

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

ΒΡΑΒΕΙΟ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ & ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2005 - 2006 • ΤΕΥΧΟΣ 51

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
1. ΨΥΧΙΚΗ ΑΡΜΟΝΙΑ - Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ <i>Καθηγουμένου της Ίερας Μεγίστης Μονῆς Βατοπεδίου, Αρχιμανδρίτη Έφραίμ</i>	5
2 ΟΙ ΦΩΤΑΡΟΙ <i>Αθανασίου Κ. Γραμμένου</i>	31
3 ΑΓΙΟΣ ΜΑΜΑΣ: ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΟΥ <i>Γεωργίου Μ. Πλατά</i>	49
4. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	159
α. Δράση και Επιτεύγματα	160
β. Φωτογραφίες	164
γ. Βραβεύσεις της Εταιρείας	169
δ. Εκδόσεις της Εταιρείας	173

*Καθηγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μεγίστης
Μονῆς Βατοπεδίου,
Ἀρχιμανδρίτη Ἐφραίμ*

*Ψυχική Ἀρμονία
Ἡ Ἐμπειρία τῆς Εἰρήνης*

Ο καθηγούμενος Ι.Μ. Βατοπεδίου, αρχιμανδρίτης Εφραίμ, εντυπώσιασε το πυκνό και εκλεκτό ακροατήριο της αίθουσας τελετών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Μία ενδιαφέρουσα εκδήλωση πραγματοποιήθηκε την Τετάρτη 11 Δεκεμβρίου 2002 στην αίθουσα τελετών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης από την Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Χαλκιδικής (ΙΛΕΧ) σε συνεργασία με τον Δήμο Θεσσαλονίκης-Αντιδημαρχία Πολιτισμού, Δημοτική Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης.

Κεντρικός ομιλητής ήταν ο Πανοσιολογιώτατος καθηγούμενος της Ιεράς Μονής Βατοπεδίου, αρχιμανδρίτης Εφραίμ, ο οποίος μίλησε με θέμα “Ψυχική αρμονία - Η εμπειρία της ειρήνης”. Προηγήθηκε προβολή του ντοκυμαντέρ “Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπεδίου”.

Προ της προβολής έλαβαν χώρα οι προσφωνήσεις του αντιδημάρχου Πολιτισμού του Δήμου Θεσσαλονίκης κ. Αντώνη Γυφτόπουλου και του προέδρου της ΙΛΕΧ και βουλευτή Χαλκιδικής κ. Βασίλειου Πάππα. Ακολούθησαν ερωτήσεις και συζήτηση.

Χαιρετισμός του κ. Βασιλείου Πάππα, Προέδρου της ΙΛΕΧ

Υψηλός κλήρος και ιερή ευθύνη της Χαλκιδικής αποτελεί η προστασία του Αγίου Όρους, του “Περιβολιού της Παναγιάς”, όπως τόσο χαρακτηριστικά το αποκαλεί ο λαός.

Στον ευρύτερο χώρο της Χαλκιδικής και στον ευρύτερο της Οικουμενικής Χριστιανικής σκέψης, το Άγιον Όρος είναι η έσχατη κιβωτός των παραδόσεων και των ηθικών αξιών. Σε καιρούς κατ’ εξοχήν καταλυτικούς, όπως είναι αυτοί που ζούμε, όπου οι ανθρώπινες αξίες βάλλονται από ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες, το Άγιον Όρος αντιστέκεται με γενναιότητα στην υψίστη του έπαλξη. Ο ωραίος αυτός ποιητικός χαρακτηρισμός “Το Περιβόλι της Παναγιάς” θα μπορούσε να ευρυνθεί σε “Περιβόλι των τελευταίων αξιών της ανθρώπινης πίστης και αγάπης” και ίσως ακόμη θα μπορούσα να προσθέσω και “Περιβόλι της Ορθοδοξίας και του Ελληνισμού”.

Εμείς που ζήσαμε, ζούμε και θα ζούμε στη Χαλκιδική και θα την υπηρετούμε, έχουμε συνειδητοποιήσει τη σημασία της αποστολής μας.

Ξέρουμε πράγματι καλά ότι οι καιροί είναι δύσκολοι και ανατρεπτικοί. Όχι μόνον για τους ανθρώπους, αλλά και για τις ακατάλυτες αξίες της ζωής. Αν δεν μείνουμε άγρυπνοι σ’ αυτή την κοσμογονική αλλαγή που συντελείται γύρω μας, είμαστε καταδικασμένοι να υποστούμε πολλές και οδυνηρές εκπλήξεις.

Γι’ αυτό ανέφερα στην αρχή και το τονίζω πάντα σε ομιλίες μου και σε κείμενά μου, στην Ελλάδα και το εξωτερικό, ότι είναι και κλήρος και ευθύνη και αποστολή η προστασία της χερσονήσου του Άθω.

Όλοι μας έχουμε χρέος να ανταποκριθούμε στο ύψιστο κάλεσμα και να γίνουμε ιδεατοί στρατιώτες στην πύλη του Ουρα-

Ο καθηγούμενος Ι.Μ. Βατοπεδίου κ.κ. Εφραίμ εν μέσω του αντιδημάρχου πολιτισμού του δήμου Θεσσαλονίκης κ. Αντ. Γυφτοπούλου και του προέδρου της Εταιρείας κ. Βασ. Πάπτα , ο οποίος συντονίζει τη συζήτηση που ακολούθησε τη διάλεξη.

νού. Ωστόσο, ας μην αυταπατόμαστε. Δεν είναι πάντα φίλοι όσοι μας παρουσιάζονται σαν φίλοι.

Το Άγιον Όρος, πολλοί το εποφθαλμιούν σαν δική τους πνευματική κληρονομιά. Και είναι βέβαια κληρονομιά όλης της ανθρωπότητας, αλλά, πάνω απ' όλα, είναι ένας κατ' εξοχήν ελληνορθόδοξος χώρος.

Εδώ ασκήτεψαν και εμόνασαν πολλοί δάσκαλοι του Γένους. Και ανάμεσά τους, ο μέγας εθνεργέτης και πρόδρομος της ελευθερίας, Κοσμάς ο Αιτωλός. Ο Πατροκοσμάς πριν ξεκινήσει την αποστολή του ποιμένεψε 17 χρόνια στο Άγιον Όρος. Επισκέφθηκε τις Μονές, έζησε την κατάνυξη και το δέος τους, άντλησε δύναμη και αγωνιστικότητα και ξεκίνησε να διδάσκει στους σκλαβωμένους Έλληνες πίστη και ελευθερία. Και ανάμεσα στις Μονές που εξαγίασε με το πέρασμά του ήταν σίγουρα

και η σεπτή Μονή του Βατοπεδίου, με την 1000χρονη παρουσία της στο Άγιον Όρος.

Δεν θα αναφερθώ ευρύτερα για το τόσο σπουδαίο θέμα. Άλλωστε, ακολουθεί οπτικοακουστική περιπλάνηση στον Άθωνα, ειδικότερα όμως στην Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπεδίου. Στη συνέχεια, ο Άγιος καθηγούμενος της Ιεράς Μονής Βατοπεδίου, αρχιμανδρίτης Εφραίμ, τον οποίον και δημόσια ευχαριστώ από καρδιάς για την αποδοχή της πρόσκλησής μας, θα μας προσκαλέσει με τον γλαφυρό του λόγο σε μια ευλαβική επίσκεψη στην Ιερά Μονή.

Πριν κλείσω τη σύντομη προσφώνησή μου, θα 'θελα να πληροφορηθώ τους συμπατριώτες μας στη Χαλκιδική, ότι η ίδια εκδήλωση θα πραγματοποιηθεί και σε χώρο εντός του νομού, στο άμεσο μέλλον, από την Εταιρεία μας.

Θερμές ευχαριστίες εκ μέρους του Δ.Σ. της ΙΛΕΧ και εμού προσωπικά εκφράζω: στον δήμαρχο Θεσσαλονίκης και αγαπητό φίλο Βασίλη Παπαγεωργόπουλο και το Δημοτικό Συμβούλιο, τον επίσης φίλο αντιδήμαρχο πολιτισμού Αντώνη Γυφτόπουλο και τους συνεργάτες του της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Θεσσαλονίκης για τη συνεργασία της συνδιοργάνωσης, τους υπεύθυνους του ΑΠΘ και όλους όσοι εμφανώς ή αφανώς εργάσθηκαν για την επιτυχία αυτής της εκδήλωσης.

Εκλεκτοί προσκεκλημένοι,

Ως πρόεδρος της ΙΛΕΧ αισθάνομαι αμέρραιη τη συγκίνηση του μηνύματος που θέλουμε να μεταδώσουμε με αυτήν τη σεμνή εκδήλωση. Και το μήνυμα αυτό είναι ένα πανανθρώπινο σάλπισμα για μια επιστροφή στον χώρο και στον χρόνο, στην ασυμβίβαστη ψυχή της ελληνορθόδοξης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Κλείνοντας - μαζί με τις θερμές προς όλους σας ευχαριστίες για την τιμητική παρουσία σας - αυτή τη σύντομη προσφώνηση, θα 'θελα να σταθώ σε μια ιδέα που διαδέχεται με τον αέρα του Αιγαίου, στο Άγιον Όρος, στα μοναστήρια και στις ευλαβικές σκήτες: Την ιδέα της αγρύπνιας, της τόσο βαθειάς και τόσο ουσιαστικής: Να στεκόμαστε ακοίμητοι στις ηθικές αξίες που κρατούν ακόμη ανοικτές τις πύλες του κόσμου. Χρέος μας, να βιώσουμε και να βιώνουμε την καθημερινή αγρύπνια, για να μη χαθούν και οι τελευταίες ελπίδες για την ανθρωπότητα.

Ιδού λοιπόν, το βαθύτερο δίδαγμα που μας δίνει το Άγιον Όρος και ο εσωτερικός πόλος γύρω από τον οποίο θα κινηθούμε όλοι μας απόψε. Δεχθήκαμε το κάλεσμα. Και είμαστε παρόντες εδώ. Παρόντες και άγρυπνοι. Σας ευχαριστώ.

Ο πρόεδρος κ. Βασ. Πάππας ευχαριστεί θερμά τον αρχιμανδρίτη Εφραίμ για την αυθόρμητη απόδοχή της προσκλήσεώς του και του προσφέρει τις εκδόσεις της Εταιρείας.

Χαιρετισμός του Αντιδημάρχου Πολιτισμού Δήμου Θεσσαλονίκης κ. Αντώνη Γυφτόπουλου

Η Θεσσαλονίκη ζει στη σκιά του Άθωνα, Η μακρά ιστορική της πορεία έχει σφραγιστεί από τη γειτνίαση και την πνευματική επιρροή της αθωνικής πολιτείας.

Ενεργώς και άμεση είναι η παρουσία των μοναστηριών στην πόλη μας με τα μετόχια τους αλλά και τις συχνές επισκέψεις των μοναχών. Και εμείς οι Θεσσαλονικείς σαφώς πλεονεκτούμε των άλλων Ελλήνων ορθοδόξων χριστιανών γιατί μπορούμε άνετα να επισκεφθούμε το Όρος και να ωφεληθούμε ο καθένας με τον τρόπο του από την έστω και ολιγόημερη παρουσία μας, στο Περιβόλι της Παναγιάς.

Οι δημοτικές μας βιβλιοθήκες, που αποτελούν πρότυπο πανελλαδικώς και για την επιστημονική τους συγκρότηση και στελέχωση, αλλά και για τη διασπορά τους στην περιφέρεια της πόλης μας, με εκδηλώσεις, διαλέξεις, ημερίδες και συνέδρια που διοργανώνουν προσπαθούν να αφουγκράζονται τις ανάγκες τις πνευματικές των Θεσσαλονικέων και να δίνουν διαρκώς νέα ερεθίσματα.

Οι σχέσεις που αναπτύσσονται με το βιβλίο, οι δημιουργικές ώρες που περνούν οι δημότες μας στους φιλόξενους χώρους των δημοτικών μας βιβλιοθηκών και η εμπάθυνση που επιτυγχάνεται για έναν ευρύ κύκλο συμπολιτών μας σε θέματα σύγχρονα και σημαντικά για τη ζωή του ανθρώπου, είναι όλα αυτά η μεγάλη μας συμβολή στον πολιτισμό της πόλης.

Η παρουσία ανάμεσά μας του καθηγουμένου της Ιεράς Μονής του Βατοπεδίου, του πανοσιολογιότατου αρχιμανδρίτη Εφραίμ είναι μία ευτυχής στιγμή για όλους μας και μία μοναδική ευκαιρία να γευτούμε κάτι από τους θησαυρούς της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης και ζωής, όπως αυτή βιώνεται στο Άγιον Όρος.

Ψυχική Ἄρμονία - Ἡ Ἐμπειρία τῆς Εἰρήνης

Καθηγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπεδίου, Ἀρχιμ. Ἐφραίμ

Γιὰ ἓνα τόσο μεγάλο καί σοβαρό θέμα ὅπως εἶναι ἡ ἄρμονία τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ ψυχική εἰρήνη, εἶναι μᾶλλον ἐπιβεβλημένο νά ἐπιστρέψουμε στοὺς παλαιούς ἐρευνητές καί σοφοὺς τῆς Πατερικῆς φιλοσοφίας, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποίησαν ὡς βάση τῆς παρατηρήσεως τῶν προγενεστέρων ἀρχαίων

—κυρίως Ἑλλήνων— φιλοσόφων. Ἰδιαιτέρως ὁμως μᾶς μετέφεραν διὰ τῶν γραπτῶν κειμένων τὴν δική τους ἐμπειρία, ἀφοῦ ἀνέλυσαν πρακτικά καί σέ βάθος τό ἀνθρώπινο εἶναι καί ἔφθασαν οἱ ἴδιοι στό βίωμα τῆς «ὑπέρ νοῦν εἰρήνης» (βλ. Φιλιπ. 4,7), πού ἔρχεται ἄνωθεν ὅπως ἀναφέρει ὁ Κύριος, «εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν» (Ἰω. 14,27).

Κατά τοὺς σοφοὺς τῆς Πατερικῆς φιλοσοφίας οἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἶναι τρεῖς· τό λογιστικό, τό ἐπιθυμητικό καί τό θυ-

μικό. Οί βασικές αυτές δυνάμεις τῆς ψυχῆς λειτουργοῦν λογικά ἢ παράλογα, ἄρμονικά ἢ ὄχι, ἀνάλογα μέ τήν γνώση τοῦ κάθε ἀνθρώπου καί τίς καλές ἢ κακές ἐπιλογές πού κάνει, ἐφόσον ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουμε κρίση καί συνεχῶς τήν χρησιμοποιοῦμε στίς ἐπιλογές μας. Ἐπό τήν φυσική χρήση τῶν τριῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς, πού προαναφέραμε, προκύπτει ἡ ψυχική ἄρμονία καί πηγάζει ἡ ὑπερφυσική εἰρήνη, πού δίνει μία γαλήνια μορφή στό πρόσωπο, θερμαίνει τήν καρδιά καί δίνει προσήγεια, χαρά καί γλυκύτητα στήν ἐπικοινωνία μέ τόν συνάνθρωπο.

Ὄταν στρέψουμε τό βλέμμα μας σήμερα στήν ρουτίνα τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς, συνήθως ἀκοῦμε τό γνωστό· ὅτι ἡ ἀγάπη δέν διέπει πιά τίς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀλλά μάλλον πλεονάζει ἡ κακία. Μάλιστα κάποιες ἀνατολικές θρησκείες ἀνάγουν τήν κακία σέ θεότητα, ἡ ὁποία ἀντιμάχεται τόν θεό τοῦ καλοῦ. Σ' αὐτήν τήν οὐσιαστική κρίση γιά τήν ψυχική ἄρμονία καί εἰρήνη, πού ἀφορᾷ τήν ὀρθή γνώση τῆς λογιστικῆς δυνάμεως κάθε ψυχῆς, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀπαντοῦν ὅτι τό κακό καθ' ἑαυτό εἶναι ἀνύπαρκτο.

Ἐολόκληρη ἡ κτίση ὡς δημιουργία ὅταν γίνει ἀντικείμενο παρατηρήσεως καί μελέτης μαρτυρεῖ γιά τό ὅτι ἔγινε «καλή λίαν» (βλ. Γέν. 1,31). Τά πάντα στήν δημιουργία διέπει «ἡ ἀνθρωπική ἀρχή», ὅπως ὀρίζουν οἱ ἐπιστήμονες, ὅτι δηλαδή τά πάντα ἔγιναν γιά νά μπορεῖ νά ὑπάρξει ὁ ἄνθρωπος μέ τήν συγκεκριμένη μορφή ζωῆς, εἴτε ἐξετάζει κανεῖς τόν μικρόκοσμο εἴτε τόν μακρόκοσμο· οἱ ἐποχές, οἱ βροχοπτώσεις, οἱ σχετικές μέ αὐτά παραγωγές ἀγαθῶν ἀπό τήν γῆ, τά βασικά συστατικά τῆς ζωῆς, οἱ νόμοι πού διέπουν τό ἡλιακό μας σύστημα, οἱ νύκτες καί ἡμέρες κ.ἄ. Γι' αὐτό στό σύμπαν δέν ὑπάρχει κακία ἀλλά μάλλον ἀκολουθεῖ νόμους φυσικούς, πού ἐξυπηρετοῦν μέ πολύ καλοσύνη τήν ζωή μας.

Ἐάν ἐξετάσουμε, πῶς καί πότε ἐμφανίζεται ἡ κακία καί πῶς ἐπιδρᾷ στίς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, τότε θά διαπιστώσουμε ὅτι ἡ κακία εἶναι ἡ γεννήτρια τῆς δυσαρμονίας στίς ψυχές μας. Αὐτή καταστρέφει τήν ψυχική εἰρήνη τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτή δημιουργεῖ δυσάρεστο κλίμα στίς σχέσεις τοῦ ἄμεσου κοινωνικοῦ περιβάλλοντος καί τῆς οἰκογενείας καί εὐρύτερα τῶν ὁποιονδήποτε ἄλλων σχέσεων.

Ἡ ἐμφάνιση τῆς ἀνυπάρκτου κακίας δέν γίνεται ἀντιληπτή ἀπό ἄσοφες ψυχές, οἱ ὁποῖες δέν ἔχουν ἐμπειρική γνώση τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ, διότι δέν συνηθίζει νά ἐμφανίζεται ὡς κακία ἀλλά ὡς σοφία καί δικαιοσύνη γιά νά ἀπατήσει, νά πλανήσει τήν ἄπειρη ψυχή. Ἐκτός βέβαια ἀπό ψυχές, οἱ ὁποῖες ἔχουν πλεόν ἀποκτήσει ἕξ τῆς κακίας τόσο πολύ ὥστε νά χαίρονται, πού παραδίδουν τίς ψυχικές τους δυνάμεις ἀπευθείας στήν ὑποδούλωσή τους.

Ἡ γνώση τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ ὅπως ἀναφέρεται στήν Παλαιά Διαθήκη ἔχει δοθεῖ σέ κάθε ἄνθρωπο, καί κάθε προσωπικότητα ἀκολουθεῖ τόν δρόμο τῆς ἐπιλέγοντας τό ἕνα ἢ τό ἄλλο. Βοηθός τῆς λογιστικῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς, γιά τήν ἐπίγνωση τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ κακοῦ, ἔχει δοθεῖ ἀπό τόν πανάγαθο πλάστη καί Θεό ἀπό μέν κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου ἢ συνείδηση, ἀπό δέ τῆς ἐνανθρωπήσεώς Του ἢ προσωπικότητα καί τό φρόνημά Του, τό ὁποῖο καί ὁ ἀπόστολος Παῦλος παροτρύνει νά μιμούμεθα (βλ. Α΄ Κορ. 11,1). Ὁ ὁποῖος Χριστός σέ κάθε ἔκφραση τῆς ζωῆς Του ἀκόμα καί στίς δυσκολότερες γιά ἕνα ἄνθρωπο, δέν ἀνταπέδιδε κακό ἀντί κακοῦ, ἀλλά μέ εἰρήνη καί πραότητα, ἄν καί ἦταν τέλειος ἄνθρωπος, ἔδειχνε στήν ἀνθρώπινη φύση μας, πῶς μπορεῖ νά ὁμοιωθεῖ μέ τόν ἀπαθῆ ἀόρατο Θεό, ὁ ὁποῖος εἶναι πρωτίστως Θεός εἰρήνης καί ἀγάπης πρὸς πάντας καί ὡς ἐκ τούτου καί δικαιοσύνης. Πρὶν ἐμφανισθεῖ ὁ ἴδιος ὡς ἄνθρωπος, μέ τόν Νόμο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐνί-

ύποχώρηση στην ποικιλόμορφη κακία καί τήν παράλογη άμαρτία πάνω στην «λίαν καλωσ» δημιουργημένη από τόν Θεό ψυχή του. "Όταν ό άνθρωπος συλλάβει λίγο ή πολύ τό πρόβλημα αυτό, έπιθυμεί νά αλλάξει τρόπο ζωής. Η άλλαγή αυτή στόν χώρο τής Έκκλησίας ονομάζεται μετάνοια. Μετάνοια δηλαδή εΐναι μεταστροφή του νοϋ στην φυσιολογική του θέση καί βάση του, από τά κάτω καί χείριστα πρós τόν Θεό καί τά άριστα.

Η προαίρεση βέβαια για τήν άπώθηση τής κακίας από τήν ψυχή άνήκει στόν άνθρωπο. "Όμως αυτός πού μετανοεί δέν θά άργήσει νά έξακριβώσει άφ' έαυτου τοϋ ότι εΐναι άδύνατο νά άντισταθει μέ τίς πτωχές του δυνάμεις στην δύναμη τών άμαρτωλών παθών, πού έχει αποκτήσει ή ανθρώπινη φύση όσο καιρό δέν άσχολιόταν μέ τίς άρετές, αλλά μέ τίς άμαρτίες. Καί τότε ζητεί από τόν Θεό μέ έμπονη προσευχή τήν δύναμη νά άντιστρατευθει στίς κακές συνήθειες, πού απέκτησε. "Ο άγώνας αυτός εΐναι διανοητικός καί πολύ οϋσιαστικός για τήν κάθαρση τής ψυχής από τήν άμαρτία, ώστε ό άνθρωπος νά γευθει τήν «ύπέρ νοϋν» ειρήνη τοϋ Θεοϋ, πού εμφανίζεται στην ψυχή όταν μισήσει καί βδελυχθει κάθε μορφής κακία.

Στήν συνέχεια θά αναφέρουμε μερικά από τά πάθη τής ψυχής, πού διασποϋν τήν ψυχική άρμονία τών δυνάμεών της καθώς καί τίς αντίστοιχες άρετές, πού οδηγοϋν τόν άνθρωπο στην άνασυγκρότηση τών ψυχικών του δυνάμεων. Ήπίσης θά τονισθει ότι ή ειρήνη όταν εΐναι ύπερφυσική φέρνει μαζί της σειρά άλλων άγαθών ένεργειών, όπως αντίστοιχα μία μόνο κακία φέρνει μαζί της καί σειρά άλλων κακιών.

Τρία βασικά πάθη τής ψυχής όρίζει ή Πατερική φιλοσοφία μέ πρώτο καί μεγαλύτερο καί συνήθως γεννητικό όλων τών άλλων, τό πάθος τής ύπερηφανείας ή φιλοδοξίας, στό όποιο θά αναφερθοϋμε έκτενέστερα. Δεύτερο πάθος εΐναι αυτό τής πλεονεξίας ή τοϋ πλουτισμοϋ καί τρίτο αυτό τής φιληδονίας.

Ἡ ὑπερηφάνεια συγγενεῦει κατά πολύ μέ τόν ὀλέθριο ἐγωισμό, τήν κενοδοξία καί τήν οἴηση. Αὐτή τήν κακία πού προέρχεται ἀπό τήν μή ὀρθή χρήση τῆς λογιστικῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς μας καί πού ἐπιδρᾷ ἀρνητικά πάνω στήν φυσική ἔφεση τῆς ψυχῆς μας πρὸς τόν Θεό καί τήν κοινωνία μέ Αὐτόν –ἀφοῦ ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολόγησε εἶναι στήν φύση του πράος καί ταπεινός– τήν βλέπουμε νά ἐμφανίζεται πολύ περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη κακία σέ κάθε ἄνθρωπο καί τό δυσκολότερο εἶναι ὅτι εἶναι δυσδιάκριτη καί ἐμφανίζεται σάν αὐτοδικαίωση. Καί ἐπιφέρει τό ἴδιο ἀκριβῶς ἀποτέλεσμα ὅπως κάθε ἄλλη κακία, ἀπεμπολεῖ τήν εἰρήνη ἀπό τόν ἐσωτερικό κόσμο τοῦ ἀνθρώπου καί διαταράζει αἰσθητά τίς σχέσεις μέ τό κοινωνικό περιβάλλον.

Καλό εἶναι νά ἀναφέρουμε καί πῶς αὐτό τό θανατηφόρο πάθος διακρίνεται μέσα μας. Ἐάν σέ κάθε θέμα ἑνός ὁποιοῦδήποτε γνωστικοῦ ζητήματος αἰσθανόμαστε ὅτι εἴμαστε οἱ μόνοι σοφοί καί εἰδήμονες καί δέν ἔχουμε ἀνάγκη συμβούλων· αὐτό μᾶς κάνει ὑπερόπτες καί ἡ φαντασία ὑπερλειτουργεῖ ὑπέρ τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ὅταν κάποιος μᾶς συμβουλεῦει ὥστε νά διορθώσουμε κάποια παράλογη κρίση μας ἢ νά μήν ἐπαναλάβουμε κάποια ὄχι καλή πράξη μας ἀμέσως κινεῖται μέσα μας ὁ θυμός. Ὁ σοφός Σολομών λέγει ὅτι «ἄνῆρ δέ θυμώδης οὐκ εὐσχήμων» (Παροιμ. 11,25) δηλαδή αὐτός πού θυμώνει ἐπιφέρει ἀλλοίωση στόν ἐξωτερικό καί ἐσωτερικό του κόσμο, μέ ἐπακόλουθο τήν ἀνάρμοστη συμπεριφορά. Τό πρόσωπό του ἀγριεῦει καί ἡ κακότητα ἀποτυπώνεται ἀκόμα καί ἐπάνω στήν ἀνθρώπινη μορφή.

Ἄλλη πρακτική ἐκδήλωση τῆς ὑπερηφάνειας εἶναι ἡ ὑπερβολική ἐπιθυμία νά θέλει κάποιος νά δοξάζεται ἀπό τούς ἀνθρώπους, τῆς ἀνθρωπίνης δηλαδή δόξας· τῆς φιλαρχίας, τοῦ πόθου δηλαδή τῶν κατά κόσμον ἀξιωματιῶν, τῆς ἐξουσιαστικῆς ἐπιβολῆς πάνω στοὺς ἄλλους, τῆς συνεχοῦς κατακρίσεως καί

καταλαλιᾶς, τῆς αὐτοεκθειάσεως καί αὐτοπροβολῆς, τῆς ζήλει-
ας καί τοῦ φθόνου ὅσον ἀφορᾶ τήν πρόοδο τῶν ἄλλων μέ ἀπο-
τέλεσμα τήν καταβολή πολλοῦ κόπου καί χρόνου γιά νά τούς ξε-
περάσει.

Ἦμως ὁ πανάγαθος καί φιλόανθρωπος μας Θεός, πού δέν
θέλει νά χαθεῖ «εἷς τῶν μικρῶν τούτων» (Ματθ. 18,14) μέ τήν
παρουσία του στήν γῆ ἔδωσε τήν ἀκριβή θεραπευτική ἀγωγή. Γιά
τό θεωρητικό μέρος, δηλαδή ὅσων ἀνάγονται στό διανοητικό
ἐπίπεπο, τό «ταπεινῶς φρονεῖν» καί κυρίως τήν συνειδητοποί-
ηση τῆς ἀνθρωπίνης εὐτελείας καί γιά τό πρακτικό μέρος τήν
ἐφαρμογή καί ἐκδήλωση μέ ἀνάλογα ἔργα τοῦ ταπεινοῦ αὐτοῦ
φρονήματος.

Εἶναι γνωστό ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πεπερασμένος καί θνη-
τός ἀφοῦ σέ λίγο δέν θά ὑπάρχει. Ποιό εἶναι τό μεγαλεῖο τοῦ
μελλοθανάτου ἔστω καί ἂν ὁ θάνατός του δέν ἔρθει μετά ἀπό λί-
γο ἀλλά μετά ἀπό κάποια χρόνια; Ἡ γνώση τοῦ ἀνθρώπου σέ
σχέση μέ τήν γνώση τῆς δημιουργίας τοῦ σύμπαντος εἶναι ἐλα-
χίστη καί κάθε δόξα, ὁμορφιά καί πλοῦτος παρέρχεται σάν ὄνει-
ρο καί σάν σκιά.

Ἦτσι σοφία πραγματική εἶναι νά νιώθει κανεῖς ὅτι ἔχει νά
μάθει τόσα πολλά ἀκόμη τά ὁποῖα εἶναι ἀδύνατον νά μάθει ὅσα
χρόνια κι ἂν ζήσει, ἀντιτάσσοντας τήν ταπείνωση στήν κατα-
στροφή πού εἶναι σέ θέση νά ἐπιφέρει ἡ ὑπερηφάνεια. Ἦς μὴν
ξεχνᾶμε ὅτι καί σέ λαούς πού ἔζησαν μακριά ἀπό τό φῶς τοῦ
Χριστιανισμοῦ, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες οἱ πρόγονοί μας, δέν
ἦταν ἄγνωστη ἡ ὑπεροχή τοῦ ταπεινοῦ φρονήματος ἔναντι κά-
θε αἰσθήματος αὐτοϊκανοποιήσεως καί αὐτοθεώσεως. Μήπως
δέν εἶναι σέ ὄλους γνωστό τό θαυμαστό ρητό τοῦ σοφοῦ Σω-
κράτη «ἐν οἶδα, ὅτι οὐδέν οἶδα»; Ἦλλά καί αὐτόν τόν ἴδιο τόν
Χριστό, τόν πανσθενουργό Θεό Λόγο δέν εἶδαμε νά προτιμᾷ ἕνα
εὐτελές σπήλαιο γιά νά γεννηθεῖ, ἀμέσως μετά νά διώκεται ἀπό

ἐκείνους στους οποίους ὁ Ἰδιος χαρίζει τήν ἐξουσία, νά ραπίζεται καί νά μή θυμῶνει, νά ἀπαντᾷ μέ γλυκύτητα καί πραότητα στίς προκλήσεις καί στίς ὑβρεις τῶν κακέχεντρων Ἰουδαίων, ἐνῶ εἶχε καί ἔχει τήν δύναμη σάν Θεός καί ἐξουσιαστής νά ἄρχει καί νά ἐπιβάλλεται; Βλέπετε ὅμως αὐτός ὡς Θεός δέν τό κάνει, ἐμεῖς ὅμως οἱ ἄνθρωποι τό κάνουμε δυστυχῶς καί ἔτσι διώχνουμε τήν Χάρη Του ἀπό μέσα μας καί γεμίζει ἡ ψυχή μας ταραχή καί ἡ ζωή μας γίνεται πραγματική «κοιλιάδα τοῦ κλαυθμῶνος» μέ συνοδοιπόρο μία συνεχῆ ἀπογοήτευση.

Ἡ ταπείνωση εἶναι ἀρετή πού δίνει σύνεση στόν ἄνθρωπο, τόν βοηθᾷ νά μή φαντάζεται ὑπέρμετρα γιά τόν ἑαυτό του, νά γνωρίζει τίς δυνάμεις καί τά χαρίσματά του καί νά τά χρησιμοποιεῖ κατάλληλα, μακριά ἀπό ἐλλείψεις καί ὑπερβολές. Ὁ ταπεινός γνωρίζει ὅτι χωρίς τόν Θεό καί δημιουργό του «οὐ δύναται ποιεῖν οὐδέν» (βλ. Ἰω. 15,5) καί ὅτι μπροστά στόν θάνατο εἶναι τελείως ἀδύνατος· πιστεύει στόν Θεό καί ἀντλεῖ δύναμη διά τῆς προσευχῆς. Ποτέ δέν ἀπελπίζεται, ἀποφεύγει τήν ἀναίδεια καί τό θράσος, ἀποστρέφεται τήν ὀργή σάν θανατηφόρο ἐνέργεια, δέν τόν προσεγγίζει εὐκόλα ἡ δειλία· κι ὅλα αὐτά γιατί εἶναι μαζί του ἡ παντοδύναμος θεία Χάρη ἡ ὁποία χαρίζεται ἀπό τόν Κύριο μόνο στους ταπεινούς (βλ. Α΄ Πέτ. 5,5). Σάν βάση τῆς ἁρμονίας τῶν ψυχικῶν δυνάμεων καί σάν οὐσία συννώσεώς τους χρησιμοποιοῦν οἱ σοφοί Πατέρες τήν ταπείνωση.

Ἐπίσης χρησιμοποιοῦν τήν ἄσκηση τῶν ἀρετῶν κατά τῶν ἀντιστοιχῶν παθῶν. Ἐτσι ἀπομακρύνουν τό μίσος μέ τήν ἀγάπη. Τό θράσος καί τήν δειλία μέ τό θάρρος καί τήν ἐλπίδα στόν Θεό, τήν ἀναίδεια μέ τήν ἰλαρότητα καί τήν σοβαρότητα. Τό ἄγχος καί τήν ἀνασφάλεια τά ἀντιμετωπίζει μέ τήν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, δηλαδή μέ τήν νοερά προσευχή. Ἡ προσευχή εἶναι «κοινωνία» τοῦ πνεύματός μας μετά τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ τῆς εἰρήνης. Οἱ καρποί τοῦ ἁγίου Πνεύματος σ΄

αὐτόν, πού Τό ἀναζητεῖ εἶναι ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, πίστη, πραότητα, ἐγκράτεια ὅπως διδάσκει ὁ ἀπόστολος Παῦλος (βλ. Γαλ. 5,22).

Ἡ πλεονεξία τό δεύτερο στήν σειρά ἀναφερόμενο πάθος εἶναι μία διαρκῆς μάστιγα κατά τῆς ψυχικῆς εἰρήνης τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν ἐπικρατήσῃ καταδαπανᾷ τόν χρόνο τοῦ θύματός του σέ ἄσκοπες καί παράλογες ἐνέργειες μέ ἀποτέλεσμα νά μὴν ἐργάζεται γιά τό «ἐν ᾧ ἐστι χρεία» (Λουκ. 10,42), γιά τήν ἀποκτηση τῆς «ὑπέρ νοῦν» εἰρήνης. Ὁ πλεονέκτης μαζεύει, συσσωρεύει ὑλικά ἀγαθά γιά νά κορέσῃ εἴτε τό προαναφερθέν πάθος τῆς ὑπερηφανείας εἴτε αὐτό πού θά ἀναφέρουμε πιό κάτω, τῆς φιληδονίας, τῆς παράλογης δηλαδή φιλίας καί ἀγάπης τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τίς σωματικές ἡδονές.

Καί στό ἐρώτημα, πρέπει νά πλουτίζει ὁ ἄνθρωπος ἢ ὄχι καί πού μπορεῖ νά βρεῖ χρόνο νά ἀσχοληθεῖ μέ τήν εἰρήνη τῆς ψυχῆς καί τήν σοφία, τήν ἀπάντηση δίνουν μέ τήν πρακτική ζωή τους ὁ προφήτης καί βασιλιάς Δαβίδ, ὁ δίκαιος Ἄβραάμ καί ἄλλες προσωπικότητες. Ὁ Δαβίδ, εἶχε τήν διοίκηση ὀλοκλήρου τοῦ κράτους, τιμές καί πλούτη, δέν ξεχνοῦσε ὅμως τήν ἀλήθεια γιά τήν ἀνθρώπινη ζωή, ἀπέφευγε τήν κακία, ζητοῦσε ἀπό τόν Θεό τήν εἰρήνη καί τήν ταπείνωση, ὅταν ἀμάρτανε μετανοοῦσε, χρησιμοποιοῦσε τά πλούτη μέ σωστό τρόπο, χωρίς κατάχρηση. Εἶχε καί σέ ὅλες τίς ὑπηρεσίες του συμβούλους πιστούς καί σοφούς, ἀφοῦ εἶχε τήν δυνατότητα νά τούς ἐπιλέγει ὁ ἴδιος· ἀνθρώπους ἐντιμούς, πού ἀγαποῦσαν τόν Θεό, ἦταν μάλιστα καί πολύ δραστήριοι καί ἔξυπνοι γιατί δέν προσκολλιοῦνταν στήν ἁμαρτία, ἀφοῦ εἶναι γνωστό ὅτι τά πάθη σκοτίζουν καί ἀδρανοποιοῦν τήν ψυχή πού κατακρατοῦν καί αἰχμαλωτίζουν.

Τό τρίτο πάθος εἶναι τό πάθος τῆς φιληδονίας, αὐτό πού στηρίζει τήν παράλογη ἀγάπη πρὸς τό φθαρτό μας σῶμα. Αὐτό ἀντιμετωπίζεται μέ τήν πίστη ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρῶτα ἀπ'

ὅλα πνευματικό ὄν, μέ τήν σωφροσύνη καί προσοχή τῶν αἰσθήσεων, μέ τήν ἐγκράτεια ἀκόμη καί στήν τροφή ὅσον ἀφορᾷ τήν ποσότητα ἀλλά καί τήν ποιότητα ὥστε νά ἀποφεύγεται ἡ τρυφή.

Βέβαια ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος θέλει νά ἀποκτήσει τήν εἰρήνη καί τήν ἁρμονία τῶν ψυχικῶν του δυνάμεων δέν μπορεῖ νά ἀσχοληθεῖ μέ αὐτό ἐπιπόλαια καί γιά λίγο χρονικό διάστημα. Κι αὐτό ἄς μή φανεῖ καθόλου βαρῦ. Ἔς σκεφθεῖ μόνο κανεῖς ὅτι τήν κατάσταση τῆς ψυχῆς, πού θά ἐπιτύχουμε ἐδῶ στήν γῆ θά ἔχουμε μαζί μας καί στήν αἰωνιότητα.

Ἐπίσης εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖο νά βρεῖ κανεῖς πνευματικό ὁδηγό πού νά ἔχει πείρα τῆς πρακτικῆς ἀλλά καί τῆς θεωρητικῆς ζωῆς γιά νά τόν ὁδηγήσει στήν μυστική φιλοσοφία τῆς ἐμπειρίας τῆς εἰρήνης. Ὁ μακάριος Γέροντας Σωφρόνιος (†1994), Ἁγιορείτης ἀσκητής, μία ἁγιασμένη μορφή τῶν τελευταίων χρόνων, διηγεῖται γιά τήν ἐμπειρία τῆς εἰρήνης κατά τήν συνάντησή του μέ τόν Θεό.

«Θά ἤθελα νά σᾶς μιλήσω γιά ἐκεῖνο πού χάρισε σέ μένα ὁ Κύριος ὅταν σέ ὠριμη ἡλικία ἐπέστρεψα σ' Αὐτόν καί ὅταν οἱ θεῖες ἐπισκέψεις συνδέονταν μέ βαθιά προσευχή μετανοίας. Στήν ἀρχή τῆς περιόδου αὐτῆς τό φῶς τοῦ Θεοῦ ἐμφανιζόταν σάν φωτιά πού κατέφλεγε στήν ψυχή μου καί στό σῶμα μου κάθε τι πού ἦταν ξένο γιά τόν Θεό... καί νά, τήν ἡμέρα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, ἴσως τό 1924, τό φῶς τοῦ Θεοῦ μέ ἐπισκέφθηκε μετά τήν θεία Μετάληψη καί αἰσθάνθηκε τό πνεῦμα μου τήν αἰωνιότητά Του. Ἰλαρό, γεμάτο εἰρήνη καί ἀγάπη, τό φῶς παρέμεινε μαζί μου τρεῖς ἡμέρες, καί ἔλαβα ἀπροσδόκητα πείρα θαυμαστῆς εἰρήνης. Τό ἀπόγευμα μετά τήν δύση τοῦ ἡλίου, ἔκλεινα τό παράθυρο τοῦ δωματίου μου γιά νά δημιουργηθοῦν κατά τό δυνατόν συνθήκες ἡσυχίας καί σκοταδιοῦ. Προσπίπτοντας πρόφερα ἀργά τά λόγια τῆς προσευχῆς καί τό πνεῦμα μου ἐλεύθερο ἀπό κάθε ὑλικό πράγμα αἰσθανόταν τήν ἔλλαμψη τοῦ νοητοῦ

Ἡλίου, βαθιά εἰρήνη γέμιζε τὴν ψυχὴ μου πού ξεχνοῦσε κάθε ἀνάγκη καὶ γήινη ἀγωνία... Ἐπαναλήψεις τέτοιων καταστάσεων μέ μερικά διαλείμματα διαρκοῦσαν μῆνες ἴσως καὶ χρόνια... Τότε διέκρινα σαφῶς μέ βαθιά λύπη ὅτι τὰ ἀναρίθμητα παθήματα ὅλης τῆς οἰκουμένης εἶναι συνέπεια τοῦ χωρισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεό», καὶ συνεχίζει τὴν διήγησή του ὁ Γέροντας: «Ὁ ἐρχομὸς τοῦ Θεοῦ μέσα μας συνοδεύεται ἀπὸ ὀλοκληρωτικὴ συμφωνία τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας μας. Ἡ θεία ἄρμονία τῆς πνευματικῆς αὐτῆς καταστάσεως εἶναι εὐφροσύνη γιὰ τὴν καρδιά καὶ φῶς γιὰ τὸν νοῦ. Ὅλος ὁ ἄνθρωπος καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα αἰσθάνεται τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ, πού ξεπερνᾷ κάθε διάνοηση. Ἡ ψυχὴ γνωρίζει ὅτι καὶ ἡ Ἀγάπη, τὸ Φῶς καὶ ἡ Εἰρήνη προέρχονται ἀπὸ τὸν Κύριο».

Στὸν χώρο τοῦ μοναχισμοῦ ἀναπτύχθηκε ἓνας πολιτισμὸς θεανθρωποκεντρικός. Ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς ἀναπτύχθηκε μέ θεανθρώπινα μέσα καὶ στηρίζεται στὴν πίστη, στὴν ἐλπίδα, στὴν ταπείνωση, στὴν πραότητα, στὴν προσευχή, στὴν νηστεία, στὴν φιλοθεΐα, στὴν φιλανθρωπία. Στὸν μοναχισμό ξεριζώνονται τὰ τρία μεγάλα πάθη, πού τυραννοῦν τὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ ὑπερηφάνεια νικᾶται μέ τὴν ὑπακοή καὶ τὴν ταπείνωση, ἡ φιληδονία μέ τὴν ἐγκράτεια, ἡ πλεονεξία μέ τὴν ἀκτημοσύνη. Ἡ ἐνάρετη αὐτὴ κατάσταση γίνεται φυσιολογικὴ καὶ μόνιμη καὶ τώρα βασιλεύει ἡ «ὑπὲρ νοῦν εἰρήνη» στὴν ψυχὴ καὶ τὴν ζωὴ τοῦ μοναχοῦ.

Κάθε ἀσκητὴς μοναχὸς προτυπώνει ἓνα κατ' ἐξοχὴν πνευματικὸ πολιτισμὸ. Ἐνσαρκώνει τὴν ἔλευση τοῦ Χριστοῦ, φανερῶνει τὴν πρακτικὴ ἀγάπη. Καὶ αὐτὸ τὸ πρότυπο εἶναι πανανθρώπινο, ἐκφράζει τὴν νέα ἐντολὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης «ἐντολήν καινὴν δίδωμι ὑμῖν ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» (βλ. Ἰω. 13,34).

Ὁ πολιτισμὸς τῆς Ρωμισούνης στηρίζεται στὴν ἐντολὴ αὐτὴ τοῦ εὐαγγελίου τῆς ἀγάπης καὶ ἡ ἀγάπη τῶν μοναχῶν σάν βίω-

μα είναι συντελεστική της διαιωνίσεως αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ. Τό μοναχικό πρότυπο δέν ἐπιζητεῖ ὅπως διατείνονται μερικοί τήν μοναστικοποίηση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ἀλλά τήν μεταμόρφωσή του στό ἀγαθό, τήν εὕρεση τοῦ «ὄντως ἐφετοῦ» μέ ἐργαλεῖο τήν εὐαγγελική ἀγάπη στό βάθος καί στήν πληρότητα πού βιώνεται στήν ἔρημο, πού μεταβάλλει τό ἄγονο σέ πανεύφορο.

Δυστυχῶς ὁ ἄνθρωπος τοῦ αἰῶνος μας, ἐγκατέλειψε τήν αὐτοθυσία πού ἐπιβάλλει ὁ νόμος τῆς ἀγάπης. Βλέπει τούς συνανθρώπους του σάν ἐμπόδιο στήν ἐγωκεντρική του εὐδαιμονία, «οἱ ἄλλοι εἶναι ἡ κόλαση του». Ὁ «παράδεισός» του πού στήν οὐσία εἶναι σκοτάδι πυκνό καί ἄβυσσος ἀπογνώσεως, βρίσκεται στό ἐρμητικά κλεισμένο ἐγώ του. Ὁ πολιτισμός μέ αὐτήν τήν προσέγγιση χάνει τήν ἀνθρωπιά, χάνει τήν ψυχή του, βρίσκεται κοντά στόν θάνατο.

Κανένα σύστημα ἀνθρώπινο δέν μπορεῖ νά πετύχει τήν δίκαιη κατανομή τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν στήν κοινωνία μας καί κανένα σύστημα ἢ θεσμός δέν πέτυχε τήν εἰρηνική συμβίωση καί συνεργασία μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. Στήν πραγματική ὀρθόδοξη μοναστική ζωή τά πράγματα τίθενται σέ ἄλλη βάση. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἡ βεβαία ἀντίληψη, μέ τρόπο ἐμπειρικό, ὅτι ἡ κύρια αἰτία ὄλων τῶν κοινωνικῶν συμφορῶν εἶναι ὁ ἐγωκεντρισμός καί ἡ φιλαυτία, δηλαδή ἡ ἐμπαθῆς ἀγάπη τοῦ ἑαυτοῦ μας. Πρός αὐτά τά σημεῖα κατευθύνεται καί ὁ κύριος ἀγώνας τοῦ ὀρθοδόξου ἀσκητῆ. Ἄν αὐτά δέν πολεμηθοῦν ὥστε νά ἐκλείψουν ὀλοκληρωτικά, ἡ εἰρήνη στόν κόσμο δέν πρόκειται νά ἔλθει. Μόνο ὅπου ὑπάρχει Χριστός καί ἐνεργεῖ, ἐκεῖ ὑπάρχει καί ἡ εἰρήνη. Γι' αὐτό καί ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἔλεγε πρὸς τά πνευματικά του τέκνα: «Αὐτός (ὁ Χριστός) ἐστίν ἡ εἰρήνη ἡμῶν» (Ἐφ. 2,14).

Ἡ ἐν Χριστῷ μοναχική ζωή ἀγνοεῖ παντελῶς τήν ἀγωνία καί τό ἄγχος, ὄχι τόσο ἐξαιτίας τοῦ χώρου στόν ὁποῖο βιώνεται,

ἀλλά κυρίως λόγω τοῦ σκοποῦ πού ἐπιδιώκει, δηλαδή τήν ἐξομοίωση μέ τό Πρότυπο, τόν Χριστό. Ἔτσι δημιουργεῖται στόν μοναχό μία συνεχῆς ἔφεση καί πόθος γιά τήν τελειότητα, πού ἀποτελεῖ τό πλήρωμα τοῦ ἐναρέτου βίου καί κατά φυσικό λόγο ἀπορρίπτει κάθε τι τό ὁποῖο εἶναι σέ θέση νά τοῦ στερήσει ἢ νά τοῦ μειώσει ἔστω καί γιά λίγο τήν καλή αὐτή διάθεση τῆς ψυχῆς, τήν ὁποία συνοδεύει βέβαια καί ἡ ὑπερφυσική ἐνέργεια τῆς Χάριτος. Ἔτσι βλέπουμε στό πρόσωπο τοῦ μοναχοῦ ἀσκητῆ μία διάχυτη γαλήνη καί χαρά, καί σέ ὅλες του τίς κινήσεις μία σιγουριά καί ἄνεση χωρίς τίποτα τό ἐπιτηδευμένο, δείγμα παρουσίας τῆς εἰρήνης πού ἐσωτερικά τόν γεμίζει.

Ἀνακεφαλαιώνοντας καί συνοψίζοντας ἀναφέρουμε ὅτι ὁ δρόμος γιά τήν ἀπόκτηση τῆς ψυχικῆς εἰρήνης καί ἁρμονίας εἶναι ἡ ἐμπιστοσύνη στήν πρόνοια τοῦ Θεοῦ μαζί μέ τήν συνύπαρξη ὀρθοῦ χριστιανικοῦ βιώματος, πού συνίσταται στήν συμμετοχή στά θεία Μυστήρια καί στήν προσπάθεια ἀπομακρύνσεως ἀπό κάθε παράλογη πράξη καί νόημα τά ὁποῖα ἀντιτίθενται στόν νόμο τῆς ἀγάπης. Ἔτσι, ὁ «χοϊκός» ἄνθρωπος δέν θά ἀργήσει νά ἀνακαλύψει μέσα του τόν θησαυρό τῆς θείας Χάριτος, τόν ὁποῖο εἶχαν καλύψει τά νέφη τῆς ἐν ἀγνοίᾳ ἐμπαθοῦς του ζωῆς. Ἐάν ἡ ἐνέργεια αὐτή τῆς παντοδυνάμου καί ἀκτίστου Χάριτος τοῦ Θεοῦ παραμείνει κατά τρόπο μόνιμο στόν ἄνθρωπο θά τόν μεταβιβάσει «ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τήν ζωήν» (Ἰω. 5,24) ἀπό τήν φθορά στήν ἀφθαρσία, ἀπό τήν μάταιη προσωρινότητα τῆς ἐπιγείου ὑπάρξεως στήν θεανθρώπινη αἰωνιότητα. Τότε θά καταλάβει μέ ἐμπειρικό τρόπο ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῖσκεται ὄντως «ἐντός ἡμῶν» (βλ. Λουκ. 17,21).

Εὐχόμεθα θερμά ἡ «ὑπέρ νοῦν εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ» νά ἐπισκεφθεῖ τίς ψυχές ὄλων μας καί νά παραμείνει μαζί μας ὡς τό τέλος, ὅταν θά μᾶς καλέσει ὁ Κύριος γιά τήν ἄλλη, τήν αἰώνια, τήν ἄληκτη καί ἀληθινή ζωή. Ἀμήν.

Σύντομο Ιστορικό της Μεγίστης Μονής Βατοπεδίου

Η Μονή ιδρύθηκε σύμφωνα με την παράδοση από τους βυζαντινούς αυτοκράτορες Μ. Κωνσταντίνο, Μ. Θεοδοσίο και τους διαδόχους του. Ιστορικά στοιχεία υπάρχουν από τον 10ο αι. όπου η Μονή μετά από πειρατική καταστροφή, φαίνεται να ανακαινίζεται από τους τρεις κτίτορες της και Οσίους Νικόλαο, Αθανάσιο και Αντώνιο. Αυτοί υπήρξαν πλούσιοι άρχοντες από την Αδριανούπολη που αποφάσισαν να γίνουν μοναχοί και με τον πλούτο τους την ανακαίνισαν. Ο Νικόλαος θεωρείται ο πρώτος Ηγούμενός της ο οποίος αναφέρεται στις ιστορικές πηγές του 10ου αι.

Στη συνέχεια η Μονή γνωρίζει κατακόρυφη άνοδο με αποτέλεσμα στο Τυπικό του Μονομάχου (1045) να πάρει τη δεύτερη θέση μεταξύ των Μονών του Αγίου Όρους, όπου παραμένει μέχρι και σήμερα.

Βυζαντινοί αυτοκράτορες, όπως ο Κωνσταντίνος Μονομάχος (1042-1055), Αλέξιος Κομνηνός (1081-1118), δωρίζουν μετόχια στη Μονή που αποτέλεσαν πηγή εσόδων για τη συντή-

ρησή της. Στη συνέχεια οι Σέρβοι ηγεμόνες την ενισχύουν επίσης, λόγω των Σέρβων αγίων Σάββα και Συμεών οι οποίοι μόνασαν στη Μονή Βατοπεδίου (τέλη του 12ου αι.). Η Μονή πέρασε δύσκολα χρόνια επί Φραγκοκρατίας για να αναγεννηθεί πάλι στα χρόνια των Παλαιολόγων με δωρεές κυρίως του Ανδρόνικου Β'. Επίσης ο Ιωάννης Κατακουζηνός της δώρησε πολλά κειμήλια και σύμφωνα με την παράδοση την Αγία Ζώνη της Θεοτόκου και την Κάρα του Ιω. Χρυσοστόμου, που μέχρι σήμερα φυλάσσονται στη Μονή. Επί Τουρκοκρατίας οι τσάροι της Ρωσίας και οι ηγεμόνες των παραδουνάβιων περιοχών την ενισχύουν, επειδή υπέστη πολλά δεινά από τους Τούρκους.

Κατά το 1749, η Μονή σε παράπλευρο λοφίσκο ίδρυσε την Αθωνιάδα Εκκλησιαστική Ακαδημία, που ήταν το ανώτατο μορφωτικό ίδρυμα της εποχής σ' ολόκληρη την περιοχή των

Βαλκανίων, σε μια περίοδο που βασίλευε η αγραμματοσύνη εξαιτίας των Τούρκων και τη συντηρούσε με δικές της δαπάνες. Η Σχολή αυτή συνεχίζει τη λειτουργία της μέχρι σήμερα, παρέχουσα μόνο γυμνασιακή και λυκειακή μόρφωση.

Εκτός από τους αγίους Σάββα και Συμεών, φωτιστές των Σέρβων, η Μονή ανέδειξε και άλλους οικουμενικούς διδασκάλους, όπως τον Άγιο Γρηγόριο Παλαμά και το Μάξιμο τον Γραικό, αναμορφωτή των Ρώσων και μαζί μ' αυτούς άλλους σαράντα πέντε (45) επώνυμους αγίους της Εκκλησίας μας, ανάμεσα στο πλήθος των ανώνυμων και αφανών αγίων της. Επιπλέον έχει να παρουσιάσει επτά ((7) θαυματουργές εικόνες και εκατόν πενήντα (150) αγίων λείψανα.

Στη Μονή φυλάσσονται και διατηρούνται πολύτιμα κειμήλια μεγάλης αρχαιολογικής σημασίας, όπως φορητές εικόνες, τοιχογραφίες, χειρόγραφα, Ιερά σκεύη κ.α.

Η Μονή το 1990 από ιδιόρρυθμη μετετρόπη στο παραδοσιακό τρόπο ζωής που είναι ο κοινοβιακός, με πρώτο ηγούμενο τον αρχιμανδριτή Εφραίμ.

Αθανασίου Κ. Γραμμένου

Οι Φωταροί

*Έθιμο της παραμονής
και της ημέρας των Φώτων.
Παλιόκαστρο Χαλκιδικής.*

Οι Φωταροί

Κορυφαίο πολιτιστικό γεγονός για το Παλαιόκαστρο Χαλκιδικής από πάρα πολλά χρόνια πριν είναι “Οι Φωταροί”. Παραμονή αλλά και ανήμερα των Θεοφανείων πραγματοποιείται εδώ και χρόνια ένα έθιμο με μορφή **δρώμενου**, που ίσως είναι και μοναδικό, όσον αναφορά το εθιμοτυπικό του, στον ελληνικό χώρο. Την ονομασία του την οφείλει στην ημέρα που πραγματοποιείται. Στην ημέρα των Φώτων.

Λαϊκό Δρώμενο, όπως μας αποκαλύπτει και η ίδια η λέξη, είναι το είδος εθίμου που έχει δράση. Είναι σαν μια μορφή λαϊκού θεάτρου, με τη συμμετοχή μιας ομάδας ατόμων από την ίδια κοινότητα. Αυτή η λαϊκή ομάδα συντηρεί, διατηρεί και αναβιώνει αυτήν την πρωτότυπη και αυθεντική παράδοση του τόπου.

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΕΘΙΜΟΥ

Προάγγελος της τέλεσης του δρώμενου είναι το χαρμόσυνο χτύπημα της καμπάνας στην εκκλησία του χωριού μας, το απόγευμα της παραμονής των Θεοφανείων.

Την παραμονή λοιπόν και αφού νυχτώσει μαζεύονται οι Φωταροί στην εκκλησία του χωριού, στον Άγιο Αθανάσιο. Αφού χτυπήσουν την καμπάνα, ορκίζεται ο “βασιλιάς”.

Η “ορκωμοσία” είναι απλή και συμβολική. Μπροστά στην εικόνα του Αγίου κάνει τρεις μετάνοιες για να πάρει την ευλογία του. Ο “βασιλιάς” είναι αυτός που θα φορέσει την παραδοσιακή κάπα των βοσκών και τα κουδούνια, θα κρατάει τη μεγαλύτερη μαχαίρα και θα σύρει το χορό την άλλη μέρα.

Από αυτήν τη στιγμή αρχίζει ουσιαστικά το έθιμο.

Οι Φωταροί με συνοδεία μουσικής γυρνάνε στα σπίτια του χωριού για να πούνε το παραδοσιακό τραγούδι.

Στη συνέχεια όλοι οι Φωταροί γυρίζουν τα σπίτια του χωριού προσφέροντας απλόχερα την ευθυμία και τη χαρά σε όλους τους συγχωριανούς, λέγοντας το τραγούδι-κάλαντα των Φώτων. Αυτό έχει τις ιδιαιτερότητές του, αφού υπάρχει τραγούδι για κάθε μέλος της οικογένειας.

Παλιότερα το πρώτο τραγούδι το λέγανε στην εικόνα του Αϊ-Θανάση.

Υπάρχει τραγούδι, α) για τον **“άρχοντα και την αρχόντισσα”** δηλαδή τον νοικοκύρη του σπιτιού και τη σύζυγό του, β) για τον **“λεβέντη”** δηλαδή για το ελεύθερο αγόρι του σπιτιού, γ) για την **“κόρη”** την ελεύθερη κοπέλα, δ) το **“αστρούδι”** δηλαδή το μικρό παιδί της οικογένειας, ε) για την **“πόζα”** δηλαδή τη χήρα γυναίκα, στ) για τον **“παπά”** του χωριού και ζ) τέλος όλα τα κάλαντα τελειώνουν με τα **“σπίτια”** το τραγούδι της ευημερίας του κάθε νοικοκυριού.

Βέβαια, όπως είναι φυσικό, ανάλογα με τα άτομα της οικογένειας λέγονται και οι ανάλογες στροφές του τραγουδιού.

Σε κάθε σπίτι η νοικοκυρά έχει ετοιμάσει τα απαραίτητα κερράσματα για τους Φωταρούς. Υπάρχει παντού ένα ποτήρι τσί-

Μπροστά ο Βασιλιάς στην μέση ο Μάγειρας και ακολουθούν οι Φωταροί κρατώντας τις μαχαίρες με τα δόντια τους, κατά παραγγελία του Βασιλιά.

πουρο καθώς και μεξέδες, αλλού νηστίσιμους μιας και είναι μέρα νηστείας και αλλού λουκάνικο και χοιρινό από το γουρούνι που σφάχτηκε τα Χριστούγεννα. Το τσίπουρο είναι απαραίτητο για να ζεστάνει τους Φωταρούς σε μια τόσο κρύα νύχτα, αλλά και να τους ευθυμήσει κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους από σπίτι σε σπίτι.

Αφού οι Φωταροί έχουν γυρίσει όλα τα σπίτια του χωριού το βράδυ της παραμονής, τελευταίο σπίτι αφήνουν, για τη μέρα των Φώτων, το σπίτι του παπά.

Την ημέρα λοιπόν των Φώτων, όταν σχολάσει η εκκλησία και έχει γίνει ο αγιασμός των νερών, πηγαίνουν και στο σπίτι του παπά του χωριού, για τον οποίο υπάρχει ιδιαίτερο τραγούδι.

Ο βασιλιάς με τα μεγάλα κουδούνια σηκώνει τη μαχαίρα ψηλά και ακολουθούν το παράγγελμα οι Φωταροί.

ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ ΕΘΙΜΟΥ

Ο “βασιλιάς”

Ο βασιλιάς είναι αυτός που την προηγούμενη μέρα ορκίστηκε μπροστά στην εικόνα του Αγίου Αθανασίου. Φοράει το ταλαγάνι (παραδοσιακή κάπα των βοσκών) και φορτώνεται με μεγάλα κουδούνια (τούντσια και ντουμπλέκες), τα οποία κάνουν εκκωφαντικό θόρυβο. Βάζει στην πλάτη του, κάτω από το ταλαγάνι, ένα μαξιλάρι, ώστε να φαίνεται καμπούρης και α-

Χορός των Φωταρών γύρω από το λουκάνικο.

στείος. Κρατάει ένα μεγάλο ξύλινο σπαθί με το οποίο κάνει κινήσεις-παραγγέλματα, που του χρησιμεύει για να χτυπά ή να αποθαρρύνει τους “ανεπιθύμητους”, αλλά και να τιμωρεί τους “ανυπάκουους” από την ακολουθία του στον χορό. Είναι αυτός που σέρνει πρώτος τον χορό.

Ο “μάγειρας”

Είναι ντυμένος τσολιάς. Δεν χορεύει μαζί με τους άλλους Φωταρούς, αλλά κάθεται στη μέση του χορού δίπλα στο λουκάνικο. Κρατάει ένα μεγάλο ξύλινο σπαθί, αλλά δεν ακολουθεί τα παραγγέλματα του “βασιλιά”. Έργο του είναι να φυλάει το λουκάνικο.

Οι “Φωταροί”

Είναι ντυμένοι με παραδοσιακές στολές και αποτελούν το κυρίως σώμα του χορού. Αποτελούν την ακολουθία του “βασι-

λιά”. Κρατάνε στα χέρια τους μεγάλα ξύλινα σπαθιά. Ακολουθούν με αυτά τις κινήσεις-παραγγέλματα του “βασιλιά”, αλλά προστατεύουν και το λουκάνικο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΔΡΩΜΕΝΟΥ

Πρωταγωνιστής όλου του δρώμενου είναι ένα λουκάνικο.

Την ημέρα λειπόν των Φώτων γύρω στο μεσημέρι, ο κόσμος έχει ήδη συγκεντρωθεί στην κεντρική πλατεία ή στον προαύλιο χώρο του συλλόγου (πρώην Δημοτικό Σχολείο). Κάθε χρόνο, παρά το δύσκολο της εποχής, ο κόσμος είναι πολύς, όχι μόνο από το χωριό μας αλλά και από τις γύρω περιοχές. Σε λίγο ακούγεται ο ήχος των μεγάλων κουδουνιών και οι Φωταροί κάνουν την εντυπωσιακή εμφάνισή τους. Πρώτος, με την περιέργη του περιβολή, εμφανίζεται ο “βασιλιάς”. Ακολουθούν οι Φωταροί και τελευταίος βγαίνει ο “μάγειρας”, κρατώντας δεμένο σε ένα μικρό κοντάρι το λουκάνικο. Όλοι κρατούν στα χέρια τους από ένα ξύλινο σπαθί, για να ξυλοφορτώσουν αυτούς που θα επιδιώξουν να πάρουν το λουκάνικο.

Στη μέση του χορού μπήγεται το μικρό κοντάρι, που πάνω του είναι δεμένο το λουκάνικο και γύρω από αυτό αρχίζουν τον χορό οι Φωταροί.

Σκοπός του εθίμου είναι όποιος θέλει από τον κόσμο που παρακολουθεί να πάρει το λουκάνικο.

Από την άλλη μεριά οι Φωταροί είναι αυτοί που φυλάνε με τις μαχαίρες το λουκάνικο και δεν επιτρέπουν να το πάρουν.

Όπως καταλαβαίνετε, κεντρικό “πρόσωπο” του εθίμου είναι το λουκάνικο ! Αυτός που θα καταφέρει τελικά να το πάρει, θα είναι ο καλότυχος της χρονιάς.

Σκηνές μάχης για το ποιος θα αρπάξει το λουκάνικο και θα είναι ο τυχερός της χρονιάς.

Ο χορός αρχίζει. Ο “βασιλιάς” που χορεύει πρώτος με τη μαχαίρα του κάνει διάφορες κινήσεις-παραγγέλματα που και οι υπόλοιποι Φωταροί είναι υποχρεωμένοι να μιμούνται. Σε διαφορετική περίπτωση, ο “βασιλιάς” έχει το δικαίωμα να τιμωρήσει χτυπώντας με τη μαχαίρα αυτόν που δεν θα υπακούσει.

Όσοι βρίσκονται έξω από τον χορό προσπαθούν να πάρουν το λουκάνικο. Οι πιο τολμηροί που θα δοκιμάσουν, θα δεχτούν χτυπήματα από όλους τους Φωταρούς.

Ο χορός θα τελειώσει όταν θα έρθει κάποιος απ’ έξω από τον χορό και θα καταφέρει να πάρει το λουκάνικο και να τρέξει μακριά. Οι μαχαίρες πετιούνται στη μέση του χορού (παλιότερα τις πετούσαν ξοπίσω από αυτόν που είχε πάρει το λουκάνικο και έτρεχε μακριά) και ο χώρος είναι έτοιμος για να δεχθεί

Μεγάλος χορός από όλους τους επισκέπτες του εθίμου.

όλους τους καλεσμένους, που όλη αυτή την ώρα, παρακολουθούσαν με ενδιαφέρον τα δρώμενα.

Σε λίγο στήνεται μεγάλος χορός με την συμμετοχή όλου του κόσμου και κρατάει μέχρι να βασιλέψει ο ήλιος.

Σε όλη τη διάρκεια του γλεντιού μοιράζεται στους καλεσμένους άφθονο κρασί και λουκάνικα.

ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΕΘΙΜΟΥ

Σύμφωνα με μελέτες και καταγραφές διαφόρων Ερευνητικών Κέντρων Λαογραφίας στην Ελλάδα τέτοιου είδους έθιμα-δρώμενα έχουν τις ρίζες τους στις διονυσιακές τελετές της αρχαίας Ελλάδας.

Οι Φωταροί του Παλαιοκάστρου με το γενικότερο τελε-

τουργικό πλαίσιο είναι μια τοπική παραλλαγή του εθίμου των μεταμφιέσεων του Δωδεκαημέρου, με άμεση αναγωγή σε στοιχεία του **διονυσιακού λατρευτικού κύκλου**.

Το ότι δηλαδή ο “βασιλιάς” φοράει ταλαγάνι, οι κουδούνες και το μαξιλάρι-καμπούρα, ο “μάγειρας” ντυμένος τσολιάς, οι μιμητικές κινήσεις των Φωταρών, το κέντρο του ενδιαφέροντος να είναι ένα λουκάνικο, τα κεράσματα, τα πειράγματα, ο χορός, οι ευχές και τέλος η **ενεργή συμμετοχή** του κόσμου, είναι πυρήνας πολλών αγροτικών τελετουργιών που έχουν ως κύριο σκοπό την καλοχρονιά και συμβολίζουν το ξύπνημα και την αναγέννηση της γης ενόψει της άνοιξης που έρχεται.

Όπως συμβαίνει σε πολλές περιοχές και περιπτώσεις όλα αυτά τα ειδωλολατρικά έθιμα δεν μπόρεσαν να σβηστούν από τη χριστιανική θρησκεία γιατί ήταν πολύ βαθιά ριζωμένα μέσα στη ζωή των ανθρώπων, κυρίως των αγροτικών περιοχών. Έτσι λοιπόν τα ενσωμάτωσε μέσα σε αυτήν. Γι’ αυτό βλέπουμε και τους Φωταρούς να αρχίζουν από την εκκλησία προσκυνώντας την εικόνα του αγίου και να τελειώνουν με το σπίτι του παπά.

Επίσης τέτοιου είδους διονυσιακά κατάλοιπα στους μεταγενέστερους χρόνους άλλαξαν σκοπούς και στόχους. Έτσι και οι Φωταροί στα χρόνια της τουρκοκρατίας, όπως σε όλη σχεδόν την Ελλάδα, προσαρμόστηκαν στις ανάγκες της τότε εποχής.

Στο Παλαιόκαστρο λοιπόν έρχονταν οι Τούρκοι και μάζευαν το φόρο της δεκάτης. Μέσα στο χειμώνα που είχε τελειώσει πια και η συγκομιδή των καρπών της γης με αποτέλεσμα τα κελάρια των χωριανών μας να είναι γεμάτα. Έρχονταν λοιπόν οι Τούρκοι στο χωριό για να εισπράξουν τον παραπάνω φόρο άλλοτε σε είδος και άλλοτε σε χρήμα. Οι παππούδες μας για να τους ξεγελάσουν και να γλιτώσουν τους φόρους, πραγματοποιούσαν το γλέντι των Φωταρών, όπου μεθούσαν τους Τούρ-

κους αξιωματούχους και τους έβαζαν να υπογράψουν χαρτιά, στα οποία φαίνονταν ότι δεν τους χρωστούσαν τίποτα. Έτσι γλίτωναν από αυτόν τον αβάσταχτο φόρο.

Εκείνο που έχει σημασία είναι πως τέτοια έθιμα αξιέπαινα αναβιώνουν κάθε χρόνο, ως έκφραση ψυχικής ανάγκης και ως εκπλήρωση καθήκοντος προς την τοπική κοινωνία. Δεν πρέπει λοιπόν να χαθούν και η διατήρηση και συνέχισή τους εξαρτάται πια από εμάς. Για να μην ξεχνούν οι μεγαλύτεροι και να μαθαίνουν οι νεότεροι ...

ΤΑ ΚΑΛΑΝΤΑ ΤΩΝ ΦΩΤΑΡΩΝ

Σήμερα είν' τα Φώτα κι ο φωτισμός
 κι χαρά μεγάλη στους ουρανούς.
 Σήμερα η κυρά μας η Παναγιά
 σπάργανα 'κονόμου κεριά αναφτεί.
 Σπάργανα 'κονόμου κεριά αναφτεί
 κι τον Αι-Γιάννη παρακαλεί.
 Για να ρίξει δρόσο και λίβανο
 να καταπραγώσουν τα είδωλα.
 Σαν τα είπαμ' όλα κι 'δω ο Χριστός
 σήμερα είν' τα Φώτα κι φωτισμός.

ΤΑ ΑΥΘΕΝΤΙΚΑ

*Για τον άρχοντα και
 την αρχόντισσα*

Νε ναρχό-νος
 με την νιν αρχό-νο-ντισσα
 στην σκα-να-λα π' ανιβαίνουν.
 Νε καθί νι σκαλί νι κι ρω-νώ-τημα
 καθί νι σκαλί κι λόγους.

Νε πουλλά είπαμι βρε σ' αυτόν
 τουν αρχόντ'
 ας που-νού-μι τουν λιβέντι.

ΣΗΜΕΡΑ

*Για τον νοικοκύρη και
 την νοικοκυρά*

Ένας άρχοντας
 με την αρχόντισσα
 στη σκάλα που ανεβαίνουν.
 Κάθε σκαλί και ρώτημα
 κάθε σκαλί και λόγος.

Πολλά είπαμε σ' αυτόν
 τον άρχοντα
 ας πούμε για τον λεβέντη.

Για τον λεβέντη

Νε νε να νας λιβέ-νέ-ντης
κι νιντιλής
ένα νας μι τα μαχαίρια.

Νε μι τα να μαχαί-νέ-ρια πι-νι-ρπατεί
τη χω-νώ-ρα φοβερίζει.

Νε για δώ-νώ-στι μι βρε
αυτήν π' αγαπώ
ή για διώξιμι κι μένα.

Νε θα πά-να-ου πά-να-νου
στα να βουνά
να κουβαλώ λιθάκια.

Νε λιθά-να-ρια μι νε
τους ω-νό-μους μου
άμμο μι την πουδιά μου.

Νε να φκιά-να-σου σπí-νι-τια
νου-νου-ιαστά
να βάλω την αγάπη μ'.

Νε πουλλά είπαμι βρε
σ' αυτόν τουν λιβέντ'
ας που-νού-μι κι τον άλλον.

Νε τον έ-νε-λουζι
νε τουν χτέ-νε-νιζι
κι στου νου σκουλιό τον στέλνει.
Νε κι ου δα-να-σκαλου-νου-ς τουν
κα-να-ρτερει με μια ασημένια βέρογα.

Νε πουλλά είπαμι βρε
σ' αυτόν τουν λιβέντ'
ας που-νού-μι κι την κόρη.

Για τον γιό

Ένας λεβέντης
και ντελής
ένας με τα μαχαίρια.

Με τα μαχαίρια περπατεί
τη χώρα φοβερίζει.

Για δώστε μου
αυτήν που αγαπώ
ή για διώξτε με και μένα.

Να πάω πάνω
στα βουνά
να κουβαλώ λιθάκια.

Λιθάκια με
τους ωμούς μου
άμμο με την ποδιά μου.

Να φτιάξω σπίτια
θαυμαστά
να βάλω την αγάπη μου.

Πολλά είπαμε
σ' αυτόν τον λεβέντη
ας πούμε και για τον άλλο.

Τον έλουζε
τον χτένιζε
και στο σχολείο τον στέλνει.
Και ο δάσκαλος τον
περιμένει με μια ασημένια βέρογα.

Πολλά είπαμε
σ' αυτόν τον λεβέντη
ας πούμε και για την κόρη.

Για την κόρη

Νε προξέ-νε-νητά-να-δες ε-νέ-ρχοντι

απου πάν απού την πόλη.

Νε ρουτού-νού-σαν

κι νι ξανά-να-ρουτούν

που θα έβρουν τέτοια κόρη.

Νε τετοιιά να ψηλή

νε τετοιιά να λιγνή

τέτοια να μαυροματούσα.

Νε πουλλά είπαμι βρε σ' αυτήν

να την κόρ' ας που-νού-μι

και την άλλη.

Νε μια κο-νό-ρη εί-νε-χι

η μα-νά-να της

μια κι 'νι χαϊδεμένη.

Νε κυράμι νε την

θυ-νι-γατέ-νε-ρα σου

την πολυχαϊδεμένη.

Νε γραμμα-νά-τικό νο την

ε-νε-δωσείς κι πα-να-παδιά

θα γένει.

Νε πουλλά είπαμι βρε σ' αυτήν

να την κόρ' ας που-νού-μι

και την άλλη.

Νε μια κό-νό-ρη ε-νε-πε-νε-νέφτηκε

εμπροστα στα παληκάρια.

Νε που ε-νέ-κλουθι

νε που ε-νέ-πλικι

τρεις μη-νή-νες ένα δράχτι.

Για την κόρη

Προξενητάδες έρχονται

απάνω από την πόλη.

Ρωτούσαν

και ξαναρωτούν

πού θα βρουνε τέτοια κόρη.

Τέτοια ψηλή

τέτοια λιγνή

τέτοια μαυροματούσα.

Πολλά είπαμε σ' αυτήν

την κόρη ας πούμε

και για την άλλη.

Μια κόρη είχε

η μάνα της

μια και είναι χαϊδεμένη.

Κυρά μου την

θυγατέρα σου

την πολυχαϊδεμένη.

Σε γραμματικό την

έδωσες και παπαδιά

θα γίνει.

Πολλά είπαμε σ' αυτήν

την κόρη ας πούμε

και για την άλλη.

Μια κόρη παινεύτηκε

μπροστά στα παλικάρια.

Που έκλωθε

που έπλεκε

τρεις μήνες ένα αδράχτι.

Νε πουλλά είπαμι βρε σ' αυτήν
την κορ' ας που-νού-μι
κι την πόζα.

Για την πόζα

Νε καθί-νι-σι η μπο-νό-ζαμ κα-να-θισι
σι πρα-να-σινου λιβάδι.
Νε κι απ' του νου φλουρί νι
δε φαί-νε-νισί
κι απ' του νου μαργαριτάρι.

Νε πουλλά είπαμι βρε σ' αυτή
να τη μποζ' ας που-νού-μι
κι τ' αστρούδι.

Για το αστρούδι

Νε κι αυτού νου τ' αστρού-νού-δι
του νου μικρό που
πάεν' μι του φιγγάρι.
Νε ας μου νου του χα-νά-ριζι ου θειός
κι ιγώ θα τον αξιώσω.

Νε πουλλά είπαμι βρε σ' αυτού
νου τ' αστρούδ'
ας που-νού-μι κι του παπά.

Πολλά είπαμε σ' αυτήν
την κόρη ας πούμε
και για την χήρα.

Για τη χήρα

Κάθισε η πόζα κάθισε
σε πράσινο λιβάδι.
Και από το φλουρί
δεν φαίνεται
και από το μαργαριτάρι.

Πολλά είπαμε για αυτήν
την πόζα ας πούμε
και για το παιδάκι.

Για το μικρό παιδί

Αυτό το αστρούδι
το μικρό που
πηγαίνει με το φεγγάρι.
Ας μου το χάριζε ο Θεός
και εγώ θα τον αξιώσω.

Πολλά είπαμε γι' αυτό
το αστρούδι
ας πούμε και για τον παπά.

Για τον παπά

Νε σηκού-νου-μ παπά να
 κι δε-νε-σπουτά
 σήκου-νου κι μη κοιμάσι.
 Νε σηκού-νου να πας
 νας στην ε-νε-εκκλησιά
 να ψα-νά-λλεις να διαβάσεις.

Νε πουλλά είπαμι βρε σ' αυτόν
 τον παπά
 ας που-νού-μι κι τα σπίτια.

Για τα σπίτια

Νε σ' αυτά να τα σπί-νί-τια τα να
 ψηλά τα μαρμαρι-νου-στρουμένα.
 Νε που κου-νού-σκι-νί-νίζουν
 τα να φλουριά
 Κι δινιρμου-νί-ζουν τ' άσπρα.
 Νε κι αυτά να
 τα δινιρμου-νί-νίσματα
 δώστι τα στου Βασιλιά μας.

Νε κι μεις νεις καλού νου
 σας η-νί-βραμι
 σαν του νου καλού του χρόνου.

Κι τ' χρόν'

Για τον παπά

Σήκω παπά
 και δέσποτα
 σήκω και μην κοιμάσαι.
 Σήκω να πας
 στην εκκλησιά
 να ψάλλεις να διαβάσεις.

Πολλά είπαμε γι' αυτόν
 τον παπά
 ας πούμε και για τα σπίτια.

Για τα σπίτια

Σ' αυτά τα σπίτια τα
 ψηλά τα μαρμαροστρωμένα
 που κοσκινίζουν
 τα φλουριά
 και δερμονίζουν τα άσπρα.
 Και αυτά
 τα δερμονίσματα
 δώστε τα στον Βασιλιά μας.

Και εμείς καλώς
 σας βρήκαμε
 σαν τον καλό το χρόνο.

Και του χρόνου

Γεωργίου Μ. Πλατσά

*Άγιος Μάμας:
Το χωριό μου*

*Ιστορία και τρόπος ζωής
των κατοίκων*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πάντοτε με βασάνιζε η απουσία ενός βιβλίου που να αναφέρει ιστορικά γεγονότα και τρόπους ζωής του χωριού μου, του Αγίου Μάμα.

Ποτέ όμως δεν είχα φανταστεί πως αυτός που θα παρουσίαζε το βιβλίο αυτό θα ήμουν εγώ και μάλιστα σε προχωρημένη ηλικία.

Δεν θεωρώ πως το βιβλίο αυτό, που σκοπός του είναι να δώσει την ευκαιρία στους νέους να μάθουν και στους μεγάλους να θυμηθούν, είναι τέλειο.

Δεν έχω ικανότητες ιστορικού, ούτε και ταλέντο λογοτέχνη να γράφω συναρπαστικές εκφράσεις για να εντυπωσιάσω τους αναγνώστες. Αυτά όμως που αναφέρω καθόλου δεν ανήκουν στη φαντασία μου. Όλα προέρχονται από όσα διάβασα και έχω γραφτεί από καταξιωμένους ανθρώπους. Προέρχονται από αφηγήσεις του πατέρα μου και παλαιότερων, που είχα την ευκαιρία και περιέργεια να ακούω και να τους βλέπω, τότε φανερά και τότε κρυφά, να σκουπίζουν τα δάκρυα από τα μάτια τους, όταν η θύμησή τους μεταφερόταν στα μαρτυρικά νεανικά τους χρόνια.

Προέρχονται ακόμη από τα όσα ο ίδιος πρόλαβα και έζησα στα παιδικά, εφηβικά και νεανικά μου χρόνια.

Θέλω να πιστεύω πως το βιβλίο μου αυτό θα αποτελέσει κίνητρο στους νεότερους, ώστε να αποφασίσουν να συγκεντρώσουν πιο σημαντικά ιστορικά στοιχεία και να τους δοθεί η δυνατότητα να ερευνήσουν και να συμπληρώσουν όσα εγώ καταγράφω.

Εκφράζω ένα μεγάλο ευχαριστώ, που βγαίνει από την καρδιά μου, στον αρχαιολόγο κ. Ιωακείμ Παπάγγελο, που ενδια-

φέρθηκε να γράψει ιστορικά συμβάντα της γενέτειράς μου, του Αγίου Μάμα, από τα οποία μεταφέρω και στο πόνημά μου αυτό.

Επίσης εκφράζω τις πιο θερμές ευχαριστίες μου στο Ν Βουλευτή και πρόεδρο της Ιστορικής Λαογραφικής Εταιρίας Χαλκιδικής κ. Βασίλειο Πάπα, τόσο για τις αξιόλογες πληροφορίες που μου πρόσφερε για τη συμπλήρωση του βιβλίου όσο και για την παροχή βοήθειας στην εκτύπωσή του.

Στον αγαπητό και φίλο φιλόλογο Αθανάσιο Χριστιανό, εκφράζω τις πιο εγκάρδιες ευχαριστίες, γιατί είχε τη καλοσύνη να μου προσφέρει τη μεγάλη βοήθεια με την εμπειριστατωμένη φιλολογική, γλωσσική και διορθωτική του επιμέλεια.

Ευχαριστώ ακόμα όλους εκείνους, επώνυμους και μη, που με οποιοδήποτε τρόπο βοήθησαν να εμπλουτίσω το περιεχόμενο του βιβλίου.

Τέλος θέλω να πιστεύω πως με την εργασία μου αυτή προσφέρω και εγώ κάτι στο χωριό μου. Το χωριό που αγάπησα και είναι για μένα ένα φυλαχτό, που το κουβαλάω πάντα μαζί μου για να με ζεσταίνει την καρδιά, όπου κι αν βρίσκομαι.

Γεώργιος Πλατσάς
Πολιτ. Συν/χος

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Η αρχαιότερη εγκατάσταση στην περιοχή του σημερινού Αγίου Μάμα λένε πως έγινε από την αρχαία ελληνική φυλή των Βοττιαίων και μάλιστα την τοποθετούν στο ύψωμα που βρίσκεται μεταξύ του σημερινού χωριού και της Ολύνθου, ίσως στη σημερινή Τούμπα.

Από τις ανασκαφές, που έκανε Αγγλική Αρχαιολογική Σχολή το 1929, πάνω στο ύψωμα βρέθηκε σημαντικός προϊστορικός οικισμός και ήρθαν στο φως ερείπια κτισμάτων, λείψανα κεραμικού κλιβάνου του οικισμού και πολλά άθικτα αρχαιολογικά ευρήματα.

Ο αρχαιολόγος Ι. Παπάγγελος σε σύντομο διάγραμμα της ιστορίας για τον Άγιο Μάμα αναφέρει: «Οι πιο παλιές γνωστές μαρτυρίες για την ύπαρξη του χωριού και μάλιστα με το ίδιο όνομα προέρχονται από αγιορείτικα έγγραφα της Μονής Ιβήρων, που αναφέρονται στα έτη 1047 και 1283.

Το 1329 η Μονή Βατοπεδίου, που είναι κάτοχος κτήματος, έχει κτίσει έναν πύργο που τον ονομάζει Άγιο Γεώργιο.

Το 1346 το χωριό παραχωρείται στους Βαρβαρινούς στρατιώτες και τον ίδιο χρόνο ο Στέφανος Δουσάν το παραχωρεί στη Μονή Βατοπεδίου.

Το 1357/58 η Μονή Βατοπεδίου οικοδομεί ένα κάστρο κάπου στην περιοχή του Αγίου Μάμαντος.

Όλη η κτηματική περιφέρεια μέχρι τον 14ο αιώνα ανήκε κυρίως στην αγιορείτικη Ιερά Μονή Βατοπεδίου.

Υπάρχουν όμως και άλλες ιδιόκτητες μοναστηριακές, αρχοντικές και πολύ μικρές ιδιοκτησίες».

Στα χρόνια της τουρκοκρατίας πρέπει να ήταν ένα αξιόλογο χωριό, μια και οι περισσότεροι χάρτες της εποχής ονομάζουν

τον Τορωναίο κόλπο «κόλπο του Αγίου Μάμαντος».

Ωστόσο με την κατάκτηση της Χαλκιδικής από τους Τούρκους ήρθε και η μεγάλη συμφορά για τους κατοίκους του Αγίου Μάμα. Τιμή, περιουσίες και η ίδια η ζωή των ανθρώπων δεν υπολογίζονταν. Όλες οι περιουσίες, ακόμα και μερικές μοναστηριακές, πέρασαν στην κατοχή και εκμετάλλευση του Τούρκου. Ο Άγιος Μάμας έγινε ένα μεγάλο τούρκικο τσιφλίκι.

Στο βιβλίο του αιμνήστου δικηγόρου Στεφάνου Κοτσιάνου «Ένα ταξίδι στη Χαλκιδική το 1793», που είχε πραγματοποιήσει ο γάλλος πρόξενος της Θεσσαλονίκης Ε. ΚΟΥΖΕΝΕΡΙ, αναφέρονται και εντυπώσεις του ενλόγω προξένου, που αποκόμισε από την επίσκεψή του και στον Άγιο Μάμα. «Αφού τελείωσε την επίσκεψή του στον Πολύγυρο ο Κουζενερί ξεκίνησε για τα νότια. Φθάνοντας στην Όλυνθο αντίκρισε συγκινημένος την αρχαία πόλη της Ολύνθου και, όπως ο ίδιος αφηγείται, η αρχαία πόλη της Ολύνθου βρίσκεται σε μια τοποθεσία, που περιέρχεται μέσα στα όρια του σημερινού χωριού Άγιος Μάμας, περνάει από ένα χωριό που φέρει το όνομα Στυλάρι (ίσως το παλιό Μυριόφυτο)...». Και η αφήγηση συνεχίζεται ως εξής: «Όχι μακριά από το χωριό αυτό προβάλλουν οι οικοδομές ενός μεγάλου τσιφλικιού, περιτριγυρισμένες από έναν τοίχο πολύ χονδρό, κατασκευασμένο από πέτρες και υλικά παρμένα από αρχαία κτίρια.

Πρόκειται περί ιδιοκτησίας του Γιουσούφ Βέη που ασκεί και τα καθήκοντα του βοεβόδα στον Άγιο Μάμα.

Σ' αυτό το χωριό υπάρχουν και πολίτες, ιδιοκτήτες μικρών κτημάτων, αλλά οι περισσότεροι κάτοικοί του είναι κολίγοι που καλλιεργούν τα χωράφια του Βέη.

Ο πληθυσμός του είναι διακόσιες οικογένειες.

Οι εκκλησίες του εξαρτώνται από τον Μητροπολίτη Κασ-

σανδρείας, που έχει την έδρα του στον Πολύγυρο.

Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου είναι η μόνη την οποία το χωριό διατηρεί σε καλή κατάσταση, αλλ' υπάρχουν άλλες αρχαιότητες, οι οποίες κατάκεινται σε ερείπια.

Καθώς δε εξεδήλωσα την επιθυμία να τις επισκεφθώ, ένας από τους ιερείς προσφέρθηκε να μου χρησιμεύσει σαν οδηγός.

Οι τοποθεσίες, όπου βρίσκονται οι εκκλησίες αυτές, είναι πάντοτε σεβάσμιες και κάθε χρόνο την ημέρα του Αγίου σε κάθε μια απ' αυτές ψέλνεται ειδική κατανυκτική λειτουργία στο ύπαιθρο.

Κράτησα σημείωση των ονομάτων των εκκλησιών αυτών, όπως με τα υπαγόρευσε ο συνοδός μου: Άγιος Μάμας, Άγιος Δημήτριος, Άγιος Νικόλαος, Άγιος Αθανάσιος, Ιωάννης Πρόδρομος, Άγιος Χριστόφορος, Άγιοι Απόστολοι, Προφήτης Ηλίας, η Μεταμόρφωση.

Στους τοίχους της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου βλέπει κανένας πολλές επιτύμβιες επιγραφές π.χ.

ΔΙΑΝΗ ΑΝΤΙΓΟΝΑ
 ΠΡΕΙΣΚΟΝ ΠΡΕΙΣΚΟΥ ΥΙΟΝ
 ΠΑΠΠΟΝ ΑΥΤΗΣ
 ΚΑΙ ΕΛΠΙΔΑΝ ΜΑΓΝΑΝ
 ΜΗΤΕΡΑ ΑΥΤΗΣ ΖΩΣΑΝ
 ΜΝΕΙΑΣ ΧΑΡΙΝ
 ΕΤΟΥΣ 470.

Δηλαδή Διδιανή Αντιγόνα τιμά τον Πρείσκον, γιού του Πρείσκου, πάππον της και την Ελπίδαν Μάγναν την μητέρα της, ζώσαν ακόμη το έτος 470.

Ιδού και μια άλλη επιτύμβια επιγραφή.

ΒΕΒΑΙΟΣ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ ΔΙΣ
 ΖΩΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΕ ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟΝ
 ΠΟΡΚΙΑ ΤΗ ΑΥΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΙ
 ΣΕΜΝΟΤΑΤΗΝ
 ΜΝΕΙΑΣ ΧΑΡΙΝ
 ΕΤΟΥΣ 7

Επανήλθαμε στο κονάκι, όπου βρήκαμε θερμή φιλοξενία από τους ανθρώπους του Βέη. Το κονάκι περιβάλλεται από ένα τείχος ισχυρότατο, του οποίου όλες οι πόρτες κλείνονται όλα τα βράδια εξαιτίας του ότι η θάλασσα είναι κοντά και ο κίνδυνος από τους πειρατές μεγάλος.

Ο περίβολος των κτιρίων είναι πολύ εκτεταμένος. Σ' αυτά αποθηκεύονται τα προϊόντα των κτημάτων και σ' αυτά κατοικούν περισσότεροι από είκοσι χωρικοί καλλιεργητές με τις οικογένειές τους. Μείναμε εκεί μία νύχτα, κοιμηθήκαμε σε μια μεγάλη σάλα, όλοι μαζί στη σειρά, πάνω σε σοφάδες.

Μόλις ξημέρωσε αποχαιρέτησα τους φιλοξενούντάς με και βρέθηκα σε λίγο στο δρόμο των πεδιάδων, που κατοίκησαν άλλοτε οι Βοττιαίοι, αρχαίες Μακεδονικές φυλές, που εγκαταστάθηκαν στη Χαλκιδική».

ΓΝΩΣΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑ

1793	Οικογένειες 200
1862	Σπίτια 70
1886	Οικογένειες 83
1913	Άτομα 405
1920	Άτομα 474
1928	Άτομα 495
1940	Άτομα 697
1951	Άτομα 773
1961	Άτομα 804
1981	Άτομα 860
1995	Άτομα 900
2000	Άτομα 950

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

Το χωριό Άγιος Μάμας ήταν το κέντρο των τουρκικών επιχειρήσεων εναντίον της Κασσάνδρας κατά το 1821.

Πριν από το ολοκαύτωμα της Κασσάνδρας, στην περιοχή και πολύ κοντά στο χωριό Άγιος Μάμας, έγιναν δύο σφοδρές συγκρούσεις μεταξύ των Ελλήνων και των Τούρκων. Στις μάχες αυτές οι απώλειες και από τις δύο παρατάξεις ήταν τεράστιες. Το χωριό καταστράφηκε, οι κάτοικοι αναγκάστηκαν να το εγκαταλείψουν και σύμφωνα με την παράδοση οι κάτοικοι επέστρεψαν, όταν δόθηκε αμνηστία και ένωσαν ότι θα ήταν ασφαλείς.

Από αφηγήσεις των παλαιότερων μαθαίνουμε πως οι νεκροί ήταν τόσοι πολλοί, που για πολλά χρόνια αργότερα ανακάλυπταν οι κάτοικοι του χωριού μέσα στα βούρλα του τσαϊριού εγκαταλειμμένους ανθρώπινους σκελετούς.

Η αφήγηση του αυτόπτη μάρτυρα Γερο-Αργυρού, που δημοσιεύθηκε στα χρονικά της Λαογραφικής Εταιρίας Χαλκιδικής από τον αείμνηστο Βασίλειο Βασιλικό, βουλευτή της Χαλκιδικής, επιβεβαιώνει το τραγικό αυτό γεγονός «Χριστιανοί πολλοί σκοτώθηκαν, μόνον όταν ήρθαν ως βοήθεια με καράβι από το Άγιο Όρος, για να τυλίξουν τους Τούρκους και τους χτυπήσουν από πίσω. Ανάμεσα στον μικρό κάμπο και στην ακροθαλασσιά που πλησίασε το καράβι ήταν ένα ύψωμα. Πίσω σ' αυτό το ύψωμα έκρυψαν οι Τούρκοι την καβαλαρία τους για να μη φαίνεται και να μη τους βρίσκουν τα τόπια του καραβιού. Όταν οι χριστιανοί όρμησαν στον κάμπο, η καβαλαρία έπεσε επάνω τους και τους ετσάκισε. Λογαριάζουν ότι έπεσαν σ' αυτό το μέρος ως οκτακόσιοι δικοί μας. Χρόνια πολλά πέρασαν από τότε και ο κάμπος αυτός φαίνεται σαν φιλντισένιος από τα πολλά κόκκαλα».

Η ΖΩΗ ΚΑΙ Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΟΛΙΓΩΝ

Το τσιφλίκι του Αγίου Μάμα, όπως είπαμε, έγινε ένα μεγάλο αγρόκτημα, το οποίο άλλαξε πολλά τούρκικα αφεντικά. Τελευταίος κάτοχός του ήταν η οικογένεια Νικολάου Βέη, ο οποίος ήταν οθωμανός υπήκοος και πρόκριτος της Θεσσαλονίκης.

Η καλλιέργεια του αγροκτήματος γινόταν με κατοίκους του χωριού. Ήταν άνθρωποι φτωχοί, χωρίς δική τους περιουσία και χωρίς σπίτι. Το σύστημα της καλλιέργειας ήταν μεσακό (κο-

λιγικό). Τα προϊόντα από τις καλλιέργειές τους ήταν σιτάρι, κριθάρι, βρώμη, καλαμπόκι, σουσάμι κ.ά.

Στο τέλος της συγκομιδής των προϊόντων αυτών και αφού αφαιρούσαν πρώτα τον σπόρο για την επόμενη χρονιά και τον φόρο (τη δεκάτη), το υπόλοιπο μοιραζόταν στη μέση, μεταξύ του αφεντικού και των καλλιεργητών.

Από το μερίδιο των καλλιεργητών κολίγων γίνονταν κρατήσεις για λογαριασμό του αφεντικού Βέη. Κρατούσαν ενοίκιο για το σπίτι που έμεναν, ενοίκιο για το αμπέλι που καλλιεργούσαν και ενοίκιο για δικαίωμα βοσκής ζώων μικρών και μεγάλων (δεν πλήρωναν για τα ζώα που χρησιμοποιούσαν στο όργωμα καθώς και το άχυρο για την εκτροφή τους).

Η ζωή του κολίγα ήταν απάνθρωπη και σκληρή. Η κακομεταχείριση από τους Τούρκους και οι καταπιέσεις, που προέρχονταν από τους επιστάτες του Βέη, ανάγκαζαν τους κολίγους να καταφεύγουν σε μετόχια, καλά οργανωμένα από οικονομική άποψη, κυρίως της Κασσάνδρας. Σ' αυτά τα μετόχια έβρισκαν δουλειά και ηρεμία οι φτωχοί και δυσαρεστημένοι από τη συμπεριφορά των Τούρκων και των ανθρώπων του Βέη.

Ο κτηματίας Νικόλαος Βέης κατοικούσε μόνιμα στη Θεσσαλονίκη. Το τσιφλίκι του το επισκεπτόταν σε αραιά διαστήματα. Στους επιστάτες του είχε αναθέσει την επίβλεψη της λειτουργίας του τσιφλικιού και τις συναλλαγές με τους κολίγους. Ένας από τους επιστάτες ήταν και ο Τζουμάκας από τις Σέρρες, σκληρός εκβιαστής και κλέφτης. Στις απάνθρωπες πράξεις και παρανομίες του είχε προστάτη και συνέταιρο, όπως έλεγαν τότε, τον αρχιληστή καπετάν-Γιωργάκη από τη Νικήτη, που ήταν ο φόβος και ο τρόμος των Ελλήνων και Τούρκων. Όμως, η απληστία του Τζουμάκα τον έκανε να κλέψει και τον ίδιο τον καπετάν-Γιωργάκη που τον προστάτευε. Η πράξη του αυτή οδή-

γησε τον καπετάν-Γιωργάκη, που ήταν πιο σκληρός από τον Τζουμάκα, στο να πάρει την απόφαση να εκδικηθεί για τις απάτες σε βάρος του από τον φίλο και συνεργάτη του.

Έτσι, μιαν ανοιξιάτικη μέρα ήλθε με πλεούμενο (καΐκι), που άραξε στην παραλία του Αγίου Μάμα, στο ξέκομμα. Εκεί κατέβηκε με τα παλικάρια του και μέρα μεσημέρι τράβηξε για το κονάκι. Όταν έφτασε, ζήτησε από τον φύλακα, που ήταν στην πύλη, να ειδοποιήσει τον Τζουμάκα να κατέβει από την κατοικία του στο χώρο της αυλής. Εκείνος, επειδή γνώριζε τον σκληρό χαρακτήρα του φίλου του και τους λόγους της επίσκεψής του, που δεν ήταν αυτή τη φορά φιλικοί, έδωσε εντολή στους ανθρώπους του να αρχίσουν τις τουφεκιές εναντίον του καπετάν-Γιωργάκη και των συντρόφων του.

Τότε ο καπετάν-Γιωργάκης διέταξε τα παλικάρια του να βάλουν φωτιά στο κονάκι. Ο Τζουμάκας, όταν είδε το κονάκι να λαμπαδιάζει και φοβούμενος μήπως καεί ζωντανός, πήδησε από ένα παράθυρο και με προπέτασμα τον καπνό τράβηξε προς λυθηρή. Όμως το άσπρο νυχτικό που φορούσε τον προόδωσε και πιάστηκε αιχμάλωτος. Η γυναίκα του προσέφερε ένα σεβαστό ποσό χρυσών λιρών στον καπετάν-Γιωργάκη, για να αφήσει ελεύθερο τον άνδρα της, αλλ' εκείνος αμετανόητος και ανυποχώρητος, όπως ήταν, απάντησε: «Οι προδότες θανατώνονται, δεν εξαγοράζονται».

Οι αφηγήσεις για τον τόπο που σκότωσαν τον Τζουμάκα δεν συμφωνούν. Άλλοι λένε πως τον σκότωσαν καθ' οδόν και τον έρριξαν μέσα στα καλάμια, στο ξέκομμα. Βρέθηκε ύστερα από μέρες εξαιτίας της δυσοσμίας που έβγαζε το πτώμα. Άλλοι ισχυρίζονται πως τον σκότωσαν σε κάποια τοποθεσία της περιοχής του Πολυγύρου. Ωστόσο μία είναι η αλήθεια. Οι κολίγοι απαλλάχθηκαν από τον τύραννο Τζουμάκα και ο Νικόλαος Βέ-

ης έγινε πιο προσεκτικός στις επιλογές των ανθρώπων του στο κονάκι.

Επιθυμία και θέληση του Ν. Βέη ήταν να κρατά τους κολίγους στην αμάθεια. Πίστευε πως, αν μάθαιναν γράμματα, θα τους έχανε από τη δούλεψή του. Το 1909, σε μια επίσκεψη του Μητροπολίτη Κασσανδρείας Ειρηναίου στον Άγιο Μάμα ζήτησαν οι κολίγοι να προτρέψει τον Ν. Βέη, ώστε να διαθέσει το ενοίκιο καλοκαιρινής βοσκής μιας χρονιάς για να επισκευάσουν ένα παλιό κτίριο και να το χρησιμοποιήσουν ως σχολείο για τα παιδιά τους. Ο μακαριστός Μητροπολίτης μετέφερε την παράκληση των κολίγων στον κτηματία Βέη και πήρε την εξής απάντηση: «Δέσποτα εφέντη, θέλεις να τους ανοίξω τα μάτια; Θα δεχτούν τότε να παραμείνουν κολίγοι;» Τότε ο Ειρηναίος, θυμωμένος, απάντησε, «Ωστε θέλεις να έχεις τους ανθρώπους ισόβια δούλους; Οι Έλληνες δεν θα είναι για πάντα δούλοι. Αν δεν δώσεις το ενοίκιο της βοσκής, κτήμα δεν θα έχεις. Αν τολμάς, έβγα έξω να δεις το τσιφλίκι σου». Ήταν η περίοδος, που παντού διοργανώνονταν ελληνικά απελευθερωτικά κινήματα.

Ο Βέης κατάλαβε τι εννοούσε ο Μητροπολίτης και διέθεσε το ενοίκιο για την επισκευή του κτιρίου, εκεί όπου σήμερα βρίσκεται το κοινοτικό κατάστημα.

Το 1935 έγινε το νέο δημοτικό σχολείο με δαπάνες του κράτους. Τη θεμελίωση την έκανε ο Μητροπολίτης Ειρηναίος στις 7.4.1935, λέγοντας «αυτό θα μας γλιτώσει από το βουλγάρικο τσαρούχι». Κατά τη θεμελίωση ευχαριστήριο λόγο εκφώνησε ο διευθυντής του σχολείου και συντοπίτης μας Άγγελος Παπαχρήστος (†1970).

Όλα τα παραπάνω αναφέρονται από τον αείμνηστο καθηγητή Παναγιώτη Στάμο στο βιβλίο του «Βιογραφία Μητροπολίτου Κασσανδρείας Ειρηναίου».

Το 1909 το αγρόκτημα μεταβιβάζεται από τον Ν. Βέη στα δύο του παιδιά, Μιχάλη και Αλέξανδρο. Οι νέοι κτηματίες είναι πιο κοντά στους κολίγους και η συνεργασία περισσότερο ευνοϊκή. Τον Οκτώβριο του 1912 ήλθε η απελευθέρωση της Χαλκιδικής από τους Τούρκους. Η ζωή των κατοίκων του Αγίου Μάμα άλλαξε, όπως και σ' όλα τα χωριά της Χαλκιδικής. Οι μέχρι τότε σκλαβωμένοι και κατατρεγμένοι φτωχοί Έλληνες γίνονται ελεύθεροι. Μιλούν ελεύθερα, κυκλοφορούν χωρίς φόβο. Μέρους πανηγύριζαν το ιστορικό αυτό γεγονός, που ήλθε ύστερα από 489 χρόνια τούρκικου ζυγού.

Μετά το θλιβερό γεγονός της καταστροφής της Μικράς Ασίας το 1922 η Καλαμαριά της Χαλκιδικής, όπως και όλη σχεδόν η Ελλάδα γέμισε από τους πρόσφυγες της Μ.Ασίας και επιβαλλόταν η αποκατάστασή τους. Οι αδελφοί Βέη πήραν το μήνυμα πως το αγρόκτημά τους θα άλλαζε υποχρεωτικά ιδιοκτήτες. Κάλεσαν λοιπόν τους κολίγους, κατοίκους του Αγίου Μάμα, και τους πρότειναν να αγοράσουν ένα μέρος από το κτήμα. Οι κολίγοι, βλέποντας πως ήλθε η ώρα να πραγματοποιηθεί το όνειρό τους, να αποκτήσουν δικό τους κτήμα και μάλιστα τον τόπο που τόσο οι ίδιοι όσο και οι πρόγονοί τους πότισαν με ιδρώτα και αίμα στα μαρτυρικά εκείνα χρόνια, πήραν την απόφαση να δεχτούν την πρόταση των αδελφών Βέη και να αγοράσουν 12.500 στρέμματα, μέσα στα οποία περιέχονται και τα σπίτια με τα οικοπέδά τους. Η όλη αξία των 12.500 στρεμμάτων ήταν τριακόσιες ογδόντα χιλιάδες δραχμές (380.000 δρχ.) Επειδή όμως όλα τα τσιφλίκια ύστερα από την απελευθέρωση είχαν δεσμευθεί από το κράτος και χωρίς την έγκρισή του δεν γινόταν καμία αγοραπωλησία, συντάχθηκε το με αριθμ. 2018/2.6.1923 προσύμφωνο με τον όρο να υπογραφεί το οριστικό συμβόλαιο μετά από την έγκριση του αρμόδιου υπουργείου.

Το Υπουργείο Γεωργίας με την 38076/24.5.1924 απόφασή του ενέκρινε την αγοραπωλησία των 12.500 στρεμμάτων με σκοπό την αποκατάσταση των κολίγων, κατοίκων Αγίου Μάμα. Έτσι στις 8.9.1924 υπογράφεται και το με αριθμ. 2519 οριστικό συμβόλαιο.

Στη συνέχεια οι δικαιούχοι κάτοικοι εξέλεξαν μία επιτροπή για να κάνει την προσωρινή διανομή. Όπως έλεγε ο πατέρας μου, που συμμετείχε στην επιτροπή αυτή, το έργο της ήταν πολύ δύσκολο. Ειδικά όργανα για την καταμέτρηση δεν είχαν. Κι αν ακόμη υπήρχαν, η χρησιμοποίησή τους θα ήταν αδύνατη, αφού ήταν άνθρωποι αγράμματοι. Τα μόνα μέσα που διέθεταν ήταν τα σχοινιά και τα σκέλη τους.

Από τα 12.500 στρέμματα άφησαν περίπου 1.500 στρέμματα για βοσκότοπο, τα οποία μοιράστηκαν στους δικαιούχους τη δεκαετία του '70.

Επειδή όμως ο αριθμός των ζώων που διατηρούσαν οι κάτοικοι του χωριού ήταν μεγάλος και τα 1500 στρέμματα δεν επαρκούσαν για τη βοσκή, ζήτησαν από τους αδελφούς Βέη να τους πωλήσουν άλλα 2500 περίπου στρέμματα. Οι αδελφοί Βέη δέχθηκαν την πρόταση, αλλά θέλησαν το συμβόλαιο αυτό να το υπογράψει η κοινότητα Αγίου Μάμα για λογαριασμό των κατοίκων και όχι οι ίδιοι οι κάτοικοι. Οριστικό συμβόλαιο δεν μπορούσε πάλι να γίνει χωρίς την έγκριση του Υπουργείου Γεωργίας και γι' αυτό υπογράφηκε το 4805/30.11.1928 προσύμφωνο, μεταξύ Αδελφών Βέη και προέδρου της κοινότητας του Αγίου Μάμα. Αυτό επικυρώθηκε με την 137/4.1.1989 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Χαλκιδικής, ύστερα από αγωγή που κατέθεσε η κοινότητα Αγίου Μάμα σε βάρος της κληρονόμου Δέσποινας χήρας Μιχαήλ Βέη.

Η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.) με την

69693/25.11.1924 απόφασή της πήρε 500 από τα 12.500 στρέμματα, που βρίσκονταν κοντά στα σύνορα της Ποτίδαιας, και τα παραχώρησε στους πρόσφυγες κατοίκους της.

Οι κάτοικοι του Αγίου Μάμα δεν προέβαλαν αντίρρηση γιατί είχαν πάρει την προφορική υπόσχεση της Ε.Α.Π. πως θα τους αντικαταστήσουν σε κάποια άλλη περιοχή σαν αντάλλαγμα. Όμως η Επιτροπή Απαλλοτρίωσης Χαλκιδικής με την 9/27.11.1930 απόφασή της, αντί να προβεί στην ανταλλαγή των 500 στρεμμάτων τα απαλλοτρίωσε και κατέθεσε τα χρήματα στο Ταμείο Παρακαταθηκών. Αυτά βέβαια δεν τα πήραν ποτέ οι δικαιούχοι.

Ο αείμνηστος Χρίστος Βασματζίδης γνώριζε την υπόθεση πολύ καλά, αφού την περίοδο εκείνη ήταν διευθυντής του Εποικισμού της Χαλκιδικής και είχε άμεση σχέση με την Ε.Α.Π.

Όταν λοιπόν έγινε υπουργός Γεωργίας το 1965-1966, προκειμένου να αποκαταστήσει την αδικία εκείνη σε βάρος των κληρούχων του χωριού, παραχώρησε τη Λιχνίδα στους ακτήμονες του Αγίου Μάμα.

Πριν κλείσουμε το κεφάλαιο τούτο να επανέλθουμε στο παλιό οίκημα που επισκευάσθηκε για σχολείο του χωριού και να αναφερθούμε σε κάποιο όρο που τέθηκε κατά την σύνταξη του 2519 συμβολαίου αγοραπωλησίας των 12.500 στρεμμάτων, που είναι ο εξής:

«Οι πωληταί παραχωρούσι δωρεάν το εν τω τσιφλικίω οίκημα μετά περιοχής, όσης εκτάσεως και εάν είναι, γνωστόν υπό την επωνυμίαν (Μαγαζείον) εις την κοινότητα Αγίου Μάμαντος, όπως χρησιμοποιείται το οίκημα τούτο ως σχολείο της κοινότητας Αγίου Μάμαντος απαγορευμένης πάσης άλλης εκμετάλλευσης αυτού».

Η μετέπειτα τύχη των κτηματιών αδελφών Βέη ήταν η εξής:

Ο Αλέξανδρος με τη σύζυγό του διέμειναν στη Θεσσαλονίκη μόλιμα.

Ο Μιχάλης με τη σύζυγό του Δέσποινα και το γιό του Νικόλαο παρέμειναν οριστικά στον Άγιο Μάμα, όπου απολάμβαναν μεγάλη εκτίμηση και σεβασμό από όλους τους κατοίκους μέχρι το τέλος της ζωής τους.

Σήμερα όλοι οι κάτοικοι του Αγίου Μάμα ασχολούνται με τη συστηματική καλλιέργεια της ελιάς, φυσικιού, καϊσιάς (βερυκοκιάς) και πολύ λίγο με την καλλιέργεια των δημητριακών. Έχουν δικά τους νεοκτισμένα σπίτια, καλοφτιαγμένα, με ωραίες βεράντες και περιποιημένες αυλές, με βοηθητικές εγκαταστάσεις, που κάνουν τη ζωή τους άνετη.

Όμως είναι γνωστό σε όλους πως ο άνθρωπος προστατεύει το πατρικό του κτήμα, γιατί αυτό είναι η ζωή του και η ζωή της οικογένειάς του, το πονάει, γιατί έχει δεθεί μαζί του με αναμνήσεις καλές ή κακές ή με διάφορα περιστατικά της ζωής και το θεωρεί κομμάτι που δεν αποχωρίζεται ποτέ από τη ζωή του.

Οφείλουμε λοιπόν και εμείς όλοι, μακριά από εγωισμούς και διχόνειες, που είναι τα μελανότερα σημεία της συμπεριφοράς του ανθρώπου, να προστατεύουμε με κάθε νόμιμο τρόπο όσα οι πρόγονοί μας με χίλιους κόπους απόκτησαν και τα παρέδωσαν σε μας. Έτσι θα δείξουμε σεβασμό ιδιαίτερο σ' εκείνους, από τους οποίους υπερηφανευόμαστε για την καταγωγή μας, και θα φανούμε ακόμη πως είμαστε αντάξιοί τους.

ΠΟΛΕΜΟΣ 1940 - ΚΑΤΟΧΗ - ΕΜΦΥΛΙΟΣ

Πριν αναφέρουμε τις επιπτώσεις που είχε ο Άγιος Μάμας από τον πόλεμο 1940, κατοχή, εμφύλιο, να περιγράψουμε με λί-

γα λόγια την εξέλιξη των ιστορικών γεγονότων που είχαν συγκλονίσει ολόκληρη την Ελλάδα.

Η Γερμανία, αφού δημιούργησε έναν πολυάριθμο στρατό, εξοπλισμένο με πληθώρα αεροπλάνων και άλλα μηχανοκίνητα μέσα, άρχισε να επιτίθεται και να καταλαμβάνει κράτη της Ευρώπης.

Την κατάληψη της Ελλάδας η Γερμανία ανέθεσε στη σύμμαχό της Ιταλία. Εξάλλου ο δικτάτοράς της Μουσολίνι, που ονειρευόταν να επανιδρύσει τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, είχε καταλάβει το 1939 την Αλβανία και σκόπευε να εισβάλει στην Ελλάδα.

Στις 15.8.1940, ημέρα εορτασμού της Παναγίας, με απροειδοποίητη κήρυξη πολέμου και άνανδρο τορπιλισμό βύθισε το πολεμικό μας «ΕΛΛΗ», που ήταν αγκυροβολημένο στο λιμάνι της Τήνου, νομίζοντας πως έτσι θα έσπαζε το ηθικό των Ελλήνων και θα καταλάμβανε αμαχητί την Ελλάδα.

Τα γεγονότα που ακολούθησαν είναι λίγο - πολύ γνωστά. Στις 28.10.1940 ξημερώματα ο Γκράτσι, πρεσβευτής της Ιταλίας στην Αθήνα παρέδωσε τηλεσίγραφο στον τότε Πρωθυπουργό Ιωάννη Μεταξά, με το οποίο ζητούσε ούτε λίγο ούτε πολύ να παραδώσει την Ελλάδα στην Ιταλία, διαφορετικά θα άρχιζε, την ίδια μέρα, η επίθεση της Ιταλίας εναντίον της Ελλάδας.

Ο Ιωάννης Μεταξάς απάντησε με το υπερήφανο και ιστορικό εκείνο «ΟΧΙ» και αμέσως διέταξε γενική επιστράτευση. Ήταν η εποχή του σπαρμού και η είδηση της επιστράτευσης και του πολέμου έπεσε σαν κεραυνός σ' όλους τους Έλληνες, μα πιο πολύ στους Έλληνες αγρότες.

Οι Αγιομαμίτες επίστρατοι και όλα τα παλικάρια της Ελλάδας ανταποκρίθηκαν με ενθουσιασμό στο κάλεσμα της πατρίδας και σε μηδενικό σχεδόν χρόνο βρέθηκαν έτοιμοι να αντιμε-

τωπίσουν με θριαμβευτικές επιθέσεις την άνανδρη εισβολή των Ιταλών.

Οι Ιταλοί, ξαφνιασμένοι από την ηρωική αντίδραση των ελληνικών στρατευμάτων, αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν και να επιστρέψουν ταπεινωμένοι στα εσωτερικά αλβανικά εδάφη, απ' όπου είχαν ξεκινήσει.

Το μεγάλο μήνυμα της νίκης μεταδίδεται παντού και όλες οι καρδιές των Ελλήνων σκιρτούν από περηφάνια. Οι σύμμαχοί μας έμειναν έκπληκτοι και με θαυμασμό για την ηρωική αυτή αντίδραση της Ελλάδας. Μίλησαν επαινετικά για τους Έλληνες και έδωσαν υποσχέσεις για το μετά τη μελλοντική νίκη τους.

Τις χαρές, τις λύπες και τα κατορθώματα των στρατιωτών μας ο Άγιος Μάμας τα μάθαινε από τον ντελάλη του χωριού.

Ο χειμώνας του 1940-1941 ήταν ιδιαίτερα σκληρός. Οι πορείες μέσα από δυσβάσταχτους τόπους, οι άσχημες συνθήκες διαβίωσης χωρίς φαγητό στα χιονοσκεπασμένα βουνά της Ηπείρου προκάλεσαν σε χιλιάδες στρατιώτες μας κρουπαγήματα, με αποτέλεσμα πολλοί απ' αυτούς να πεθάνουν ή να χάσουν τα πόδια τους με ακρωτηριασμό.

Ο Άγιος Μάμας δεν είχε θύματα κατά τη διάρκεια αυτού του πολέμου. Όμως είχε δύο συγχωριανούς μας με ακρωτηριασμό των ποδιών τους, τον Κωνσταντίνο Κυρίμη με ακρωτηριασμό των δύο ποδιών του εξαιτίας των κρουπαγημάτων και τον Γιάννη Δ. Πλατσά με ακρωτηριασμό του ενός ποδιού από νόρκη.

Ο Χίτλερ, απογοητευμένος από την αποτυχία των Ιταλών, πήρε την απόφαση να επιτεθεί στην Ελλάδα ο ίδιος. Στις 6.4.1941, τα χαράματα, γερμανικά στρατεύματα επιτέθηκαν από τα σύνορα της Βουλγαρίας, όπου και καθηλώθηκαν στο υψίπεδο του Νευροκοπίου. Παρά τις σφοδρές επιθέσεις τους δεν μπόρεσαν να επιτύχουν κάποιο ρήγμα στις ελληνικές γραμμές.

Όμως μια γερμανική μεραρχία τεθωρακισμένων από το γιουγκοσλαβικό έδαφος εισέρχεται στην κοιλάδα του Αξιού με κατεύθυνση τη Θεσσαλονίκη και καθιστά την οχυρωμένη γραμμή Μεταξά ανώφελη.

Το βράδυ της 9ης Απριλίου ο ελληνικός στρατός συνθηκολογεί με έγκριση της ελληνικής κυβέρνησης. Η Ελλάδα, χώρα μικρή αλλά με ανθρώπους με μεγάλη και δυνατή ψυχή, είναι πια σκλαβωμένη. Τα ελληνικά στρατεύματα δοκιμασμένα από τις κακουχίες και τις στερήσεις επιστρέφουν από το μέτωπο υπερήφανα και με θέληση για τη συνέχιση του αγώνα για την ελευθερία.

Τα πρώτα γερμανικά στρατεύματα εμφανίστηκαν στον Άγιο Μάμα μέσα στη Μεγάλη Εβδομάδα και εγκαταστάθηκαν στο παλιό κτίριο του δημοτικού σχολείου. Οι πρώτες κατοχικές γερμανικές διαταγές, που δόθηκαν στο χωριό, ήταν η απαγόρευση της κυκλοφορίας ορισμένες ώρες και η παράδοση των κυνηγητικών όπλων από όλους τους κατοίκους.

Η παραμονή των Γερμανών στον Άγιο Μάμα ήταν ολιγοήμερη. Είχαν όμως εγκατασταθεί μόνιμα στα Ν.Μουδανιά και επισκέπτονταν το χωριό, κάθε φορά που ήθελαν ανθρώπους για αγγαρεία ή να δώσουν κάποια διαταγή με αυστηρό πάντα περιεχόμενο.

Στη θέση «Αλμυρόλακκος», εκεί όπου είναι η γεώτρηση του Αλεξόπουλου περίπου, είχαν οι Γερμανοί μία παράγκα, που τη χρησιμοποιούσαν ως εργοτάξιο. Εκεί πάνω στα γκρέμια με προσωπική αγγαρεία πολιτών κατασκεύασαν επάκτια οχυρά με βαριά πυροβόλα. Επίσης κατά μήκος της ακτής, κοντά στα όχθια (γκρέμια) είχαν τοποθετηθεί νάρκες, που ήταν και η αιτία να σκοτωθούν οι δύο αδελφοί κτηνοτρόφοι (βλάχοι) Νέλα, που έμεναν στο χωριό μας.

Οι συνέπειες της κατοχής δεν άργησαν να κάνουν την εμφάνισή τους. Άρχισαν η πείνα, οι βιασμοί, οι λεηλασίες, οι δημεύσεις, οι συλλήψεις και οι συχνές αγγαρείες. Το ελληνικό νόμισμα έχασε την αξία του και οι μεγάλες συναλλαγές γίνονταν αποκλειστικά με χρυσές λίρες ή με είδος στη μαύρη αγορά. Δεν ήταν λίγοι εκείνοι που με τη συνεργασία των Γερμανών κατάφεραν να πλουτίσουν σε βάρος των πεινασμένων και τρομοκρατημένων ανθρώπων.

Τα θλιβερά αυτά γεγονότα ανάγκασαν τους σκλαβωμένους Έλληνες να συστήσουν απελευθερωτικές οργανώσεις (ΕΑΜ, ΕΔΕΣ, κ.λπ.) με σκοπό την ιερή υπόθεση, την ελευθερία της πατρίδας. Οι αντιδράσεις των Ελλήνων εναντίον των στρατευμάτων κατοχής ήταν αποτελεσματικές, αν και τα θύματα ήταν πολλά.

Το χωριό μας την περίοδο της κατοχής δεν είχε θύματα, εκτός από μία γυναίκα, τη Θωμαή Μακρή. Σκοτώθηκε από αδέσποτη σφαίρα της ελληνικής αστυνομίας σε κάποιο επεισόδιο, όταν οι κάτοικοι του χωριού έτρεξαν να συμπαρασταθούν στους αδελφούς Μακρή, γιατί κατηγορήθηκαν για παράβαση λαθραίας αγοραπωλησίας σταριού.

Ο Άγιος Μάμας την περίοδο της κατοχής φιλοξένησε πολλούς πεινασμένους από διάφορες πόλεις που έπαιρναν τους δρόμους προς αναζήτηση τροφίμων στα αγροτικά χωριά. Ένας από αυτούς ήταν και ο μετέπειτα διάσημος συνθέτης λαϊκών τραγουδιών Βασίλης Τσιτσάνης, που έμεινε στο χωριό δεκαπέντε με είκοσι μέρες περίπου. Εδώ μετά από ένα περιστατικό που είχε με κάποιο φίλο του εμπνεύστηκε και έγραψε το τραγούδι με τίτλο «Η λιτανεία του μάγκα», που ως απαγορευμένο υπήρξε για πολλά χρόνια ανέκδοτο. Τις πληροφορίες για τη «Λιτανεία» του Τσιτσάνη τις έχω πάρει από το περιοδικό «ΕΠΙΛΟΓΕΣ,

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ», όπου και οι στίχοι του τραγουδιού:

«Σαν χριστιανός ορθόδοξος
εβάλθηκα ρε μάγκες μου
να κάνω λιτανεία.
Εμάζεψα τα σέα μου
κι ένα κομμάτι πράμα
και ξεκινώ ρε μάγκες μου
να πάω στον Άγιο Μάμα».

Στο τέλος Ιουνίου με αρχές Ιουλίου 1943 οι Γερμανοί για ασφάλειά τους και για τυχόν αποβάσεις εχθρών τους εγκατέστησαν στη Χαλκιδική βουλγαρικά στρατεύματα, τα οποία δεν είχαν απεριορίστα διοικητικά δικαιώματα. Η κυριαρχία των Βουλγάρων ήταν πέρα από τον Στρυμόνα, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη.

Στον Άγιο Μάμα εγκαταστάθηκε στο νέο δημοτικό σχολείο ένας λόχος Βουλγάρων. Για τη διαμονή του διοικητή τους επιτάχθηκε ένα δωμάτιο του σπιτιού μας.

Στη θέση «Ανδρώνενα» είχε καταυλισθεί ένα ακόμα τάγμα βουλγαρικό. Γενικά η συμπεριφορά των Βουλγάρων στους κατοίκους του χωριού μας δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ιδιαίτερα βάνανυση. Οι κατοχικές βέβαια απαγορεύσεις, κυκλοφοριακό και αγγαρείες, συνεχίζονταν, όπως και πριν από την εγκατάστασή τους. Όμως είναι γνωστό πως από την επόμενη μέρα, που ήρθαν οι Βούλγαροι, άρχισε και η τοποθέτηση αντιαρματικών ναρκών. Ένα μέρος της περιοχής του κάμπου, από την παλιά γέφυρα του Ολυνθίου μέχρι του Ξεκομίσιου δρόμου, είχε γεμίσει από νάρκες. Το ίδιο έγινε και από τη θέση «Αράπη πηγάδι» μέχρι την «Παλιοχέρωνα».

Από τις νάρκες αυτές, μετά την αναχώρηση των Βουλγάρων, ο Άγιος Μάμας είχε και ένα θύμα, τον Μήτσιο Μπιτσίνη, που σκοτώθηκε τη μέρα του Αγίου Στυλιανού το 1944.

Η αναχώρηση των Βουλγάρων έγινε περί το τέλος Αυγούστου ή αρχές Σεπτεμβρίου 1944. Μετά τους Βουλγάρους και μόνο για λίγες μέρες εμφανίστηκαν στο χωριό μας οι Τάταροι (μογγολικής φυλής), σύμμαχοι κι αυτοί των Γερμανών.

Στα μέσα Σεπτεμβρίου 1944 ήλθε και η σειρά των Γερμανών να εγκαταλείψουν τη Χαλκιδική. Η ευλογημένη μέρα της απελευθέρωσης, που τόσο ποθούσε ο ελληνικός λαός, έφθασε.

Κατά την αναχώρησή τους οι Γερμανοί άρχισαν να καΐνε και να καταστρέφουν όσα δεν μπορούσαν να μετακινήσουν. Τη μέρα που έκαψαν την παράγκα (εργοτάξιο), πυροβόλησαν τον Μήτσιο Χρ. Πλατσά και τον τραυμάτισαν στο πόδι.

Μετά από λίγες μέρες οι κάτοικοι του χωριού υποδέχονταν με ενθουσιασμό τα απελευθερωτικά στρατεύματα. Ωστόσο το σκηνικό αυτό δεν άργησε να αλλάξει. Οι καταπιεζόμενοι πήραν τη θέση των καταπιεστών. Δημιουργήθηκε ένας νέος κύκλος αντεκδικήσεων για τη νομή της εξουσίας, που άναψε τα πάθη, εξαφάνισαν την αγάπη για την πατρίδα και στη συνέχεια συσώρευσαν θλιβερές συνέπειες γι' αυτή.

Πολιτική ενότητα και κυβέρνηση, αποδεκτή απ' όλους, δεν υπήρχε στην Ελλάδα, για να αποτρέψει τα συγκλονιστικά και καταστρεπτικά γεγονότα που ακολούθησαν την απελευθέρωση. Ο λαός καταματωμένος και φοβισμένος, ανεξάρτητα από την κομματική τοποθέτηση του καθενός, ζητούσε μάταια προστασία από το κράτος, που ήταν αδύνατο να τη δώσει. Ο εμφύλιος σπαραγμός γκρέμισε όσα άφησαν όρθια οι κατακτητές και ερήμωσε τα πάντα. Ο θλιβερός αυτός αδελφοκτόνος πόλεμος κράτησε μέχρι τον Αύγουστο του 1949.

Από τον εμφύλιο το χωριό μας είχε τέσσερα θύματα, δύο πολίτες και δύο στρατιώτες. Τον Συρόπουλο Μακρή, αγροφύλακα, σκότωσαν οι αντάρτες στην περιοχή των Καλυβών. Οι ίδιοι σκότωσαν και τον Αθανάσιο Ζαμπούνη στον Άγιο Μάμα, τη βραδιά που έκαψαν το παλιό δημοτικό σχολείο, όπου στεγαζόταν το κοινοτικό κατάστημα (1948). Ο στρατιώτης Νικόλαος Ανοιξιάς, που υπηρετούσε στο τάγμα εθνοφρουράς με έδρα τον Πολύγυρο, σκοτώθηκε σε μάχη στην περιοχή Αγίου Προδρόμου και Ριζών. Τέλος, ο στρατιώτης Μάμας Κρασσάς του Αθανασίου υπηρετούσε τη θητεία του και σκοτώθηκε σε μάχη στην Άνω Βρουντού Σερρών, το Μάρτιο του 1948. Ο δε Κωνσταντίνος Μιμήλας, που υπηρετούσε τη θητεία του, έχασε το ένα χέρι σε μάχη στο Βίτσι (1949).

ΓΙΟΡΤΕΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Οι κάτοικοι του Αγίου Μάμα είχαν πάντοτε αναπτυγμένο, σε μεγάλο βαθμό, το θρησκευτικό τους συναίσθημα. Η ορθόδοξη πίστη τους και η μεταξύ τους αγάπη ήταν σχεδόν μόνιμα χαρακτηριστικά τους που τους έδιναν κουράγιο και ψυχική γαλήνη. Η μεγάλη αυτή αγάπη και η πίστη στον Θεό έσπρωξε τους Αγιομαμίτες να κτίσουν εκκλησίες και να τιμούν σ' αυτές με σεβασμό τη μέρα της μνήμης του Αγίου, στον οποίο κάθε μια απ' αυτές ήταν αφιερωμένη.

Οι εκκλησίες που υπάρχουν σήμερα είναι: 1) ο Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου, που είναι η κεντρική εκκλησία της ενορίας του χωριού, 2) ο Ιερός Ναός του Αγίου Μάμαντος, στο χώρο της εμποροπανήγυρης, 3) τα παρεκκλήσια: Αγίου Χριστοφόρου, Αγίας Κυριακής, Αγίας Παρασκευής, Αγίου Ραφαήλ, 4) προσκυνητάρια: Αγίου Δημητρίου, Αγίου Γεωργίου, Αγίου Νικολάου, Αγίου Αθανασίου, Αγίας Τριάδος, Αγίου Μηνά, Κοίμησης της Θεοτόκου, Αγίας Μαρίας Μαγδαληνής.

Οι περισσότερες εκκλησίες στον Άγιο Μάμα κτίστηκαν κατά τη Βυζαντινή περίοδο. Κάποιες απ' αυτές κατεδαφίσθηκαν στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Ένα από τα παλαιότερα προσκυνητάρια, που διατηρείται έως και σήμερα, χωρίς ανακαίνιση, είναι ο Άγιος Νικόλαος. Οι εκκλησίες και τα υπόλοιπα παρεκκλήσια με τη φροντίδα του άξιου ιερέα του χωριού αρχιμανδρίτη πατέρα Δωρόθεου και την οικονομική συμβολή των κατοίκων ανακαινίσθηκαν και διακοσμήθηκαν εσωτερικά και εξωτερικά, ώστε με την εμφάνισή τους να υποβάλλουν, να ικανοποιούν και να ευχαριστούν τους πιστούς.

Ο Ιερός Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου κτίστηκε τη δεκαετία του '60 με οικονομική ενίσχυση και προσωπική εργασία

των κατοίκων (εθελοντική προσφορά). Η πιο παλιά εκκλησία με το ίδιο όνομα βρισκόταν πίσω από τα γραφεία του Γεωργικού Συνεταιρισμού και κατεδαφίσθηκε. Στη θέση της κτίσθηκε πρόσφατα το παρεκκλήσι του Αγίου Ραφαήλ. Εκεί που σήμερα βρίσκεται η εκκλησία της ενορίας υπήρχε το παρεκκλήσι του Αρχαγγέλου Μιχαήλ.

Οι γιορτές πάντοτε τελούνταν με λαμπρότητα και πανηγυρικό χαρακτήρα. Οι εκκλησίες γέμιζαν από κόσμο, που παρακολουθούσε με ευλάβεια τις ιεροτελεστίες και συμμετείχε στις πανηγυρικές εκδηλώσεις. Οι παραδόσεις τηρούνταν σύμφωνα με τα προστάγματα της εκκλησίας και τις ανάλογες κατά καιρούς συνθήκες των κατοίκων. Με ξεχωριστή φροντίδα και ιδιαίτερες εκδηλώσεις οι Αγιομαμίτες οργανώνουν κάθε χρόνο δύο πανηγύρια, τη γνωστή σ' όλους εμποροπανήγυρη του Αγίου Μάμα, μοναδική στη Βόρεια Ελλάδα, και την πανήγυρη του Αγίου Χριστοφόρου.

Το παρεκκλήσι του Αγίου Χριστοφόρου βρίσκεται ανατολικά του χωριού και απέχει περίπου πεντακόσια μέτρα απ' αυτό. Κτίστηκε στον κάμπο, γιατί οι Αγιομαμίτες πίστευαν πως ο Άγιος δεν προστατεύει μόνο τους οδηγούς (που μεταφέρουν ανθρώπους), αλλά και τους αγρότες, γιατί τους φυλάει από άσχημες καιρικές συνθήκες.

Η μνήμη του Αγίου Χριστοφόρου γιορτάζεται στις 9 Μαΐου. Παλιότερα στο παρεκκλήσι, κατά την παραμονή της γιορτής, τελούνταν εσπερινός και την επαύριο η Θεία Λειτουργία. Μετά τη Θεία Λειτουργία όλος ο κόσμος έβγαινε στο γύρω χώρο του παρεκκλησιού, καθόταν στην πρασινάδα κάτω από τις ανθισμένες ακακίες (λόγω εποχής) και σύμφωνα με το έθιμο απολάμβανε το φαγητό (κουρμπάνι), το οποίο αποτελούνταν από προβατήσιο κρέας, ριζόγαλο, σταρένιο ψωμί ζυμωμένο και

φουρνισμένο από αγιομαμίτισσες και άφθονο κρασί από ντόπια λημνιά σταφύλια. Νέοι και μεγάλοι σε ηλικία άρχιζαν τον χορό με κέφι, που τους δημιουργούσε η πανηγυρική ατμόσφαιρα και οι λαϊκοί οργανοπαίχτες.

Το πατροπαράδοτο αυτό έθιμο είχε σταματήσει στα χρόνια της κατοχής και αναβίωσε πριν από είκοσι περίπου χρόνια, συνεχίζοντας ως τις μέρες μας πάντα πιο φροντισμένο και πιο καλό. Σήμερα ο εσπερινός και η Θεία Λειτουργία τελούνται στον Ιερό Ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Μετά το τέλος της Θείας Λειτουργίας όλο το εκκλησίασμα με τον ιερέα και τους ψάλτες πηγαίνουν στο παρεκκλήσι. Στη συνέχεια κάθονται όλοι στα τραπέζια, τρώνε και διασκεδάζουν με τα σύγχρονα μουσικά και χορευτικά συγκροτήματα. Το απόγευμα τελείται αγιασμός στο παρεκκλήσι και αγιάζονται όλα τα μεταφορικά οχήματα με τους οδηγούς.

Για την εκκλησία του Αγίου Μάμαντος, που θεωρείται και η παλαιότερη, υπάρχει μια παράδοση, ένας μύθος που αναφέρει πως ο τόπος που βρίσκεται σήμερα η εκκλησία ορίσθηκε ύστερα από το εξής γεγονός. Στην άκρη στο κύμα της θάλασσας, στην περιοχή του Αγίου Μάμα βρέθηκε η εικόνα του μεγαλομάρτυρα Μάμα (κατ' άλλους πέτρινη, κατ' άλλους ξύλινη). Για να τη μεταφέρουν χρειάσθηκε αραμπάς (βοϊδάμαξα), που τον έσερναν δύο δυνατά βόδια. Οι κάτοικοι του χωριού συμφώνησαν εκεί που θα σταματήσουν τα βόδια να κτίσουν εκκλησία. Έτσι και έγινε.

Η εκκλησία του Αγίου Μάμαντος υπέστη πολλές κατεδαφίσεις και ανακαινίσεις. Από τις αφηγήσεις των παλαιότερων πληροφορούμαστε πως μια κατεδάφιση και ανακαίνιση έγινε μέσα στον 19ο αιώνα. Η εκκλησία αυτή διατηρήθηκε μέχρι το 1950, οπότε ανακαινίσθηκε και πάλι.

Επειδή όμως ο αριθμός των πιστών, που προσερχόταν, αύξανε χρόνο με τον χρόνο, οι κάτοικοι του χωριού με την πρωτοβουλία πάντα του διαπρεπή ιερέα της ενορίας, πατέρα Δωροθέου, έκτισαν τη σημερινή μεγαλόπρεπη και περικαλή εκκλησία με ευρυχωρία και δυνατότητα να δέχεται εκατοντάδες πιστών στις ιεροτελεστίες της πανήγυρης.

Στη θέση της παλαιάς εκκλησίας κτίσθηκε προσκυνητάρι, που έχει και αυτό την ονομασία Άγιος Μάμας.

Η μνήμη του Αγίου Μάμα γιορτάζεται στις 2 Σεπτεμβρίου. Την παραμονή τελούνταν, όπως και σήμερα, πανηγυρικός κατανυκτικός εσπερινός, χοροστατούντος του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κασσανδρείας και με την παρουσία επισήμων και πλήθους πιστών. Παλιά συνήθεια είναι να γίνεται η περιφορά της εικόνας του Αγίου στον χώρο της εμποροπανήγυρης. Την επόμενη μέρα, ημέρα μνήμης του Μεγαλομάρτυρα, τελούνταν πανηγυρική Θεία Λειτουργία με την παρουσία πιστών και επισήμων. Στις μέρες μας μετά τη Θεία Λειτουργία γίνεται συγκέντρωση επισήμων και επισκεπτών στην αίθουσα του Πνευματικού Κέντρου (ΕΠΟΚΑΜ), που βρίσκεται στον χώρο της εμποροπανήγυρης, για να παρακολουθήσουν ομιλία με θέμα σχετικό της ημέρας ή γενικότερου πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Μετά τις θρησκευτικές εκδηλώσεις γίνονταν και πολιτιστικές-εμπορικές, που διαρκούσαν μια εβδομάδα περίπου. Ήταν η ζωντανή παράδοση των Αγιομαμιτών.

Δεν είναι γνωστό το πότε ακριβώς άρχισε η εμποροπανήγυρη. Από αφηγήσεις και πάλι γνωρίζουμε πως η αρχή της τοποθετείται μέσα στον 19ο αιώνα και με πιθανότητα πριν από το 1860.

Πάντως ο βουλευτής και πρόεδρος της Ιστορικής Λαογραφικής Εταιρείας Χαλκιδικής κ. Βασίλειος Πάππας σε ομιλία του

με θέμα «Η εμποροπανήγυρη του Αγίου Μάμαντος ως πολιτιστικό γεγονός», που πραγματοποιήθηκε στις 2 Σεπτεμβρίου 1993 στο Πνευματικό Κέντρο Αγίου Μάμα, ανέφερε τα εξής: «Ο Άγιος Μάμας, τον Σεπτέμβριο του 1821, που έγιναν οι φονικές μάχες στην περιοχή του χωριού, όπου οι Έλληνες σφαγιάστηκαν από τους Τούρκους και έμειναν άταφοι... Οι κάτοικοι σύμφωνα με την παράδοση επέστρεψαν στην περιοχή, όταν ένωσαν ασφαλείς, και οργάνωσαν μνημόσυνο για τους πεσόντες. Σύμφωνα με τους ιστορικούς η ημερομηνία αυτού του μνημοσύνου τοποθετείται χρονικά στις πρώτες ημέρες της πανήγυρης και συμβολίζει την επάνοδο των πιστών και την ανάμνηση του τραγικού γεγονότος. Έτσι έχουμε και την πρώτη αναφορά για την εμποροπανήγυρη του Αγίου Μάμα το 1870. Στην ανάμνηση λοιπόν του εθnikοθηρησκευτικού γεγονότος η εμποροπανήγυρη του Αγίου Μάμα έγινε πλέον θεσμός».

Στα παλιά τα χρόνια το πανηγύρι, προτού αποκτήσει τη μεγάλη σημερινή έκταση, γινόταν κάτω από τον σημερινό ασφαλτοστρωμένο δρόμο προς τον βάλτο, σε χώρο που ανήκε στους αδελφούς Βέη. Εκεί υπήρχε ένα πέτρινο πηγάδι, με παραδοσιακό σκεπαστό, το οποίο εξυπηρετούσε τόσο το χωριό όσο και τους επισκέπτες της εμποροπανήγυρης.

Το πηγάδι αυτό κατεδαφίσθηκε τη δεκαετία του '50, αφού κοντά στη θέση αυτή η κοινότητα Αγίου Μάμα είχε ανοίξει βρύση (αρτεσιανό). Η τοποθεσία αυτή λεγόταν Μπεξεστένι, λέξη τούρκικη που σημαίνει τόπος με εμπορικά καταστήματα (πάζαρι).

Τα ενοίκια από τον χώρο της εμποροπανήγυρης εισπράττονταν από τους αδελφούς Βέη, επειδή ο χώρος ανήκε σ' αυτούς.

Όμως, μετά από την πώληση του χώρου στους κατοίκους, πρώην κολίγους, εισέπραττε τα ενοίκια η νεοσύστατη κοινότη-

τα Αγίου Μάμα, η οποία μέχρι τότε υπαγόταν στην κοινότητα Πορταριάς (1927).

Το κτήμα με το μοναστηριακό κτιριακό συγκρότημα της Μονής Βατοπεδίου, μετά την απελευθέρωση, παραχωρήθηκε στο Υπουργείο Γεωργίας, το οποίο ίδρυσε τον Γεωργικό Σταθμό Χαλκιδικής.

Το 1932 με τον Ν. 5500 ιδρύεται κτηνοτροφική έκθεση Αγίου Μάμα και με τον ίδιο νόμο δίνεται η δυνατότητα στο Υπουργείο Γεωργίας να πωλήσει στην κοινότητα μέρος του κτήματος, που βρίσκεται κοντά στον χώρο της εμποροπανήγυρης, με τα κτίρια για την κτηνοτροφική έκθεση. Το τίμημα καθορίστηκε να εξοφληθεί από την κοινότητα Αγίου Μάμα σε είκοσι ετήσιες δόσεις. Τα κτίρια κατεδαφίστηκαν στα χρόνια της κατοχής από τους Βουλγάρους, για να πάρουν τα υλικά οικοδομών.

Με την ψήφιση του Ν. 5500 έχουμε και νομοθετημένη την ζωεμποροπανήγυρη, που είναι και η μοναδική στη Βόρεια Ελλάδα. Σήμερα έχει καταλάβει μεγάλη έκταση και χρόνο με τον χρόνο αυξάνεται ο αριθμός των επισκεπτών τις ημέρες της λειτουργίας της.

Χιλιάδες άνθρωποι από όλα τα μέρη της Χαλκιδικής κατέφθαναν παλιότερα στη ζωεμποροπανήγυρη για εμπορικές συναλλαγές, αλλά και για διασκέδαση. Τα είδη εμπορευμάτων που εκθέτονταν για πώληση ήταν συνήθως αγροτικά εργαλεία, οικοσυσκευές της εποχής εκείνης, κάπες, σαΐσματα από τη Βόρεια Χαλκιδική (κυρίως Λιαρίγκοβη-Αρναία), προϊόνες, ενδύματα και πολλά άλλα που προορίζονταν για τον αγρότη, τον κτηνοτρόφο, την οικογένεια. Τα μόνα μεταφορικά μέσα της εποχής εκείνης ήταν τα ζώα, τα οποία με τα μικρά και μεγάλα, που προορίζονταν για πώληση, ανέρχονταν σε πολλές χιλιάδες και κατέκλυζαν την πιο μεγάλη έκταση.

Σ' όσα από τα ζώα ήταν υποψήφια να πωληθούν στερέωναν ένα αγκάθι στο κεφάλι (από χαμουλιό ανανίδα, γαΐδουράγκαθο κ.λπ.). Έτσι οι ενδιαφερόμενοι αγοραστές πληροφορούνταν και επέλεγαν το ζώο που ικανοποιούσε την επιθυμία και τον σκοπό τους.

Για τους αγρότες, που είχαν ανάγκη να αγοράσουν ζώα για τη δουλειά τους ή για αναπαραγωγή, υπήρχε συνεργείο υπαλλήλων της Αγροτικής Τράπεζας Ν. Μουδανιών που χορηγούσε δάνεια.

Υπήρχε ακόμα επιτροπή της Διεύθυνσης Γεωργίας Χαλκιδικής, που βράβευε τα καλύτερα ζώα και αγροτικά προϊόντα.

Μέσα στην κοσμοσυρροή αυτή εντύπωση προκαλούσε η παρουσία των τζαμπάζηδων (έμποροι των αλόγων). Είχαν σπιρούνια στις καφεκόκκινες καλογιαλισμένες μπότες, φορούσαν κοτλέ-χακί κιλότες ιπλασίας με το δερμάτινο μπάλωμα στο καβάλο, στη μέση το άσπρο ή βυσινί ζωνάρι με τα κρόσια να κρέμονται πλάι, τα χρυσαφένια ή ασημένια τσαπράζια, κολλημένα στο γιλέκο, το μουστάκι τσιγκέλι, αλά Καραϊσκάκη, το φέσι στο κεφάλι και το βούρδουλα στο χέρι να χτυπούν πότε την μπότα και πότε τα πισινά κάποιου αλόγου.

Βλέπαμε κάποιον απ' αυτούς να ανοίγει το στόμα του αλόγου για να προσδιορίσει την ηλικία του από τα δόντια. Κάποιος άλλος καβάλα στο ραβαντζίδικο άλογο (μπενέκι) έκανε επίδειξη με περπάτημα σε ρυθμό τρόκ (ραβάνι).

Ο γύφτος πιο πέρα καβάλα στον ξεσαμάρωτο γάϊδαρο προσπαθούσε κι αυτός να ξεγελάσει κάποιον ενδιαφερόμενο αγοραστή.

Μια άλλη ομάδα ζωεμπόρων ήταν οι έμποροι των μικρών και μεγάλων ζώων, που προμήθευαν τις κρεαταγορές. Τους ονόμαζαν τζελέπηδες.

Στον ίδιο χώρο υπήρχαν ομάδες ανθρώπων, που περιέμεναν να φανούν εργοδότες (αφεντικά) και να τους πάρουν στη δούλεψή τους. Ήταν οι δούλοι, οι στιχτοί, όπως ονόμαζαν τα παλιά εκείνα χρόνια τους υπαλλήλους και βοηθούς στις αγροτικές και κτηνοτροφικές εργασίες. Η αμοιβή και η διάρκεια της μίσθωσης εξαρτιόταν από το είδος της δουλειάς. Η πιο συνηθισμένη διάρκεια μίσθωσης ήταν ετήσια, από Άγιο Μάμα (πανηγύρι) μέχρι τον επόμενο Άγιο Μάμα.

Σ'όλο τον χώρο του πανηγυριού κυριαρχούσαν τα χλιμιντριόματα των αλόγων, τα μουγκρίσματα των βοδιών, τα βελάσματα των αιγοπροβάτων, οι φωνές των εμπόρων που διαλάλουν τα εμπορεύματά τους, τα μακροσκελή ταξίμια των κλαριντζήδων στα καφενεία, που συνοδεύονταν από τις όμορφες τραγουδίστριες (ντιζέξ) και έκαναν τις τσέπες των μερακλήδων να πάσχουν από χρηματική αφυδάτωση. Τέλος, οι φωνές από τα θεάματα και το ανατριχιαστικό ουρλιαχτό της μηχανής του γύρου του θανάτου ανέβαζαν τις τιμές της ηχορύπανσης του περιβάλλοντος στον ανώτατο βαθμό.

Η σημερινή εμποροπανήγυρη δεν έχει το λαϊκό εκείνο χρώμα της παλιάς εποχής. Τα ζώα αντικαταστάθηκαν με τα χιλιάδες αυτοκίνητα και κάθε είδους μηχανήματα (τρακτέρ κ.ά.). Οι παλιές παραδοσιακές ενδυμασίες δεν υπάρχουν, όπως δεν υπάρχουν και πολλά άλλα εμπορεύματα της εποχής εκείνης. Τα πρόχειρα παραπήγματα που έστηναν για καφενεία και εστιατόρια έφυγαν και τη θέση τους πήραν οι καλοφτιαγμένες μόνιμες ψησταριές. Ο χώρος των θεαμάτων μεταμορφώθηκε σε φανταστικό Λούνα Πάρκ με διάφορα ηλεκτρονικά παιχνίδια, που δίνουν χαρά στα παιδιά, μα και στους μεγάλους.

Το στεγαστικό για την εξασφάλιση των εμπορευμάτων, η τσιμεντόστρωση των διαδρόμων, η υδροδότηση και η ηλεκτρο-

δότηση στον χώρο έχουν ολοκληρωθεί και δημιουργούν μια μοντέρνα ατμόσφαιρα.

Το 1989 ιδρύθηκε Κοινοτική Επιχείρηση, η οποία ανέλαβε όλη την ευθύνη για την οργάνωση, τη λειτουργία και τη διαχείριση της εμποροπανήγυρης. Τον ίδιο χρόνο έγιναν οι μόνιμες εγκαταστάσεις των ψησταριών και το 1991 ολοκληρώθηκε η μεγάλη αίθουσα του Πνευματικού Κέντρου (ΕΠΟΚΑΜ), στην οποία πραγματοποιούνται μορφωτικές και ψυχαγωγικές εκδηλώσεις, τόσο κατά τη διάρκεια της εμποροπανήγυρης όσο και τον υπόλοιπο χρόνο.

Στην αίθουσα υπάρχει γραφείο της Επιχείρησης, το οποίο παραμένει ανοιχτό σ' όλη τη διάρκεια των εκδηλώσεων της εμποροπανήγυρης καθώς και ιατρείο για τις ανάγκες των επισκεπτών. Επίσης λειτουργεί μεγάλη καφετέρια, όπου οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να ξεκουραστούν απολαμβάνοντας το ποτό τους.

Η Κοινοτική Επιχείρηση κάθε χρόνο καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια να βελτιώσει την εμποροπανήγυρη, προσφέροντας τόσο στους επισκέπτες όσο και στους εκθέτες-εμπόρους ευχάριστη προσέλευση, διασκεδαστική και εμπορική επιτυχία.

Πριν από τη σύσταση της Κοινοτικής Επιχείρησης η Κοινότητα Αγίου Μάμα ανέθετε την είσπραξη των ενοικίων από τον χώρο σε ενοικιαστές πλειοδότες, ύστερα από διαγωνισμό. Σήμερα η ίδια η επιχείρηση τα εισπράττει απευθείας από τους εκθέτες.

ΠΗΓΑΔΙΑ - ΥΔΡΕΥΣΗ

Η ύδρευση για τις ανάγκες του χωριού, πριν το 1941, γινόταν από πηγάδια. Υπήρχαν αρκετά σε κάθε γειτονιά (μαχαλά),

κτισμένα με πελώριες πέτρες και καλοφτιαγμένες πέτρινες ποτίστρες.

Ορισμένα από τα πηγάδια έφεραν και το όνομα του κατασκευαστή. Στην περιοχή αλμπανάδικα, εκεί που σήμερα είναι το παρκάκι σε σχήμα δέλτα, κοντά στο σπίτι Καραγιάννη και Κρασάδικα, ήταν το πηγάδι του Νίκου. Μεταξύ των οικοπέδων Παπαθεοδώρου και πρώην Στέργιου Πλατσά ήταν το πηγάδι, ο Φώτης. Στο κέντρο του χωριού, ανάμεσα στο σπίτι του Μίμη Πλατσά και Χρ. Παπαχρήστου, εκεί που τώρα είναι το πάρκο, ήταν το πηγάδι, ο Βρέκος. Πίσω από το κοινοτικό αναψυκτήριο, ανάμεσα στο σπίτι Χαριλάου Μπσλή και Κώστα Ζαμπούνη ήταν ο Αχλαράς. Ανάμεσα στο σπίτι του Σωκράτη Ουζούνη και Ανοιξάδικα ήταν ο Σαραφιανός. Παρόμοια πηγάδια ήταν κοντά στο σπίτι του Αθανασίου Σάγγου (οικόπεδο Δημήτρη Πλατσά) και στου Λαγδή με Λιγδογιάννη, αλλά τα ονόματά τους δεν τα θυμάται κανείς. Υπήρχαν και άλλα πηγάδια πολλά σε ιδιότητα οικόπεδα, τα οποία μόνο ο πυθμένος ήταν κτισμένος με πέτρες. Εξάλλου σ' όλα τα πιο πάνω πηγάδια το νερό δεν ήταν πόσιμο. Τα χρησιμοποιούσαν για το πότισμα των ζώων και για οικιακή χρήση.

Το νερό, που οι κάτοικοι του χωριού χρησιμοποιούσαν για πόσιμο και ήταν καλό και χωνευτικό, το έπαιρναν από το πηγάδι του Αλουμπή. Αυτό βρισκόταν στην άκρη οικοπέδου του Αλέκου Σπανού και του πρώην Μπάτσιου. Από το πηγάδι αυτό οι γυναίκες γέμιζαν με τους κουβάδες νερό τις στάμνες και τις κουβαλούσαν, με την τρόκνια, στην πλάτη ή στον ώμο, αφού τοποθετούσαν πρώτα το σταμνομπάλωμα για να μη λερώσουν τα ρούχα τους.

Το δεύτερο πηγάδι για πόσιμο νερό ήταν η λεγόμενη Τουλούμπα, κοντά στα Ζαμπουνάδικα σπίτια, προς Λιθηρή.

Το τρίτο και το πιο γραφικό, όπως ήδη αναφέραμε, ήταν στο Μπεξεστένι, στο χώρο της εμποροπανήγυρης.

Στο κέντρο του κάμπου, στο κτήμα του Νίκου Μπιτσινή ήταν το πηγάδι που λεγόταν Αγίασμα, όπως έλεγαν οι παλαιότεροι. Στο σημείο εκείνο υπήρχαν πανύψηλα δένδρα (καραγάτσια).

Στο ένα από αυτά έβγαινε νερό από τον κορμό του και οι κάτοικοι πίστευαν πως το νερό ήταν αγίασμα, μια και δίπλα σ' αυτό ήταν το παρεκκλήσι της Αγίας Παρασκευής. Αυτό όμως κατένευε από τους παλιούς (κολίγους) δεν το θυμόταν, γιατί δεν είχαν προλάβει τη λειτουργία του. Πάντως η τοποθεσία αυτή ονομάζεται και σήμερα Αγίασμα.

Στο χείλος όλων των πηγαδιών, που αναφέραμε, υπήρχαν σημάδια (αυλάκια), που είχαν σχηματισθεί από τα σχοινιά, με τα οποία οι χωρικοί τραβούσαν τους κουβάδες γεμάτους νερό. Φαίνεται πως τα σημάδια αυτά αποδείκνυαν και την ηλικία του πηγαδιού, αφού ο σχηματισμός τους απαιτούσε εκατοντάδες έτη.

Το 1937 η κοινότητα Αγίου Μάμα ανέθεσε στην εταιρία γεωτρυπανιστών Καρακώστα Συρόκου από την Πορταριά να πραγματοποιήσει γεώτρηση. Χάρη σ' αυτή έγινε το πρώτο αρτεσιανό (βρύση) απέναντι από το σπίτι του πατέρα μου, Μαργαρίτη Πλατσή. Γι' αυτό και τη βρύση αυτή οι κάτοικοι την ονόμασαν Μαργαρίτη.

Μια δεύτερη βρύση έγινε μπροστά στο κοινοτικό γραφείο, ανάμεσα στη στάση ΚΤΕΛ και το σημερινό συντριβάνι. Τρίτη βρύση έγινε στο χοροστάσι, μπροστά στα γραφεία του Γεωργικού Συνεταιρισμού, τέταρτη δίπλα στο πηγάδι του Νίκου, πέμπτη εκεί που τώρα είναι η παιδική χαρά και έκτη στο τρίγωνο παρκάκι, απέναντι από τα σπίτια Παναγιώτη Σάγγου, Σόφη και Μιμήλα.

Το 1941/42 έγινε, πάλι με γεώτρηση, και η βρύση στο μπεξε-
στένι, στον χώρο της εμποροπανήγυρης, καθώς και η βρύση στο
τσαΐρι.

Το πρόβλημα του νερού, που για πολλά χρόνια ταλάνιζε
τους κατοίκους του χωριού λύθηκε με τα αρτεσιανά σε ικανο-
ποιητικό βαθμό.

Το 1950-1960, που η ΔΕΗ ηλεκτροδότησε το χωριό, η κοι-
νότητα προχώρησε στη δημιουργία δικτύου, με το οποίο υδρο-
δότησε τα σπίτια των κατοίκων, παίρνοντας νερό από τις βα-
θιές πια γεωτρήσεις, που δημιούργησε στη συνέχεια. Βέβαια αυ-
τή η τελευταία ενέργεια της κοινότητας είχε ως αποτέλεσμα να
παραμεληθούν και να καταστραφούν τα πηγάδια και κάποιες α-
πό τις βρύσες. Προσωπικά πιστεύω πως έπρεπε με κάθε τρόπο
να διατηρηθούν και αυτά και η παλιά εκκλησία της Κοιμήσεως
της Θεοτόκου. Αποτελούσαν ιστορικά μνημεία και ήταν σύμβο-
λα του χωριού.

Ένα άλλο ιστορικό μνημείο, που η διατήρησή του θα ήταν ι-
διαίτερα αξιόλογη για τον Άγιο Μάμα, ήταν ο πέργυρος, το τεί-
χος του κονακιού, που περιέκλειε όλο το κτιριακό συγκρότημα
του Βέη. Στο επάνω μέρος του τείχους είχαν καρφωμένα όρθια
σπασμένα τζάμια και κοφτερές λάμες, για να εμποδίζουν την α-
ναρρίχηση των ληστών. Τελικά, κατεδαφίστηκε το 1942/43 από
τους ίδιους τους ιδιοκτήτες.

ΗΘΗ - ΕΘΙΜΑ

Όταν λέμε ήθη εννοούμε τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρω-
ποι συμπεριφέρονται μεταξύ τους στην καθημερινή τους ζωή.
Επίσης οι άνθρωποι πάντοτε είχαν ορισμένες συνήθειες που τις

διατηρούσαν και τις εξέφραζαν στην κοινωνική τους ζωή. Τις μετέφεραν από γενιά σε γενιά και τις βλέπουμε σε κάθε κοινωνική εκδήλωση της οικογένειας ή του χωριού. Τις συνήθειες αυτές τις ονομάζουμε έθιμα.

Ήθη και έθιμα πηγαίνουν πάντα μαζί. Υπάρχει πάντα μεταξύ τους αλληλοεξάρτηση και χάρη στην παράδοση διασώζονται και δίνουν συνέχεια και νόημα στη ζωή των ανθρώπων.

Τα ήθη και έθιμα σ' όλα τα παλιά χωριά της Χαλκιδικής είναι σχεδόν τα ίδια, όπως ίδιο είναι και το πιο σπουδαίο στοιχείο της πολιτιστικής τους παράδοσης, το γλωσσικό τους ιδίωμα, το οποίο παρουσιάζει ελάχιστες διαφορές.

ΚΑΤΟΙΚΙΑ

Τα σπίτια που έμειναν οι κολίγοι, την εποχή που δούλευαν για λογαριασμό του κτηματία Βέη, δεν ήταν δικά τους. Ανήκαν στον Βέη. Με την εκούσια αγορά των κτημάτων περιήλθαν και τα σπίτια, με το ίδιο συμβόλαιο, στην κατοχή των αγοραστών-κατοίκων. Όλες οι κατοικίες αυτές ήταν ισόγειες, κτισμένες με πέτρες, σκεπασμένες με καλαμωτές και κεραμίδια, χωρίς ταβάνια ιδιαίτερα. Τα χοντροπελεκημένα ξύλινα δοκάρια (αγριντές), που στήριζαν τη σκεπή, ήταν ακάλυπτα. Το πάτωμα ήταν με πατωμένο χώμα, που κάθε μεγάλη γιορτή, μαζί με το ασβέστωμα των τοίχων, φρεσκοπατώνονταν με κόκκινο χώμα και από πάνω ψιλοκοσκινισμένη άμμο, για να στεγνώσει πιο γρήγορα.

Τα χαλιά που στρώνονταν δεν ήταν ανατόλια ή πέρσικα, αλλά ψάθες από ραγάζια (είδος υδροχαρών φυτών), σαΐσματα λιαριγκοβινά από γιδίσια τρίχα και κουρελούδες (υφαντές με πολύχρωμα κουρέλια).

Ο χώρος που διέμενε η οικογένεια ήταν η μεγάλη σάλα και η κάμαρη, ο ουντάς. Σε κάθε ένα απ' αυτούς τους χώρους υπήρχε και τζάκι. Στον τοίχο της κάμαρης είχαν στερεωμένο ένα σανίδι και ήταν το ράφι, όπου τοποθετούσαν όρθια τα ψωμιά, καρβέλια (πλαστά) και τα σκέπαζαν με στενόμακρη υφαντή τάβλα (μισάλι).

Στον ύπνο τα μέλη της οικογένειας χρησιμοποιούσαν για σκεπάσματα σεντόνια και χρέμια (κουβέρτες) υφαντά και μάλλινα. Το ίδιο ήταν και τα μαξιλάρια με τα στρώματα που τα γέμιζαν με άχυρα, δεματικά από σικαλινές καλαμιές ή καλαμποκόφυλλα (φύλλα που κάλυπταν τον καρπό της καλαμποκιάς).

Το τραπέζι για φαγητό ήταν χαμηλό, στρόγγυλο, ξύλινο που λεγόταν σοφράς. Γύρω απ' αυτό κάθονταν όλα τα μέλη σε μαξιλάρια, σκαμνάκια ξύλινα ή και κατάχαμα σταυροπόδι.

Τα μαγειρικά σκεύη ήταν κατσαρόλες, μπακιρένιες ή χωμάτινες, ταψιά, νταβάδες, μπακράτσες, καζάνια, γκιούμια, γκιβέτσια, χαλκουτσούκια, πιάτα, τσανάκια, μσούρες, κουτάλια (χλιάρια) τσίγκινα ή ξύλινα, πηρούνια και καφέμπρικα.

Για να τοποθετούν τον καφέ και τη ζάχαρη είχαν το φουκιά (κρίνα). Ήταν χωρισμένος σε δύο μέρη για να είναι χωριστά ο καφές από τη ζάχαρη. Βέβαια ο καφές τότε ήταν πολυτέλεια. Αντί για καφέ χρησιμοποιούσαν ρεβύθια ή κριθάρι, που τα έψηναν οι ίδιοι σε ειδική συσκευή, το ντουλάπι (ντλάπ-καβουροτιστήρι) και τα άλεθαν στον καφέμυλο.

Η παρασκευή του ψωμιού ήταν σπιτική φροντίδα. Το ζύμωμα περιλάμβανε όλη τη διαδικασία. Σε ξύλινη σκάφη (κοπάνα), αποκλειστικά γι' αυτή τη δουλειά, κοσκίνιζαν με την πυκνάδα (σήτα) το αλεύρι, πρόσθεταν το ζεστό νερό, το προζύμι για τη ζύμωση, το αλάτι και άρχιζαν να ζυμώνουν και να πλάθουν τα ψωμιά, που θα επαρκούσαν για όλη την εβδομάδα. Στη

συνέχεια τοποθετούσαν τα πλασμένα ψωμιά στην πινακωτή και τα σκέπαζαν με τα υφαντά μεσάλια για να γίνει η ζύμωση. Μετά έκαιγαν το φούρνο με κλαδιά και, αφού τον καθάριζαν από τις στάχτες και τα κάρβουνα, φούρνιζαν και έψηναν το ψωμί.

Σημ. (Η πυκνάδα ήταν εργαλείο της νοικοκυράς απαραίτητο για τις πίτες που συχνά έφτιαχναν).

Κάθε κατοικία είχε και το δικό της φούρνο με συνεχόμενο στέγαστρο, που το ονόμαζαν φουρναριό ή πλησταριό. Ήταν βοηθητικοί χώροι της νοικοκυράς κυρίως εκεί φύλαγαν τα σύνεργα για το φούρνισμα του ψωμιού: το στάβλιστρο, την πάνα με ξύλινη ουρά και το φουρνόφτιαρο. Στον ίδιο χώρο για το πλύσιμο των ρούχων είχαν το χαρκόλακκα (είδος τζακιού) με το καζάνι, την κουπάνα (σκάφη) και το πανέρι με το πανί. Μέσα σ' αυτό έβαζαν στάχτη και στράγγιζαν το νερό της πλύσης (κατασταλαή) για τον καλύτερο καθαρισμό των ρούχων και λούσιμο των ανθρώπων.

Η κατασταλαή και το πράσινο σαπούνι ήταν τα ιδανικότερα απορρυπαντικά της εποχής εκείνης.

Σ' αυτά τα σπίτια που αναφέραμε, έμεναν οι κάτοικοι του χωριού για πολλά χρόνια. Όμως σιγά σιγά και ανάλογα με τις οικονομικές δυνάμεις του καθενός έκτιζαν καινούρια ή ανακαίνιζαν τα ίδια, για να ανταποκρίνονται στις νέες ανάγκες.

Την οικογένεια την αποτελούσαν οι άνθρωποι που ζούσαν στο ίδιο σπίτι και συνδέονταν μεταξύ τους με στενούς βαθμούς συγγενείας. Δημιουργοί της οικογενείας ήταν ο άνδρας και η γυναίκα που έρχονταν σε νόμιμο γάμο και αποκτούσαν παιδιά.

Ήταν οι αρχηγοί της οικογενείας στο χωριό μας και με την αγάπη, το σεβασμό και τη συνεργασία τους φρόντιζαν για την ευτυχία όλης της οικογενειακής ζωής, σύμφωνα πάντα με τις πατροπαράδοτες και αποδεκτές απ' όλους παραδόσεις.

Τα είδη διατροφής, σχεδόν όλα, ήταν βγαλμένα από τα ίδια τους τα χέρια. Ρεβύθια, φακές, κουνιά, τραχανά ξυνό και γλυκό, γάλα, τυριά, κρέατα χοιρινά ή πρόβεια και κοτόπουλα ελεύθερης βοσκής ήταν προϊόντα της αγροτικής και κτηνοτροφικής δραστηριότητας κάθε οικογένειας.

Όλοι οι κάτοικοι που ήταν γεωργοί διατηρούσαν ζώα μεγάλα τόσο για τις δουλειές τους όσο και για τη διατροφή και εκμετάλλευση το ίδιο και μικρά ζώα (πρόβατα).

Για τα μεγάλα ζώα είχαν τους σταύλους (αχούρια) με τα παχνιά (ταΐστρες) και αχυρώνες για το άχυρο, την τροφή τους. Για τα μικρά ζώα, συνήθως πρόβατα, είχαν τα μαντριά κατασκευασμένα με ξύλα και κλαδιά.

Η τουαλέτα (απόπατοι) ήταν μικροί λάκκοι με δυο σανίδια ή ξύλα, περιφραγμένοι με διάφορα κλαδιά, συνήθως παλιούρια. Οι μικροπιτσιρικάδες είχαν την αστρέχα ή το σωρό της κοπριάς.

ΑΣΧΟΛΙΕΣ - ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ

Βασικές ασχολίες των κατοίκων του Αγίου Μάμα, για τις οποίες στη συνέχεια θα αναφερθούμε αναλυτικά για κάθε μια ήταν η κτηνοτροφία, η γεωργία, η αμπελοουργία και σε μικρό ποσοστό η σηροτροφία (παραγωγή μεταξιού). Όλες οι ασχολίες εκτός από τη σηροτροφία (τα μαμούδια) πραγματοποιούνταν στην ύπαιθρο με συμμετοχή όλων των μελών της οικογενείας, εφόσον είχαν τη δυνατότητα να εργασθούν. Αρχηγός και ρυθμιστής σ' όλες τις υπαίθριες εργασίες ήταν ο πατέρας. Η μάνα ήταν, όμως, η πραγματική ηρωίδα της οικογενείας. Είχε τις περισσότερες φροντίδες από κάθε άλλο μέλος. Νοιαζόταν για την

ανατροφή και διατροφή, τόσο των ανήλικων παιδιών όσο και όλων των μελών. Ασχολούνταν με το συγύρισμα του σπιτιού, το μαγείρεμα, την ύφανση στον αργαλειό, το ράψιμο, το μπάλωμα, το πλύσιμο των ρούχων και των παιδιών, το ζύμωμα και με πολλές άλλες εσωτερικές και εξωτερικές δουλειές.

Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις, που με το μωρό φορτωμένο στην πλάτη με την τρόκνια, κουβαλούσε από το πηγάδι νερό, με τη μια στάμνα στον ώμο και την άλλη στο άλλο χέρι, για να πλυθούν και να πιούν τα μέλη της οικογένειας, που θα γύριζαν το βράδυ κατάκοπα από τις δουλειές της ημέρας και θα έπρεπε να είναι όλα έτοιμα για το μαγειρεμένο ζεστό φαγητό.

Η Κυριακή και κάθε άλλη μεγάλη γιορτή ήταν για τους κατοίκους ημέρες ξεκούρασης. Κανείς δεν πήγαινε στη δουλειά, εκτός από εκείνους που θα ασχολούνταν με τη διατροφή των ζώων. Όλοι οι άλλοι, ντυμένοι με τα καθαρά γιορτινά τους ρούχα, πήγαιναν στην εκκλησία να παρακολουθήσουν τη Θεία Λειτουργία. Η Κυριακή ή η γιορτή ήταν και ημέρα που απολάμβαναν το εκλεκτό τους φαγητό (κοτόπουλο ή κρέας).

Εκτός όμως από το θρησκευτικό τους συναίσθημα είχαν αναπτυγμένη και την αλληλεγγύη, τη συμπόνοια μεταξύ τους.

Όταν έβλεπαν κάποιον συγχωριανό τους να μην είναι σε θέση, για οποιοδήποτε λόγο, να κάνει τη δουλειά του, πολλοί ήταν εκείνοι, συγγενείς, φίλοι, συγχωριανοί που έτρεχαν να βοηθήσουν και αν ακόμα ήταν Κυριακή ή γιορτή. Τη βοήθεια αυτή οι Αγιομαμίτες την ονόμαζαν παρακαλιά.

Τις γιορτές οι Αγιομαμίτες δεν είχαν μόνο την ευκαιρία να συγκεντρωθούν και να ξεκουραστούν, αλλά και να ψυχαγωγηθούν. Κατάλληλοι χώροι για ψυχαγωγία ήταν τα χοροστάσια. Τέτοια υπήρχαν στον χώρο που είναι σήμερα το γραφείο του Γεωργικού Συνεταιρισμού και στην πλατεία (Αχλαρά), εκεί που

βρίσκεται τώρα το κοινοτικό αναψυκτήριο. Παλιότερα υπήρχε και τρίτο χοροστάσι στο δημοτικό σχολείο, στον Άγιο Γεώργιο, αλλά εγκαταλείφθηκε το 1939/40, χρονιά που πρωτολειτούργησε το νέο σημερινό σχολείο.

Το χοροστάσι που ήταν στην πλατεία, μπροστά στα γραφεία του Γεωργικού Συνεταιρισμού, κι αυτό με την πάροδο του χρόνου έπαψε να χρησιμοποιείται όπως παλαιότερα συχνά.

Το χοροστάσι του Αχλαρά χρησιμοποιόταν πιο τακτικά τις Κυριακές ή άλλες γιορτές κατά τις βραδινές ώρες και εφόσον ο καιρός το επέτρεπε. Στα χοροστάσια οι νέες και οι νέοι έβρισκαν την ευκαιρία να συνατηθούν, να κοιταχτούν, να τα πουν και να χορέψουν. Πολλές φορές για τα μάτια της καλής τσακωνοταν οι νέοι, ποιος θα χόρευε πρώτος. Οι μεγάλοι καθισμένοι γύρω σταυροπόδι ή σε σκαμνάκια, που κουβαλούσαν από το σπίτι, καμάρωναν τα νιάτα. Οι χοροί που χόρευαν ήταν συρτός, καλαματιανός και χασάπικο. Τα μουσικά όργανα ήταν ντόπια λαϊκά και συνήθως τα αποτελούσαν το κλαρίνο, το βιολί και το λαούτο.

Στις ονομαστικές γιορτές όλες οι πόρτες των σπιτιών που γιόρταζαν ήταν ανοικτές. Περίμεναν τους επισκέπτες, συγγενείς και φίλους για να πουν στους γιορτάζοντες τα «χρόνια πολλά» και άλλες εγκάρδιες ευχές. Η υποδοχή ήταν θερμή, χαρούμενη, με ενθουσιασμό και συγκινήσεις.

Οι επισκέπτες έβρισκαν στα σπίτια αυτά καλοστρωμένα τραπέζια με εκλεκτούς μεζέδες, άφθονο κρασί, τσίπουρο και γενικά κεφάλτο περιβάλλον. Λαϊκά όργανα και κουρντισμένα γραμμόφωνα δεν ήταν δυνατό να βρίσκονται σ' όλα τα σπίτια. Το γλέντι, τις περισσότερες φορές, γινόταν από τους ίδιους τους επισκέπτες, νεαρούς και μεγάλους που τραγουδούσαν παλιά χορευτικά τραγούδια, όπως «Εγώ είμαι του ψαρά ο γιός»,

«Τα μάτια σου Γιάννη ‘μ τα λιόμαυρα», «Του ναύτη η μάνα ζύμωνε», «Στην Αραπιά θα κατεβώ» και άλλα πολλά. Το κέφι, ο χορός, το αυθόρμητο γλέντι έδιναν σε όλους χαρά, δύναμη και αισιοδοξία.

Τα χειμωνιάτικα καθημερινά βράδια αγόρια και κορίτσια συγκεντρώνονταν σε κάποιο σπίτι της γειτονιάς και έκαναν τα λεγόμενα νυχτέρια. Τα κορίτσια έπλεκαν ή κεντούσαν και συχνά έβαζαν με τις κλωστές σημάδια, για να διαπιστώσουν ποια θα τελείωνε πρώτη. Άλλοτε πάλι αγόρια και κορίτσια έπαιζαν διάφορα παιχνίδια, μούτζουρο, τριώδι, μαγαζιά με κουκιά ή πετρούλες ή έλεγαν παραμύθια και ιστορίες, που πολλές φορές περνούσαν τα μεσάνυχτα χωρίς να το καταλάβουν.

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Η πρώτη προετοιμασία των πιστών, που ήθελαν να μεταλάβουν την ημέρα των Χριστουγέννων, ήταν η νηστεία και όλοι την τηρούσαν με υπομονή, προσμένοντας τη μεγάλη γιορτή.

Την παραμονή όλοι, άνδρες, γυναίκες, παιδιά, βρίσκονταν σε κίνηση. Οι άνδρες φρόντιζαν για τα τρόφιμα. Αγόραζαν καινούργιες φορεσιές, παπούτσια κ.ά. για να είναι καλοντυμένοι τη μεγάλη γιορτή της Χριστιανοσύνης. Οι γυναίκες συγύριζαν τα σπίτια. Ετοιμάζαν τα χριστουγεννιάτικα φαγητά, καθώς και το πατροπαράδοτο σαραγλί για να μελώσουν το νεογέννητο Χριστό. Το σαραγλί γινόταν με φύλλα πίτας, που το άνοιγαν οι ίδιες οι γυναίκες, χρησιμοποιώντας διάφορα υλικά: σουσάμι, κανέλλα, καρούδια, μέλι ή ζάχαρη και το έψηναν σε ταψί με την καρβουνιά του τζακιού.

Τα παιδιά γύριζαν στα σπίτια και έλεγαν τα κάλαντα (κα-

λήν ημέραν άρχοντες κ.λπ.) που τελείωναν πάντα με ευχές και με την πιο δυνατή φωνή, «και του χρόνου». Η σπιτονοικοκυρά πάντα γελαστή έδινε τα δώρα, χρήματα, σύκα, καραμέλες, ξυλοκέρατα (χαρούπια), καρύδια και ό,τι άλλο είχε. Ανήμερα των Χριστουγέννων, στις νυχτερινές ακόμη ώρες, ακουγόταν η καμπάνα της εκκλησίας να χτυπά χαρούμενα. Όλοι, ντυμένοι στα γιορτινά, έτρεχαν στην εκκλησία να ακούσουν τις χαρμόσυνες ψαλμωδίες, που υμνούσαν τον ερχομό του Θείου Βρέφους (Δόξα εν υψίστοις Θεώ και επί γης ειρήνη, εν ανθρώποις ευδοκία...).

Η δεύτερη ημέρα των Χριστουγέννων ήταν κι αυτή μέρα χαράς και ξεκούρασης, που οι κάτοικοι συνέχιζαν να γιορτάζουν με εκκλησιασμό τη μητέρα του Χριστού, Παναγία, και να ανταλλάσσουν επισκέψεις.

ΓΡΟΥΝΟΧΑΡΑ

Την τρίτη ημέρα των Χριστουγέννων, ημέρα του Αγίου Στεφάνου, σφάζονταν τα καλοθρεμμένα γουρούνια, που έθρεφαν οι οικογένειες όλο το χρόνο.

Από τις πρωινές ώρες της ημέρας της σφαγής υπήρχε μια θορυβώδης κινητικότητα, τόσο από τις προετοιμασίες των κατοίκων όσο και από τα απεγνωσμένα γρυλίσματα των γουρουνιών. Μετά τη σφαγή άρχιζε με προσοχή το γδάρισμα για να μην καταστραφεί το δέρμα, που προοριζόταν για τα τσαρούχια (γρουνουτσάρουχα). Στη συνέχεια έβγαζαν τα λιπαρά μέρη από την κοιλιακή χώρα του ζώου και τα τοποθετούσαν σε καλογανωμένο καζάνι. Με το βράσιμό τους και με ειδική διαδικασία έπαιρναν το καθαρό λίπος, τη λίγδα, και το τοποθετούσαν σε πή-

λινα δοχεία (βουτνάρες). Πότε ανακατωμένο με λάδι και πότε καθαρό. Το λίπος αυτό το χρησιμοποιούσαν στη μαγειρική. Τα υπολείμματα από την πιο πάνω διαδικασία λεγόταν τσιγαρίδια και αποτελούσαν εκλεκτό μεζέ.

Τα κόκκαλα με το λίγο κρέας που έμενε από το ξεκριάτισμα το πάστωναν σε καδιά με μπόλικο αλάτι και μετά, αφού τα ξαομύριζαν στο νερό τα μαγείρευαν με φασόλια, λάχανο, σπανάκι κ.ά.

Το σκληρό λίπος από την πλάτη του ζώου το πάστωναν κι αυτό και το χρησιμοποιούσαν ως προσφάγι, ωμό ή ψητό (λαοδί).

Το ψαχνό κρέας και μέρος του σκληρού λίπους (λαοδί), επειδή δύσκολα έβρισκε κανείς μηχανή για κιμά, το μετέτρεπαν σε κιμά, κομματιάζοντάς τα με τσεκούρι πάνω σε ειδικό ξύλο. Με τον κιμά και διάφορα άλλα υλικά (λαχανικά-μπαχαρικά), αφού πρώτα τα ανακάτευαν καλά, γέμιζαν τα έντερα του γουρουνιού και έφτιαχναν τα λουκάνικα. Μετά το γέμισμα τα κρεμούσαν σ' ένα γερό ξύλο, την κονταρίκα ή κονταρίδα για να στεγνώσουν και για να ψηθεί κάπως το κρέας με το αλάτι και τα άλλα υλικά. Βέβαια κανείς δεν έπρεπε να φάει λουκάνικο, πριν από την παραμονή των Θεοφανείων, που θα τα άγιαζε ο παπάς. Η θρησκεία στην υπηρεσία της υγείας.

Το κεφάλι του γουρουνιού δεν το έγδερναν αλλά με ζεματιστό νερό το αποτρίχωναν, το καθάριζαν καλά και το μαγείρευαν, συνήθως την Πρωτοχρονιά.

Όταν τελείωναν οι κυριότερες εργασίες μετά τη σφαγή, κατά το μεσημέρι, όσοι βοηθούσαν και οι παρεβρισκόμενοι ρίχνονταν στο φαγοπότι και το χαρούμενο γλέντι. Έτσι η ημέρα αυτή ονομαζόταν γρουνοχαρά.

ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ

Την παραμονή της Πρωτοχρονιάς οι γυναίκες είχαν και πάλι το βάρος της προετοιμασίας. Καθάριζαν τα σπίτια, έκαναν τη βασιλόπιτα με το τυχερό φλουρί, φαγητά και διάφορα γλυκίσματα. Το απόγευμα της παραμονής τα παιδιά, όπως και τα Χριστούγεννα, γύριζαν στα σπίτια και έψελναν κάλαντα για τη νέα χρονιά που ερχόταν ή για τον Άγιο Βασίλη, που πάντα γιορταζόταν την πρώτη του έτους.

Το βράδυ οι άνδρες, κυρίως αυτοί που αγαπούσαν τη χαρτοπαιξία, δοκίμαζαν την τύχη τους στα χαρτοπαίγνια με χρήματα (κουμάρι) και ξενυχτούσαν στα καφενεία. Όμως πολλές οικογένειες συγκεντρώνονταν σε συγγενικά ή φιλικά σπίτια και περίμεναν τον καινούργιο χρόνο, διασκεδάζοντας με διάφορα πρωτοχρονιάτικα παιχνίδια.

Την ημέρα της Πρωτοχρονιάς όλη η οικογένεια, μετά τον εκκλησιασμό, συγκεντρωνόταν στο μεσημεριανό τραπέζι και ο πατέρας, αφού έκανε πρώτα το σταυρό του, ευχόταν να υπάρχει υγεία κατά την καινούρια χρονιά, να είναι παραγωγική και ειρηνική, έκοβε τη βασιλόπιτα. Ονομάτιζε κάθε κομμάτι της βασιλόπιτας, για τον Χριστό, τα ζώα, τα κτήματα και για το κάθε μέλος της οικογενείας, προχωρώντας από τα πιο μεγάλα στην ηλικία και καταλήγοντας στα πιο μικρά. Όλοι έψαχναν στο κομμάτι τους για το φλουρί, παρόλο που το δώρο δεν θα ήταν και τόσο σπουδαίο. Ο Άγιος Βασίλης, την εποχή εκείνη, δεν ήταν πλούσιος, ώστε να χαρίζει πολύτιμα δώρα σε μεγάλους και σε παιδιά, όπως συχνά συμβαίνει σήμερα.

ΤΑ ΦΩΤΑ

Την παραμονή των Θεοφανείων, ημέρα νηστείας και τελευταία του δωδεκαήμερου, γύριζε ο παπάς όλα τα σπίτια του χωριού κι άγιαζε τους ανθρώπους, τα ζώα και τους χώρους των σπιτιών. Τα παιδιά και πάλι γύριζαν στα σπίτια και έλεγαν κάλαντα.

Σύμφωνα με την παράδοση οι άνθρωποι πίστευαν πως ο αγιασμός έφερνε το καλό στα σπίτια, διώχνοντας τους καλικάντζαρους, που εμφανίζονταν την παραμονή των Χριστουγέννων, παρέμειναν όλο το δωδεκάημερο και πείραζαν τους ανθρώπους. Τους θεωρούσαν δαιμονικά όντα και τους φαντάζονταν παραμορφωμένους ψηλούς, μαύρους, τριχωτούς, με μαλλιά μακριά, μάτια κόκκινα, δόντια μεγάλα, νύχια υπερφυσικά, μονοπόδαρους, τετραπόδαρους, κατσικοπόδαρους και ποτέ συμπαθητικούς.

Οι καλικάντζαροι, πάντα με την παράδοση, υπήρχαν και πριν γεννηθεί ο Χριστός. Σχετίζονται με την ύπαρξη του κακού. Εξαφανίσθηκαν τη μέρα που βαπτίσθηκε ο Χριστός στον Ιορδάνη ποταμό, καταχθονιάστηκαν στη γη και όλο τον χρόνο προιονίζουν το δένδρο που τη στηρίζει.

Οι σπιτονοικοκυρές, επειδή πίστευαν πως τα δαιμονικά αυτά όντα έμπαιναν στα σπίτια από καπνοδόχους, χαραμάδες, τρύπες, παράθυρα και ταλαιπωρούσαν τους ανθρώπους, λερώνοντας λουκάνικα, φαγητά, γλυκά, λάδι κ.λπ., θύμιζαν και σταύρωναν τα σημεία αυτά, για να τα απομακρύνουν.

Όμως, με τον αγιασμό των υδάτων οι καλικάντζαροι κατατρομαγμένοι επέστρεφαν και πάλι κάτω από τη γη, φωνάζοντας «φύγετε, να φύγουμε γιατί έφθασε ο παπάς με την αγιαστούρα του και με τη μαγκούρα του κι η παπαδιά με το θερμό και με τον αγιασμό». Οι καλικάντζαροι έχουν πολλά ονόματα, αυτό όμως

που επικρατούσε και σώθηκε ως τις μέρες μας είναι το παγανά.

Την ημέρα των Φώτων, μετά τη Θεία Λειτουργία, ο παπάς, οι ψάλτες και όλο το εκκλησίασμα πήγαιναν στο πηγάδι και συμβολικά αγίαζαν και φώτιζαν όλα τα νερά. Στη συνέχεια επέστρεφαν στην εκκλησία, όπου όλοι χαιρετούσαν τον σταυρό και έπαιρναν αγιασμό και αντίδωρο.

Το φαγητό της ημέρας συνόδευαν και τα αγιασμένα πια λουκάνικα, που ως τότε ήταν απαγορευμένα.

ΑΠΟΚΡΙΕΣ

Η παραμονή της πρώτης Αποκριάς ήταν ημέρα των ψυχών. Την ημέρα αυτή οι νοικοκυρές από κάθε σπίτι πήγαιναν στην εκκλησία και μοίραζαν, τιμώντας τις ψυχές των αποθαμένων της οικογενείας, κόλυβα και ψωμάκια τετράγωνα, που τα έλεγαν κουρκούνια. Τέτοια μοίραζαν στις κηδείες και στα μνημόσυνα.

Η πρώτη Κυριακή της Αποκριάς, που την έλεγαν κρεατοαποκριά, στον Άγιο Μάμα, δεν ήταν και τόσο θορυβώδης, όσο ήταν η δεύτερη Κυριακή της Τυρινής.

Η ενδιάμεση εβδομάδα περνούσε με την εμφάνιση μεμονωμένων καρναβαλιών, που ψυχαγωγούσαν με την περιβολή και τα καμώματά τους γνωστούς και άγνωστους.

Την Κυριακή της Τυρινής ο κόσμος τη γιόρταζε πιο έντονα και πάντα σύμφωνα με τις παραδοσιακές συνήθειες του χωριού. Μετά τον εκκλησιασμό την ημέρα αυτή που ήταν και ημέρα συμφιλίωσης όλοι οι κάτοικοι αλληλοσυγχωρούνταν. Οι μικρότεροι ζητούσαν συγχώρεση από τους μεγαλύτερους, οι νιόπαντροι από τους κουμπάρους. Με τη μετάνοια (γονάτισμα) και το φίλημα του χεριού έπαιρναν εγκάρδια συγχώρεση.

Το απόγευμα εμφανίζονταν τα καρναβάλια στο χοροστάσι, όπου με τα λαϊκά μουσικά όργανα παρουσίαζαν μια ζωντανή και ευχάριστη ατμόσφαιρα σ' όλο το χωριό.

Το βράδυ συγκεντρώνονταν συγγενείς και φίλοι στο σπίτι του μεγαλύτερου, που διέθετε βέβαια και κάποια ευρυχωρία. Διασκέδαζαν, δοκιμάζοντας και τα νόστιμα φαγητά, τυρόπιτες, γαλατόπιτες κ.ά., που είχαν ετοιμάσει οι σπιτονοικοκυρές από την παραμονή. Τα καρναβάλια το βράδυ εκείνο επισκέπτονταν τα σπίτια, όπου υπήρχε μάζεμα, και έπαιρναν μέρος στη διασκέδαση.

Τα φαγητά και τα γλυκά, που περίσσευαν εκείνο το βράδυ, την επαύριο, Καθαρή Δευτέρα, τα μάζευαν μεταμφιεσμένοι, φορώντας κουδούνες κ.ά., και γύφτοι, που δεν θα νήστευαν την πρώτη μέρα της Μεγάλης Σαρακοστής.

Την περίοδο της Μεγάλης Σαρακοστής νήστευαν οι περισσότεροι πιστοί. Μάλιστα μερικές γυναίκες τις τρεις πρώτες ημέρες δεν έτρωγαν τίποτα άλλο παρά μόνο σύκα ξερά, σταφίδες και λιαστά δαμάσκηνα, βρασμένα σε κομπόστα, που την ονόμαζαν κουσάφι. Αυτές τις γυναίκες τις έλεγαν Τριμερίτσες. Κοινωνούσαν (μεταλάμβαναν) την Τετάρτη στη λειτουργία των Προηγιασμένων Δώρων.

ΠΑΣΧΑ

Η λέξη Πάσχα είναι εβραϊκή και σημαίνει πέρασμα. Την ημέρα αυτή ο λαός του Ισραήλ τη γιόρταζε σε ανάμνηση της ημέρας, που πέρασαν οι Εβραίοι από την αιγυπτιακή αιχμαλωσία στην ελευθερία.

Οι Χριστιανοί γιόρταζαν το Πάσχα για να θυμούνται την

Ανάσταση του Ιησού Χριστού, που πέρασαν από τη ζωή της αμαρτίας στη ζωή της αλήθειας και της αγάπης, στην ανάσταση.

Η πρώτη Κυριακή πριν από το Πάσχα είναι η Κυριακή των Βαΐων. Η ημέρα αυτή θυμίζει στους Χριστιανούς τη θριαμβευτική είσοδο του Χριστού στην Ιερουσαλήμ, όπου τον υποδέχτηκαν με κλαδιά βάβιας στα χέρια, φωνάζοντας «Ωσαννά, ευλογημένος ο ερχόμενος εν ονόματι Κυρίου».

Την Κυριακή των Βαΐων οι παλιότεροι στόλιζαν την εκκλησία με βάβια, όπως και σήμερα. Οι ιερείς μοίραζαν στους πιστούς κλαδιά βάβιας, που οι πιστοί τα έφεραν στο σπίτι και τα τοποθετούσαν στο εικονοστάσι του σπιτιού. Την προμήθεια της εκκλησίας με βάβια αναλάμβαναν οι νιόπαντροι της χρονιάς εκείνης.

Μετά την Κυριακή των Βαΐων άρχιζε η Μεγάλη Εβδομάδα, κατά τη διάρκεια της οποίας μοναδική απασχόληση των κατοίκων του χωριού ήταν το καθάρισμα και η περιποίηση όλων των χώρων του σπιτιού καθώς και η προετοιμασία όλων εκείνων που χρειαζόνταν για το λαμπρότερο εορτασμό της Ανάστασης. Απαράβατη συνήθεια των πιστών κατά τη Μ. Εβδομάδα ήταν και η παρακολούθηση όλων των βραδινών ακολουθιών της εκκλησίας (αγρυπνίες).

Τη Μ. Πέμπτη την έλεγαν κόκκινη Πέμπτη ή Κοκκινοπέμπτη. Είναι η ημέρα που έβαφαν τα αβγά κόκκινα, ημέρα της Σταύρωσης του Χριστού. Έξω από το σπίτι, τις πρωινές ώρες, οι γυναίκες, πριν αρχίσουν το βάψιμο των αβγών, κρέμαγαν ένα κόκκινο ύφασμα. Αυτό και τα κόκκινα αβγά, έλεγαν, συμβόλιζαν το αίμα του Χριστού και τη χαρά της Ανάστασης.

Την ίδια μέρα οι γυναίκες έκαναν και τις μπουγάτσες με κουλούρες για τα μικρά παιδιά, που τις στόλιζαν με διάφορα ανάγλυφα σχέδια. Τις κουλούρες τις ονόμαζαν ξούνες. Στο κέντρο της μπουγάτσας και κάθε κουλούρας τοποθετούσαν ένα

κόκκινο αβγό. Το ζύμωμά τους γινόταν με μαγιά από ρεβύθια, ειδική διαδικασία για την παρασκευή του φτασμίτικου (εφτάζυμου). Η παρασκευή μάλιστα αυτή γινόταν με μεγάλη μυστικότητα, γιατί εύκολα ματιάζονταν και δεν πετύχαινε. Το αποτυχημένο εφτάζυμο δεν το έτρωγαν ούτε τα σκυλιά.

Το βράδυ στην εκκλησία πολλές γυναίκες ξενυχτούσαν τον Σταυρωμένο Χριστό.

Η Μ. Παρασκευή ήταν η ημέρα με το βαρύτερο πένθος. Από τα χαράματα οι νέες και νιόπαντρες γύριζαν στα σπίτια του χωριού και ζητούσαν λουλούδια από τις νοικοκυρές για να στολίσουν τον Επιτάφιο. Την ημέρα αυτή τηρούσαν και την πιο αυστηρή νηστεία. Καμιά νοικοκυρά δεν έβαζε κατσαρόλα στη φωτιά. Όλα τα φαγητά ήταν νερόβραστα, ετοιμασμένα από την προηγούμενη μέρα, και κανένας δεν έβαζε μπουκιά στο στόμα, πριν από την ταφή. Οι μικροί βοσκοί των οικόσιτων ζώων (πρόβατα, βοειδή κ.ά.) στο τσαΐρι έτρωγαν, αφού θα άκουγαν την καμπάνα του χωριού να χτυπά το τέλος της Αποκαθήλωσης.

Το βράδυ, μετά τα εγκώμια, γινόταν η περιφορά του Επιταφίου μέσα στο χωριό. Όλοι οι κάτοικοι ακολουθούσαν σκεπτικοί, θλιμμένοι, κρατώντας στα χέρια τους αναμμένες λαμπάδες. Στα παράθυρα και τις πόρτες των σπιτιών, που βρισκόνταν στο δρόμο που περνούσε ο Επιτάφιος, οι γυναίκες τοποθετούσαν θυμιατά αναμμένα και κεριά. Οι καμπάνες σ' όλη τη διάρκεια της ημέρας και μέχρι το τέλος της περιφοράς χτυπούσαν πένθιμα, όπως και στις μέρες μας. Τον Επιτάφιο στην περιφορά τον μετέφεραν οι νέοι που είχαν σειρά να υπηρετήσουν στον στρατό τη θητεία τους.

Το Μ. Σάββατο ετοίμαζαν τα αρνιά και ό,τι άλλο θα χρειαζόταν για το πασχαλινό τραπέζι. Στο χωριό μας οι παλιότεροι δεν είχαν τη συνήθεια να ψήνουν αρνί στη σούβλα ούτε έκαναν

μαγειρίτσα, που θα έτρωγαν μετά την Ανάσταση. Τα αρνιά τα έβαζαν σε ταψιά, όπως και σήμερα, με κρεμμυδάκια φρέσκα, μάλαθρο ή άνιθο, σταφίδες, κόκκινο πιπέρι, λίγδα και λίγο ρύζι. Τα έψηναν στο χωριάτικο φούρνο κι όταν τον άνοιγαν μοσχομύριζε όλη η γειτονιά.

Το βράδυ, κατά τις έντεκα, χτυπούσε η καμπάνα και όλοι, μικροί-μεγάλοι, πήγαιναν στην εκκλησία. Στις δώδεκα, τα μεσάνυχτα, ο παπάς έδινε το Άγιο φως και στη συνέχεια έβγαιναν στο προαύλιο για το «Χριστός Ανέστη». Τη χαρμόσυνη αυτή είδηση υποδέχονταν με κωδωνοκρουσίες, πυροβολισμούς και βεγγαλικά, ενώ όλοι χαρούμενοι αντάλλασαν ευχές με ασπασμούς. Κανένας δεν έφευγε από την εκκλησία μετά την ανάσταση, αν δεν τελείωνε η Θεία Λειτουργία με τα χαρούμενα αναστάσιμα τροπάρια.

Την Κυριακή του Πάσχα γινόταν και η δεύτερη ανάσταση, που ο κόσμος την παρακολουθούσε με ευλάβεια. Ήταν η ημέρα που φορούσαν και τα καινούργια πασχαλινά τους ρούχα.

Η μνήμη του Αγίου Γεωργίου γιορταζόταν στις 23 Απριλίου. Όταν όμως το Πάσχα ήταν μετά την ημερομηνία αυτή η γιορτή του Αγίου μεταφερόταν τη δεύτερη ημέρα του Πάσχα, όπως και σήμερα.

Το πρωί της Δευτέρας τελούνταν η Θεία Λειτουργία στην εκκλησία της ενορίας. Μετά το τέλος της όλο το εκκλησίασμα με τον παπά και τους ψάλτες πήγαιναν στο παρεκκλήσι του Αγίου Γεωργίου και σήκωναν «ύψωμα», αγιάζοντας τους πιστούς. Ένα κομμάτι αγιασμένου άρτου (λειτουργιάς) επάνω στην εικόνα του Αγίου περιφερόταν στους πιστούς, για να πάρουν έστω κι ένα ψίχουλο για το καλό. Ήταν το ύψωμα. Μετά αντάλλασαν ευχές και ιδιαίτερα έδιναν ευχές σ' όσους γιόρταζαν την ονομαστική τους γιορτή.

Την ημέρα αυτή πήγαιναν τη μπουγάτσα, ένα μπουκάλι κρασί και κόκκινα αβγά οι νιόπαντροι στους κουμπάρους, τα βαφτισίμια στους νονούς και τα εγγόνια στους παπούδες.

Την Τρίτη του Πάσχα, μετά το τέλος της Θείας Λειτουργίας, έβγαζαν τα εικονίσματα από την εκκλησία και έκαναν λιτανεία για την προστασία των σπαρτών. Σ' όλη τη διαδρομή ο κόσμος, που συμμετείχε, μάζευε αγριολούλουδα και τα έρριχνε επάνω στη στέγη της εκκλησίας του Αγίου Μάμα, όπου τερματιζόταν η διαδρομή της λιτανείας. Μετά επέστρεφαν με τα εικονίσματα στην εκκλησία, απ' όπου είχαν ξεκινήσει. Κανείς δεν σκεπτόταν την κούραση από τη μακρινή διαδρομή. Όλοι τους γύριζαν στα σπίτια τους χαρούμενοι και ευχαριστημένοι, που ο Θεός τους αξίωσε να ζήσουν και τη μέρα αυτή με χαρά και ελπίδα και να ακολουθήσουν τη μεγάλη λιτανεία, εκπληρώνοντας μια ιερή υποχρέωσή τους.

Ο χαιρετισμός των κατοίκων του χωριού μέχρι την ημέρα της πεντηκοστής αντί για καλημέρα-καλησπέρα ήταν «Χριστός Ανέστη - Αληθώς Ανέστη».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΥΛΙΚΩΝ ΓΙΑ ΡΟΥΧΙΣΜΟ - ΕΝΔΥΜΑΣΙΕΣ

Παλιότερα τα περισσότερα είδη ρουχισμού ήταν έργα φτιαγμένα από τα χέρια της Αγιομαμίτισας. Οι κυριότερες ύλες που χρησιμοποιούσαν ήταν το μαλλί, το μετάξι και το βαμβάκι. Για να φτάσουν όμως στην ύφανση, που γινόταν στον αργαλειό ή στις βελόνες για πλέξιμο, οι ύλες χρειαζόνταν πολυήμερη και κοπιαστική προετοιμασία.

Το μαλλί, μετά το κούρεμα των προβάτων, πλένονταν για να

φύγει ο λεγόμενος μαλλόρκος (ιδρώτας, σκόνη κ.λπ.) και, αφού στέγνωσε, το ξιάνοιγαν στα λανάρια, το τύλιγαν στη ρόκα και με αδράχτι, που είχε σφονδύλι στο κάτω μέρος, το έγνεθαν (έκλωθαν).

Το νήμα από το αδράχτι το μετέφεραν σε μια άλλη συσκευή, την ανέμη. Από εκεί το μάζευαν σε κουβαρίστρες (καλαμένια μασούρια) και στη συνέχεια γίνονταν το διάσημο (διασίδι) ήταν το στημόνι που κατέληγε στον αργαλειό.

Τα κυριότερα εξαρτήματα του αργαλειού ήταν το αντί, τα μιτάρια, το χτένι, τα προκίδια, οι σαΐτες, οι πατήτρες κ.ά.

Η εξαγωγή του μεταξιού από τα κουκούλια χρειαζόταν μια ειδική επεξεργασία, που λίγες γυναίκες τη γνώριζαν.

Οι ενδυμασίες που φορούσαν οι παλιότεροι ήταν σχεδόν ίδιες για όλους, υφαντές μάλλινες, γριζίνες, πλεχτές, ραμμένες από τις γυναίκες του χωριού.

Οι ανδρικές ενδυμασίες αποτελούνταν:

1. Από το μπενεβρέκι, ήταν το σημερινό παντελόνι, μάλλινο μαύρο, γριζίνο, σελάτο, με βρακοζώνα στη μέση.
2. Από το βρακί, μάλλινο γριζίνο ή βαμβακερό, άσπρο ή γεράνιο, σελάτο, μακρύ μέχρι τους στραγάλους, όπου δένονταν με λουρίδες (βρακοπόδια), ενώ στη μέση δενόταν κι αυτό με βρακοζώνα. Το καλοκαίρι φορούσαν μόνο το βαμβακερό βρακί, χωρίς το μπενεβρέκι.
3. Από τη μαλλίνα, μάλλινη, γριζίνη φανέλα.
4. Από το υποκάμισο (πκάμισο), σκούρο μαύρο ή άσπρο, βαμβακερό χωρίς γιακά, με μια λουρίδα που λεγόταν κομποδέτης.
5. Από το ζωνάρι (ζουνάρι ή ζναρ'), υφαντό, στενόμακρο, τριάντα με σαράντα πόντους φάρδος και δύομισι περίπου μάκρος, με κρόσια, μάλλινο μαύρο ή βυσσινί, που ζώνονταν στη μεση πάνω από το μπενεβρέκι.
6. Από τον αλατζά, μακριμάνικος, υφαντός βαμβακερός και μεταξωτός, κούμπωνε στο πλάι με κουμπάκια μαύρα

και σε γαϊτανένιες κουμπότρουπες μέχρι επάνω. Φοριόταν πάνω από το υποκάμισο. 7. Από τον ντουλαμά, όπως το γιλέκο, χωρίς μανίκια, με δύο μεγάλες τσέπες μπροστά μονοκόμματες. Το κούμπωμα άρχιζε από τον ώμο μέχρι κάτω στο πλάι με δύο κουμπιά. 8. Από το τσαμαντάνι, μάλλινο, γριζίνο, μονοκόμματο, λίγο λοξοκομμένο από τη μέση και κάτω. Το έραβαν σε ειδικό ράφτη. 9. Από το πατατούκι, μάλλινο κοντό παλτό. 10. Από τα σκουφούνια (σκφούνια), κάλτσες μάλλινες πλεκτές με τις σκουφονοβέλουνες. 11. Το φέσι. Το φορούσαν ως καπέλο τον καιρό της τουρκοκρατίας. Μετά την απελευθέρωση το αντικατέστησαν με την τραγιάσκα (κασκέτο) ή σκιάθα. 12. Τα παπούτσια, δερμάτινα κοφτά ή από καουτσούκι ή από το δέρμα του γουρουνιού (γρουνοτσάρουχα).

Οι μικροί μέχρι την ηλικία των 8-10 χρονών φορούσαν φούστα από αλατζά. Μετά φορούσαν τα ίδια με τους μεγάλους. Αργότερα φορούσαν πανταλόνι, που έφτανε λίγο κάτω από τα γόνατα (βερμούδα).

Οι γυναίκες φορούσαν μακριά φορέματα από αλατζά, μεταξωτά, υφαντά στον αργαλειό και ραμμένα τα περισσότερα από τις ιδιες. Είχαν ένα κομμάτι από βελούδο στο στήθος μέχρι το λαιμό με διάφορα κεντήματα. Στη μέση υπήρχε ραμμένη ζώνη, που κούμπωνε στο πλάι με δύο τοκάδες. Η μαλλίνα ή φανέλα, βαμβακερή άσπρη, ολόσωμη ή μεσοφόρι, είχε στο κάτω μέρος (ποδόγυρο) ραμμένη δαντέλα, που εξείχε από το φόρεμα για να φαίνεται. Οι κάλτσες, μάλλινες ή βαμβακερές, πλεκτές με μάλλινο νήμα ή καλτσόνημα και με διάφορα πλεξίματα.

Τα μαλλιά τους οι γυναίκες τα έκαναν πλεξίδες με κορδέλες στις άκρες, ριγμένες στην πλάτη ή μπροστά στο στήθος ή τις μάζευαν στο κεφάλι δεμένες με κορδέλα. Στο κεφάλι φορούσαν μαντήλες (ντρατιμάδες) άσπρες, μαύρες, καφέ, λαχούρια βαμ-

βακερά ή μεταξωτά με διάφορα σχέδια και τουλπάνια. Στη μέση έζωναν ποδιά χοντρή, μακριά, με διάφορα κεντήματα, υφαντή στον αργαλειό. Το βρακί τους ήταν μακρύ μέχρι κάτω από το γόνατο, βαμβακερό. Τα παπούτσια τους ήταν δερμάτινα, κοφτά, με τρία λουράκια που κούμπωναν στο πλάι, χοντροτάκουνα. Τα φορούσαν σε γιορτές. Επίσης καθημερινά φορούσαν παντόφλες, δερμάτινες ή ξύλινες (γαλότσες, τσόκαρα). Στις αγροτικές δουλειές φορούσαν και τσαρούχια.

ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ - ΒΑΦΤΙΣΙΑ

Οι γυναίκες κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης δεν είχαν καμιά ιδιαίτερη περιποίηση. Δεν είχαν ιατρική φροντίδα ούτε υπερήχους για να παρακολουθούν την πορεία της εγκυμοσύνης. Το ξεχωριστό διαιτολόγιο για την ετοιμόγεννη ήταν ανύπαρκτο.

Οι εργασίες στο σπίτι, ακόμα και το κουβάλημα του νερού με τις στάμνες από το πηγάδι συνεχιζόταν μέχρι και τις τελευταίες ημέρες της εγκυμοσύνης.

Οι μητέρες με τη βοήθεια κάποιας αυτοδίδακτης μαμής έφεραν στον κόσμο, απλά και αθόρυβα, τα νέα μέλη της οικογένειας επάνω στο σανιδοκρέβατο με ξύλινα υποστηρίγματα (γαΐδουρα) και στρώμα γεμισμένο με άχυρα ή καλαμποκόφυλλα. Για πάνες χρησιμοποιούσαν λιωμένα κομμάτια από μπενεβρέκια και γρίζινες μαλλίνες.

Οι τελευταίες μαμές στο χωριό ήταν δύο γερόντισσες, η μαγδαληνή Σούλτου και η Αναστασία Μακρή (Μακρίνα). Σε περίπτωση ανώμαλου τοκετού είχαν καταφυγή τη Θεία Πρόνοια και το Ρούσικο Νοσοκομείο, που βρισκόταν μεταξύ του σημερινού χωριού Ζωγράφου και Ν.Τρίγλιας.

Μετά από τρεις ή τέσσερις ημέρες από τη γέννηση του παιδιού η μαμή έπαιρνε ένα πιάτο κουφέτα, ένα μπουκάλι ρακί (τσιπούρο) και πήγαινε στο νονό, όπου ανακοίνωνε τη γέννηση του παιδιού. Ο νονός έδινε στη μαμή το μπαξίσι σε χρήματα.

Πριν ακόμα σαραντίσει η λεχώνα, άρχιζαν και οι ετοιμασίες για τη βάφτιση. Η μαμή αυτή τη φορά έπαιρνε ένα μπουκάλι κρασί, μία κότα και πήγαινε πάλι στο νονό ή νονά για να ανακοινώσει την ημέρα που θα γινόταν η βάφτιση.

Η λεχώνα, αν δεν σαράντιζε και δεν τη διάβαζε ο παπάς τη σχετική ευχή, δεν έβγαινε από το σπίτι, αλλά ούτε και δεχόταν επισκέψεις. Οι συγγενείς που πήγαιναν στο σπίτι της έπρεπε να φύγουν, πριν βασιλέψει ο ήλιος.

Σε περίπτωση που κάποιος ξεχνιόταν με τη συζήτηση και βασίλευε ο ήλιος, άφηνε μια κλωστή από τα ρούχα που φορούσε μέσα στο σπίτι της λεχώνας.

Την ημέρα που θα γινόταν η βάφτιση στην εκκλησία οι γονείς του παιδιού δεν έπρεπε να παρευρίσκονται εκεί. Το παιδί το πήγαινε στην εκκλησία η μαμή ή κάποιο συγγενικό πρόσωπο. Οι γονείς περίμεναν στο σπίτι τα παιδιά, που θα ήταν στη βάφτιση, να τους ανακοινώσουν το όνομα και να δώσουν σ' αυτά καραμέλες και χρήματα. Μετά τη βάφτιση ο παπάς, ο νονός και οι συγγενείς πήγαιναν στο σπίτι του νεοφώτιστου παιδιού. Η μάνα, αφού έκανε τη μετάνοια στο νονό, έπαιρνε από την αγκαλιά του το μικρό. Στη συνέχεια κάθονταν στο καλοστρωμένο τραπέζι και απολάμβαναν τα καλομαγειρεμένα φαγητά.

Αν στο μωρό, μετά τη γέννηση, παρουσιάζόταν κάποιο πρόβλημα, για να το βάλουν στον δρόμο του Θεού, όπως έλεγαν, το βάφτιζε ο παπάς στον αέρα. Στην περίπτωση αυτή πήγαινε ο παπάς στο σπίτι, διάβαζε ευχή και έδινε ο ίδιος το όνομα. Το ίδιο όνομα επαναλάμβανε ο νονός στην εκκλησία, που θα γινόταν ο-

πωσδήποτε κανονικό μυστήριο, αν τα πράγματα πήγαιναν καλά.

Σε περίπτωση που η γυναίκα είχε σοβαρές ατυχίες σε προηγούμενες εγκυμοσύνες το παιδί που θα γεννιόταν δεν το βάφτιζε ο πραγματικός νονός του, αλλά το αφήναν σε σταυροδρόμι του χωριού και ο πρώτος που θα το εύρισκε, γινόταν και νονός του.

Μια τέτοια περίπτωση θυμάμαι ότι έγινε το 1938/39 με ένα αντρόγυνο από την Πυλαία (Καμπουτζίδα). Ενώ η εγκυμοσύνη της γυναίκας σ' όλη τη διάρκεια πήγαινε καλά, στο τέλος το παιδί χανόταν. Κάποιος τους συμβούλευσε να έλθουν στον Άγιο Μάμα. Ήλθαν και εγκαταστάθηκαν σ' ένα δωμάτιο του σπιτιού μας. Ο άνδρας εργαζόταν στον Γεωργικό Σταθμό. Η γυναίκα με τη βοήθεια του Αγίου Μάμα και της μαμής Αναστασίας Μακρή γέννησε ένα υγιέστατο κοριτσάκι.

Η μητέρα μου, μετά από συνεννόηση με τους γονείς της μικρής, πήρε το μωρό και το άφησε μπροστά στο σημερινό κοινοτικό γραφείο, συντριβάνι περίπου, που ήταν τότε σταυροδρόμι. Εκεί περίμενε κρυμμένη για αρκετή ώρα, μήπως το ιδεί κάποιος και γίνει νονός σύμφωνα με τη συνήθεια. Όμως, επειδή δεν πέρασε κανείς από το σταυροδρόμι για αρκετή ώρα, η μητέρα μου ξαναπήρε το μωρό και ζήτησε από τους γονείς του να το βαφτίσει η ίδια. Η βάφτιση έγινε και η μικρή πήρε το όνομα Μαντουύλα.

Ήλθε ο πόλεμος του 1940 και η οικογένεια της Μαντουύλας επέστρεψε στην Καμπουτζίδα, όπου απέκτησε άλλα δύο παιδιά.

ΣΥΝΟΙΚΕΣΙΑ

Στα πολύ παλιά χρόνια, όταν το αγόρι έφθανε στην κατάλληλη ηλικία, έπρεπε να παντρευτεί και άρχιζε το ψάξιμο για τη νύφη. Τα ήθη όμως στο χωριό ήταν τόσο αυστηρά που δύσκολα την εύρισκε μόνος. Κι αν ακόμα δημιουργούσε κάποιο δεσμό με μια κοπέλα, χωρίς τη συγκατάθεση των γονιών δεν γινόταν γάμος.

Το πρόβλημα αυτό τις περισσότερες φορές λυνόταν με προξενιό. Το προξενιό αναλάμβανε συνήθως γυναίκα καταφερτζού, η λεγόμενη προξενήτρα ή προξενίτσα. Η προξενίτσα, πάντα με τη μαεστρία που διέθετε, κατάφερε να πείσει τους γονείς της κοπέλας, την τελική όμως απάντηση έδιναν οι γονείς του αγοριού και κυρίως ο πατέρας. Στην περίπτωση αυτή γινόταν συνεννόηση μεταξύ των οικογενειών και όριζαν τη βραδιά που θα έδιναν τον λεγόμενο λόγο. Τη βραδιά αυτή οι δύο οικογένειες αντάλασσαν μεταξύ τους μια εγγυητική υπόσχεση, που συνοδεύονταν με χρήματα ή είδη ρουχισμού, τα οποία κρατούσε η προξενίτσα μέχρι το βράδυ του αρραβώνα. Αυτή τη συναλλαγή οι Αγιομαμίτες την έλεγαν εμπίστοση.

Μετά τη βραδιά του λόγου ακολουθούσε μια άλλη βραδιά του αρραβώνα, που οι γονείς του γαμπρού θα πήγαιναν και το πανέρι με τα δώρα στη νύφη. Τότε έβαζαν και τις βέρες. Η πεθερά σκάλωνε στη νύφη την αρματωσιά, που αποτελούνταν από φλουριά και πεντόλιρα (ντούμπλες), ενώ η νύφη έδινε διάφορα δώρα στο γαμπρό.

Τη βραδιά του αρραβώνα υπογραφόταν και το προικοσύμφωνο μεταξύ πεθερού και γαμπρού, στο οποίο αναφέρονταν όσα θα έπαιρνε η νύφη από τον πατέρα της με τον γάμο (ρούχα, ζώα, κτήματα). Ακολουθούσε φαγοπότι και χαρούμενο γλέντι, στο σπίτι βέβαια της νύφης.

Η νύφη, αν και αρραβωνιασμένη, ποτέ δεν πήγαινε στο σπίτι του γαμπρού πριν από τον γάμο. Όταν το ζευγάρι πήγαινε κάπου, συνοδευόταν πάντα από συγγενικό πρόσωπο της νύφης (αδελφός, εξάδελφος).

Η ημέρα του γάμου εξαρτιόταν από την ετοιμασία της προίικας, που μόνο η μάνα της κοπέλας θα το γνώριζε, γι' αυτό και περίμεναν την απάντησή της για να ορίσουν την ημέρα αυτή.

Όταν ήταν τα πάντα έτοιμα, τότε τα συμπεθέρια όριζαν την ημέρα και την εκκλησία, που συνήθως ήταν της ενορίας του χωριού, όπου θα γινόταν ο γάμος. Η μάνα της νύφης, ένα μήνα πριν από τον γάμο, καλούσε γυναίκες (συγγενείς, φίλες) στο σπίτι και ασχολούνταν με τη συμπλήρωση της προίικας (πλύσιμο, ράψιμο, γέμισμα μαξιλαριών, στρωμάτων κ.ά.).

Στους προσκεκλημένους της εποχής εκείνης δεν έστελναν προσκλητήρια, όπως σήμερα, αλλά τους ειδοποιούσε ο παράνυφος (μπράτμος), φιλικό πρόσωπο του γαμπρού. Ο παράνυφος καβάλα σε άσπρο άλογο, συνήθως με άσπρα σεντόνια στη σέλα του αλόγου, έτρεχε από σπίτι σε σπίτι και ανακοίνωνε στις οικογένειες τη μέρα του γάμου καθώς και την οικογένεια που τους καλούσε. Πρόσφερε σ' αυτές μικρό μπουκάλι με τσίπουρο, στολισμένο με διάφορα αρωματικά λουλούδια, δεμένα με κορδέλες και επίχρυσες λεπτές κλωστές, τις ατρές (τρές). Το μπουκάλι αυτό το ονόμαζαν κλοντήρι (κλοντήρα). Οι προσκεκλημένοι, αφού έπιναν από το κλοντήρι λίγο τσίπουρο, το επέστρεφαν στον παράνυφο, λέγοντας ευχαριστώ και με την ευχή «η ώρα η καλή».

Την Παρασκευή, πριν από τον γάμο, από το πρωί στο σπίτι της νύφης στήνονταν η προίικα. Το απόγευμα η πεθερά καλούσε συγγενείς, φίλες, γειτόνισσες και πήγαιναν στο σπίτι της νύφης το τελευταίο πανέρι που περιείχε διάφορα δώρα και το νυφικό.

Οι γονείς της νύφης υποδέχονταν με ενθουσιασμό τις επι-

σκέπτριες. Οι γυναίκες θαύμαζαν και αξιολογούσαν τα εκθέματα της προίκας, ενώ η πεθερά (μητέρα του γαμπρού) πλησίαζε στο μπαούλο, που ήταν ανοιχτό, και έρριχνε το φιλοδώρημα σε χρήματα, το ίδιο έκαναν και οι υπόλοιπες. Μετά ακολουθούσαν τα κεράσματα και οι ευχές, τραγούδια του γάμου και χορός.

Το Σάββατο ήταν και η μεγαλύτερη προετοιμασία του γάμου (κρέατα, που συνήθως ήταν πρόβεια, και ό,τι άλλο χρειαζόταν). Ο γαμπρός έστελνε στον κουμπάρο, το βράδυ, δύο με τρεις οκάδες κρέας και ένα μπουκάλι κρασί. Επίσης το βράδυ καλούσε τους συγγενείς και φίλους στο σπίτι του και τους έκανε το τραπέζι και γλέντι με όργανα. Το ίδιο γινόταν και στο σπίτι της νύφης.

Η Κυριακή, ημέρα που θα τελούνταν ο γάμος, είχε τις πιο βασικές φροντίδες, αλλά και αγωνία τόσο στο σπίτι του γαμπρού όσο και στο σπίτι της νύφης (τακτοποίηση φαγητού και ό,τι άλλο χρειαζόταν, πριν και μετά το μεσημέρι).

Μετά το μεσημέρι τα κορίτσια στόλιζαν τη νύφη με πειράγματα και τραγούδια του γάμου. Το νυφικό, εκείνη την εποχή, δεν ήταν άσπρο, όπως το σημερινό, αλλά απλό υφαντό, αλατζένιο, μεταξωτό, το οποίο θα φοριόταν και μετά το γάμο ως επίσημο φόρεμα. Το πέπλο (τούλι) κάλυπτε όλο το κεφάλι της νύφης καθώς και το πρόσωπό της μέχρι το στήθος.

Ο κουρέας που θα ξύριζε και θα κούρευε το γαμπρό στο σπίτι του την ημέρα αυτή αποζημιωνόταν με το παραπάνω. Κατά το απόγευμα, που θα πλησίαζε να γίνει το μυστήριο, άρχιζε και η προσέλευση των καλεσμένων στο σπίτι του γαμπρού ή της νύφης, ανάλογα με το από πού τους είχαν καλέσει. Όλοι οι καλεσμένοι ήταν τιμώμενα πρόσωπα και, για να ξεχωρίζουν, τους καρφίτσωναν στο πέτο τις επίχρυσες ή ασημένιες κλωστές (ατρές ή τρές).

Ο γαμπρός με τους δικούς του καλεσμένους (ασκέρι), όπως το ονόμαζαν, και με τους οργανοπαίχτες, που στη συνέχεια έπαιζαν και τραγουδούσαν ανάλογα τραγούδια, πήγαιναν να πάρουν τον κουμπάρο από το σπίτι του. Ο κουμπάρος τους υποδεχόταν με ενθουσιασμό και κεράσματα. Μετά ξεκινούσαν όλοι μαζί να πάρουν τη νύφη.

Η οικογένεια της νύφης με τους καλεσμένους στο σπίτι της καλούποδεχόταν κι αυτή την πομπή του κουμπάρου και του γαμπρού. Ο κουμπάρος, ο παράνυφος και ο γαμπρός εισέρχονταν στην κάμαρη που ήταν η νύφη και της φορούσαν τα παπούτσια. Αυτό επαναλαμβανόταν τρεις φορές και συνοδευόταν με προσφορά χρηματικού ποσού.

Μετά από τα σχετικά έθιμα και κεράσματα έστρωναν στην αυλή ψάθα ή σάϊσμα, όπου τοποθετούσαν την προίκα με το απαραίτητο μπαούλο, και όλοι πιάνονταν στο χορό γύρω απ' αυτή, καθώς τα όργανα έπαιζαν ακατάπαυστα.

Στη συνέχεια φόρτωναν την προίκα στον αραμπά ή κάρο που δεν ξεκινούσε, αν ο γαμπρός δεν πρόσφερε χρήματα στον αδελφό της νύφης ή εξάδελφο, που ανεβασμένος πάνω στο όχημα περίμενε τα χρήματα, για να δώσει την εντολή της αναχώρησης.

Αφού έφευγε η προίκα, ο γαμπρός με τη νύφη, συνοδευόμενοι ο καθένας από τους δικούς του, ξεκινούσαν όλοι μαζί για την εκκλησία, ενώ τα όργανα έπαιζαν το τραγούδι:

Αφήνω γεια στη γειτονιά
και γεια στα παλικάρια
ωχ μάνα μου γλυκιά.
Αφήνω και στη μάνα μου
τρία γυαλιά φαρμάκι

ωχ, μάνα μου γλυκιά
 τ'όνα να πίνει το πρωί
 και τ' άλλο το μεσημέρι
 ωχ, μάνα μου γλυκιά
 το τρίτο το φαρμακερό (το πικρότερο)
 να πίνει όταν κοιμάται (το βράδυ πριν πλαγιάσει)
 ωχ, μάνα μου γλυκιά.
 Μάνα μου τα λουλούδια μου
 συχνά να τα ποτίζεις
 το βράδυ βράδυ με νερό
 και το πρωί με δάκρυα
 ωχ, μάνα μου γλυκιά.

Τα στέφανα με τα οποία τους στεφάνωνε ο παπάς δεν ήταν, όπως τα σημερινά, αλλά μεταλλικά (φαρδιές επίχρυσες λάμες, όπως το στέμμα) και ανήκαν στην εκκλησία, όπου ήταν τοποθετημένα σε ειδική θέση.

Όταν τελείωνε η στέψη με τα όργανα, που περίμεναν στο χοροστάσι, κοντά στην εκκλησία, νύφη και γαμπρός, πιασμένοι από το χέρι, κατευθύνονταν για το σπίτι που θα έμεναν. Σ' όλη τη διαδρομή τα όργανα έπαιζαν, οι νέοι και οι νέες χόρευαν και το ζευγάρι δέχονταν τα ρίζια, συνοδευόμενα με την ευχή «να ζήσετε», των ανθρώπων της γειτονιάς που περνούσε η πομπή. Η κουμπάρα πετούσε απλόχερα τα άσπρα κουφέτα, σ' όσους έβγαιναν από τα σπίτια για να δουν τους νεόνυμφους. Όταν έφταναν στο σπίτι, η πεθερά έβαζε τη νύφη να προσκυνήσει τρεις φορές, στραμμένη προς την Ανατολή. Μετά την προέτρεπε να πατήσει το γινί και το ρόδι, που είχε τοποθετήσει στο κατώφλι της εισόδου του σπιτιού (για να είναι σιδερένιοι στην υγεία και να έχουν άφθονη παραγωγή). Η πεθερά μετά, κρατώντας ένα

πιατάκι με γλυκό, προσέφερε πρώτα στη νύφη μισή κουταλιά και το υπόλοιπο μισό το έδινε στο γαμπρό με το ίδιο κουτάλι (μ' αυτό ήθελε να τους γλυκάνει). Ακολουθούσαν τα κεράσματα, με τρεις φορές προσκύνημα, και οι νταροί (δώρα που έδινε η νύφη στον κουμπάρο), τα πιο σημαντικά στα πεθερικά και στους πλησιέστερους συγγενείς του γαμπρού και του παράνυφου. Όλοι, με τους νταρούς στα χέρια ή καρφίτσωμένους στην πλάτη, χόρευαν με χαρά και κέφι.

Την επαύριο (Δευτέρα), το απόγευμα η νύφη στολισμένη και συνοδευόμενη από κοπέλες και τα όργανα πήγαιναν στο πηγάδι, που θα έπαιρνε νερό, ενώ στον καρπό του χεριού τους είχαν άσπρες πετσέτες. Εκεί προσκυνούσε τρεις φορές και έρριχνε στο πηγάδι κουφέτα και κέρματα, που κουβαλούσε σε πιάτο. Όσα έμεναν στο πιάτο τα έρριχνε προς τα πίσω για τα παιδιά που περίμεναν.

ΣΗΡΟΤΡΟΦΙΑ - ΜΕΤΑΞΟΣΚΩΛΗΚΕΣ

Στις ασχολίες των κατοίκων του Αγίου Μάμα παλιότερα, όπως αναφέραμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, ήταν και η σηροτροφία (μεταξοσκώληκες-μαμούδια).

Για τη διαβίωση και την εκτροφή του μεταξοσκώληκα χρησιμοποιούσαν χώρο κλειστό, ζεστό και καθαρό. Μοναδική και αποκλειστική τροφή του μεταξοσκώληκα ήταν τα ψιλοκομμένα φύλλα μουριάς (ασκαμιάς). Η περίοδος της εκτροφής διαρκούσε περίπου ενάμισο μήνα, από τις αρχές της άνοιξης και με τη βλάστηση της ασκαμιάς. Το σπόρο (αβγά) προμηθεύονταν από τα υπάρχοντα τότε μαγαζιά (παντοπωλεία), συσκευασμένα σε κουτιά με αριθμό σπόρων (αβγά).

Ο σπόρος για να ανοίξει (να γίνει η επώαση των αβγών) τοποθετούνταν σε χώρο, που εξασφάλιζε την απαιτούμενη θερμοκρασία και καθαριότητα. Το άνοιγμα (η εκκόλαψη των αβγών) γινόταν σε 12 με 15 ημέρες και έβγαιναν στο φως μικρά σκουληκάκια, τριχωτά με χρώμα καφέ, που αμέσως έτρωγαν με μεγάλη λαιμαργία τα ψιλοκομμένα ασκαμνόφυλλα, που τους πρόσφεραν οι καλλιεργητές. Στη συνέχεια και μετά την πρώτη περίοδο της εκτροφής τους τα μετέφεραν σε κρεβατές από ψάθες ή καλαμωτές, αφού πρώτα τοποθετούσαν κάποια επίστρωση για να μην πέφτουν τα σκουλήκια από τα ανοίγματα που άφηναν τα καλάμια της καλαμωτής.

Στη διάρκεια της ζωής των σκουληκιών συνέβαιναν τέσσερις διαδοχικές αλλαγές. Κάθε επτά ή οκτώ ημέρες άλλαζαν το δέρμα και το χρώμα, που γινόταν όλο και πιο άσπρο. Στην τέταρτη αλλαγή, που ήταν και η τελευταία, το μήκος τους γινόταν οκτώ (8) εκατοστά περίπου. Το χρώμα της επιδερμίδας τους γινόταν εντελώς άσπρο, η όρεξη άνοιγε περισσότερο και το ταισμά του σ' αυτή την περίοδο γινόταν πιο συχνά και με ολόκληρα ασκαμνόφυλλα.

Την όγδοη ημέρα της τελευταίας αλλαγής η όρεξή τους κοβόταν και άρχιζε η περίοδος του κλαδώματος. Στην περίπτωση αυτή οι καλλιεργητές τοποθετούσαν επάνω στις κρεβατές σουσούρες ή σπάρτα, που στα κλαδιά τους τα σκουλήκια έπλεκαν τα κουκούλια τους. Με πολύ ψιλή κλωστή, που έβγαζαν από το στόμα τους, ασφαλιζόνταν σταθερά στα κλαδιά και στη συνέχεια περιτυλίγονταν τα ίδια. Η διαδικασία αυτή κρατούσε τρεις (3) ημέρες περίπου, ώσπου να γίνει το κουκούλι στην εντέλεια (οι παλιότεροι έλεγαν πως η ψιλή μεταξωτή κλωστή που χρησιμοποιούσαν για το κάθε κουκούλι ξεπερνούσε τα 1500 μέτρα).

Μετά την ολοκλήρωση των κουκουλιών οι παραγωγοί τα

αφαιρούσαν από τα κλαδιά και τα φούρνιζαν σε φούρνο με χαμηλή θερμοκρασία, για να πεθάνουν οι μεταξοσκώληκες που ήταν μέσα σ' αυτά. Διαφορετικά θα μετατρέπονται για να βγουν σε πεταλούδες, θα τρυνούσαν τα κουκούλια για να βγουν έξω και θα κατέστρεφαν ή θα μείωναν την ποιοτική αξία τους.

Πολλοί παραγωγοί ξεχώριζαν ορισμένα κουκούλια, για να κρατήσουν τα αυγά (σπόρο) από τις πεταλούδες που θα έβγαίναν.

Το μετάξι παίρνονταν από τα κουκούλια με ειδική επεξεργασία, που λίγες γυναίκες γνώριζαν και ήταν ικανές να την φέρουν σε πέρας. Θυμάμαι πως έβαζαν τα κουκούλια σε καζάνι με χλιαρό νερό και μια γυναίκα ειδική για την εργασία αυτή, έπιανε τις κλωστές από τα κουκούλια που είχαν μαλακώσει και τις περνούσε από μια σταθερή τρύπα κάποιου αντικειμένου (λάμας ή ξύλου). Με ειδικές κινήσεις αυτού του αντικειμένου αφαιρούνταν όλες οι κλωστές των κουκουλιών, που καθώς ενώνονταν μέσα από την τρύπα περιτυλίγονταν στην ανέμη από κάποια άλλη γυναίκα.

Από τους παραγωγούς των κουκουλιών λίγοι τα πωλούσαν- παρέδιδαν στους εμπόρους. Οι περισσότεροι τα κρατούσαν για δική τους χρήση (ενδυμασίες και προίκες των κοριτσιών τους).

Η εκτροφή μεταξοσκώληκα σταμάτησε στο χωριό μας κατά το τέλος της δεκαετίας του 1940.

Στη Χαλκιδική υπήρχαν αρκετοί έμποροι κουκουλιών που διέθεταν και μεταξουργεία. Ένα τέτοιο υπήρχε στα Ν.Μουδανιά, λίγο πιο πέρα από τις παλιές αποθήκες της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών, προς τους ελαιώνες, η Φάμπρικα.

ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Οι κάτοικοι του Αγίου Μάμα ασχολούνταν ιδιαίτερα με την κτηνοτροφία, μια κι η ασχολία τους αυτή τους εξασφάλιζε σημαντικά προϊόντα ή τους βοηθούσε σε άλλες εργασίες τους. Τα ζώα που έτρεφαν ήταν βόδια, βουβάλια, γουρουνία, γαϊδούρια, άλογα και πρόβατα. Απ' αυτά άλλα ήταν οικόσιτα και άλλα α-γελαιία, που έβοσκαν σε κοπάδια. Πάντως απ' αυτά κάλυπταν τις περισσότερες ανάγκες διατροφής, καλλιέργειας των χωρα-φιών τους και μεταφοράς. Για τη διαβίωσή τους υπήρχαν κτη-νοτροφικές εγκαταστάσεις, σταύλοι (αχούρια), περίφρακτοι βοροί και μαντριά μέσα στο χωριό, δίπλα στα σπίτια που κα-τοικούσαν και οι ίδιοι.

Η φροντίδα για τα ζώα τους ήταν προσεκτική και συνεχής. Η τροφή για τα μεγάλα ζώα, εκτός από την καθημερινή βοσκή τους στο πλούσιο βοσκοτόπι (τσαΐρι) και την άφθονη παροχή άχυρου, ήταν η βρώμη, το κριθάρι, το ρόβι και ο βίκος (τα δύο τελευταία αλέθονταν στο χειρομύλι).

Τα ζώα που χρησιμοποιούσαν στις δουλειές είχαν ιδιαίτε-ρη φροντίδα και μεταχείριση, ενώ για όλα τα υπόλοιπα, μικρά και μεγάλα, πλήρωναν στον κτηματία Βέη δικαίωμα βοσκής.

Όλα σχεδόν τα νοικοκυριά, ανάλογα με τις δυνατότητές τους, έτρεφαν και έναν ορισμένο αριθμό από πρόβατα. Αυτά τους έδιναν σημαντική οικονομική βοήθεια και μάλιστα υπολο-γίσιμη για την εποχή εκείνη. Εκτός από το μαλλί, που ήταν η πρώτη ύλη για την κατασκευή του ρουχισμού τους, εξασφάλι-ζαν και το γάλα. Σε ζωέμπορους που κατέφθαναν από διάφορα μέρη πωλούσαν τα αρνιά, που σφάζονταν και επιτόπου.

Το γάλα, που ήταν και η περισσότερο χρήσιμη τροφή όλων, το πουλούσαν για κάποια περίοδο στο τυροκομείο (μπατσιό),

που ήταν εγκατεστημένο στο χωριό. Μετά το τέλος της περιόδου αυτής το επεξεργάζονταν οι ίδιοι και παρασκεύαζαν τυρί, γιαούρτι, βούτυρο κ.λπ. για οικιακή χρήση.

Για να παρασκευάσουν βούτυρο χρησιμοποιούσαν ένα ειδικό, με πολύ μικρή διάμετρο καδί, που το έλεγαν Μτούνι. Μέσα σ' αυτό χτυπούσαν το γάλα, ώσπου να ξεχωρίσει το βούτυρο από το νερόγαλο, το λεγόμενο ματάνι. Το ματάνι ήταν σπυρδαίο και ευχάριστο δροσιστικό ρόφημα.

Τα πρόβατα, εκτός από την καθημερινή βοσκή τους στα βοσκοτόπια του χωριού, τα τάζαν κιόλας, κυρίως από την εποχή που άρχιζε η γέννα τους και ώς το τέλος της άνοιξης. Όλη αυτή την περίοδο τα έβοσκαν στα αβούλια, τα πιο εύφορα χωράφια, λιπασμένα με κοπριά και σπαρμένα πρώιμα με κριθάρι. Εκτός απ' αυτή την ιδιαίτερη βοσκή, ενίσχυαν τη διατροφή τους με ρόβι, βίκο, αλεσμένο καλαμπόκι (γιαρμά), κλαδιά από ελιές και κουμαριές και με άχυρο, που προέρχονταν από το ρόβι, το βίκο, τα ρεβύθια και τα κουκιά και το διατηρούσαν γι' αυτό τον σκοπό.

Τους καλοκαιρινούς μήνες όλα τα κοπάδια έβοσκαν τη νύχτα, ενώ κατά τη διάρκεια της ημέρας πλάγιαζαν σε σκιερούς χώρους της υπαίθρου. Ρολόγια (τσέπης ή χεριού) δεν είχαν οι τσοπάνηδες. Έτσι τη νύχτα υπολόγιζαν τον χρόνο με τα αστέρια και κυρίως με τον αστερισμό Αυγερινό, που ανέτελλε τελευταίος, το άστρο της ημέρας. Τα μεσάνυχτα περίπου οι βοσκοί οδηγούσαν το κοπάδι σε κάποιο οργωμένο χωράφι (νιάμα) για να ντοριάσουν, να ξεκουραστούν. Πολλές φορές όμως τα πρόβατα ξεντόριαζαν, σηκώνονταν από το χώρο που πλάγιαζαν και άρχιζαν να βόσκουν. Οι βοσκοί που συχνά κοιμούνταν κατά την ανάπαυση του κοπαδιού, για να είναι ήσυχοι πως θα ξυπνήσουν με το ξεντόριασμα, έδεναν ένα σχοινί στο χέρι τους

και στο πόδι ενός προβάτου, με αποτέλεσμα να ξυπνούν ήθελαν δεν ήθελαν.

Για τη φύλαξη του κοπαδιού στη βοσκή και γενικά για τη φροντίδα των μικρών και μεγάλων ζώων, όταν τα μέλη της οικογένειας δεν επαρκούσαν, μίσθωναν υπαλλήλους (δούλους, στιχτούς) για μεγάλα χρονικά διαστήματα του έτους.

Ένα πολύ χρήσιμο ζώο την εποχή εκείνη ήταν το γαΐδουράκι. Ήταν το σημερινό μοτοποδήλατο και συγχρόνως το μικρό φορηγάκι. Η χρήση του πολλαπλή.

Τα βόδια που χρησιμοποιούσαν στις καλλιέργειες (όργωμα-αλώνισμα) και μεταφορές (βοϊδάμαξα-αραμπάς) διατηρήθηκαν μέχρι το 1930 περίπου. Τα αντικατέστησαν τα άλογα, που κι αυτά είχαν την ίδια τύχη με την εμφάνιση των γεωργικών μηχανημάτων (τρακτέρ).

Στον Άγιο Μάμα, από τα πολύ παλιά χρόνια, κάθε φθινόπωρο εμφανίζονταν κτηνοτρόφοι με κοπάδια πρόβατα και ξεχειμώνιαζαν στα βοσκοτόπια, που ανήκαν στον κτηματία Βέη και αργότερα στην κοινότητα. Οι κτηνοτρόφοι αυτοί (σαρακατσαναίοι) μίσθωναν τα βοσκοτόπια (τον κισλά) ως το τέλος Απριλίου περίπου, οπότε και αποχωρούσαν για τις καλοκαιρινές τους εγκαταστάσεις.

ΑΜΠΕΛΟΥΡΓΙΑ

Πριν ασχοληθούμε με την περιγραφή της αμπελοκαλλιέργειας των Αγιομαμιτών, θα αναφέρουμε μερικούς θρύλους και παραδόσεις, που υπάρχουν για το φυτό που λέγεται αμπέλι.

Οι αρχαίοι Έλληνες λάτρευαν τον Θεό Διόνυσο, ως Θεό του αμπελιού. Λένε πως ο Θεός Διόνυσος είχε πάντα μαζί του έναν

νέο που το όνομά του ήταν Άμπελος. Κάποια ημέρα που ο Άμπελος έτρεχε καβάλα σ' ένα άγριο ταύρο έπεσε και σκοτώθηκε. Ο Διόνυσος παρακάλεσε τον πατέρα των Θεών, Δία, να μεταμορφώσει τον Άμπελο σε φυτό. Το φυτό αυτό ονομάστηκε αμπέλι.

Κάποιος άλλος αρχαίος μύθος αναφέρει πως ο βασιλιάς της Αιτωλίας, Οινέας, είχε ένα νεαρό βοσκό που λεγόταν Στέφυλος. Ο βοσκός αυτός είδε μια γίδα να τρώει έναν παράξενο καρπό. Πήρε τον καρπό αυτό και τον πήγε στο αφεντικό του, το βασιλιά Οινέα. Εκείνος τον δοκίμασε και ενθουσιάστηκε τόσο πολύ, ώστε έδωσε το όνομα του βοσκού στον καρπό, ονομάζοντάς τον Στεφυλή. Ο χυμός του καρπού ονομάστηκε οίνος από το όνομα του βασιλιά.

Οι κάτοικοι του Αγίου Μάμα από τα χρόνια που ήταν κολίγοι ασχολούνταν με την αμπελοκαλλιέργεια. Ο αμπελότοπος, που καλλιεργούσαν ως την κτηματική τους αποκατάσταση, ανήκε στον κτηματία Βέη και πλήρωναν το ανάλογο μίσθωμα. Τα κλήματα που φύτευαν ήταν διάφορες ποικιλίες και πιο πολύ το λημνιό. Ήταν αυθεντικό κλήμα και καρπερό.

Η φύτευση τους γινόταν σε σειρές ευθύγραμμες, όχι για να γίνει η σημερινή παλμέτα με πασσάλους και σύρματα, αλλά για να αναπτύσσεται ανεξάρτητα το κάθε φυτό, απέχοντας ίσες αποστάσεις από τα άλλα.

Η εργασία στην καλλιέργεια του αμπελιού άρχιζε με το κλάδεμα. Αυτό δεν έπρεπε να γίνεται, πριν από την ημέρα του Αγίου Τρύφωνα. Μετά το κλάδεμα και πριν από τη βλάστηση, στις αρχές της άνοιξης, γινόταν το σκάψιμο με το μυτερό φκέλι ή δκέλι (βαριά δίχαλη τσάπα) ή με λισγάρι, δίχαλο κι αυτό, όπως το πατόφκιαρο. Μετά τη βλάστηση άρχιζαν τα ξεφυλλίσματα (βλαστολογήματα), τα τσαπίσματα και τα συχνά θειαφίσματα.

Αργότερα για να καταπολεμήσουν την αρρώστια του περινόσπορου ράντιζαν με γαλαζόπετρα.

Η απόδοση του αμπελιού εξαρτιόταν από τις απαραίτητες εργασίες του αμπελουργού και από τη φροντισμένη καλλιέργεια. Σχετικό με την απόδοση του αμπελιού είναι και το παρακάτω δημοτικό τραγούδι.

«Αμπέλι μου πλατύφυλλο και κοντοκλαδεμένο
για δεν ανθείς, για δεν καρπείς, σταφύλια για δεν δίνεις
εχάλασες παλιάμπελο κι εγώ θα σε πουλήσω.
Μη με πουλάς, αφέντη μου, και μη με κάνεις γρόσια,
μον' βάλε νιούς και σκάψε με, γέρους και κλάδεψέ με,
βάλε κορίτσια ανύπαντρα να με κορφολογήσουν».

Στα μέσα Αυγούστου τα σταφύλια άρχιζαν να ωριμάζουν. Οι πρώτες φροντίδες των καλλιεργητών ήταν να πλύνουν τους κάδους, όπου θα τοποθετούσαν τα σταφύλια και θα τα πατούσαν για να πάρουν το κρασί. Στη συνέχεια έκαναν έλεγχο στα βαρέλια. Όσα χρειάζονταν επισκευή, τα πήγαιναν στο βαρελά (βαγενά). Όσα ήταν γερά, τα έπλεναν με μεγάλη σχολαστικότητα. Συχνά αγόραζαν και καινούργια από το πανηγύρι του Αγίου Μάμα, ξύλινα από δρύ ή μουριά (ασκαμιά) ή καστανιά.

Κατά το πρώτο με δεύτερο δεκαήμερο του Σεπτέμβρη άρχιζε και το πανηγύρι του τρύγου. Νέοι και νέες με χαρούμενες φωνές και τραγούδια τρυγούσαν τα σταφύλια, τον ευλογημένο καρπό που θα τους χάριζε το ποτό της χαράς, τη δύναμη της υγείας και της ξενοιασιάς. Τα σταφύλια τα τοποθετούσαν σε καλάθια και μεταφέροντάς τα στο σημείο, όπου ήταν το κάρο, τα άδειαζαν στα καδιά. Μέσα σ' αυτά τα πατούσαν, τα έλιωναν με την τσαλαπατήρα (ξύλινο διχαλωτό ξύλο, αποκλειστικά γι'

αυτή την εργασία). Η εργασία αυτή ήταν των ανδρών, οι οποίοι και τα μετέφεραν με το κάρο και τα άδειαζαν στους μεγάλους κάδους, όπου θα γινόταν και η ζύμωση.

Η ημέρα του τρύγου ήταν και η ημέρα που παράγονταν ο μούστος. Μ' αυτόν οι γυναίκες έκαναν τη μουσταλευριά ή παρασκεύαζαν το πετιμέξι και έκαναν τα ριτσέλια (γλυκό του κουταλιού) με βασικά υλικά το κολοκύθι και τα σταφύλια και κουλουράκια.

Ζάχαρη δεν χρησιμοποιούσαν. Τα ριτσέλια τα τοποθετούσαν σε χωμάτινα δοχεία (βουτνάρες) και τα κατανάλωναν την περίοδο των νηστειών, τότε που ο οργανισμός τους θα τα είχε περισσότερη ανάγκη.

Πολλοί ήταν εκείνοι που κρατούσαν μούστο για να παρασκευάσουν ημίγλυκο κρασί, το λεγόμενο πατατράβα.

Τα λιωμένα σταφύλια μέσα στον κάδο τα πατούσαν με τα πόδια, δύο φορές την ημέρα κι ώσπου να τελειώσει η ζύμωση. Έτσι μετά από είκοσι ή εικοσιπέντε ημέρες τραβούσαν το κρασί από τον κάδο, χρησιμοποιώντας την τρύπα που υπήρχε στο κάτω μέρος του κάδου, όπου τοποθετούσαν βάνα (κανέλα). Το κρασί το έβαζαν στα βαρέλια και τα σφράγιζαν, μ' όποιο υλικό θα τους εξασφάλιζε στεγανότητα.

Τα υπόλοιπα των σταφυλιών, τα τσίπουρα ή τσίπρα, τα μετέφεραν στα εργαστήρια απόσταξης, τα ρακοκάζανα, απ' όπου έπαιρναν το ρακί. Ο ιδιοκτήτης του καζανιού (άμβυκα) έπρεπε να είναι εφοδιασμένος με άδεια από την Οικονομική Εφορία για την κατοχή και λειτουργία του. Στην ίδια άδεια αναφέρονταν και η χωρητικότητα σε οκάδες, που είχε τη δυνατότητα να αποστάξει στην κάθε καζανιά ο παραγωγός. Μάλιστα ο αριθμός της αδείας κατοχής ήταν χαραγμένος πάνω στο καζάνι (άμβυκα).

Το ρακοκάζανο αποτελούνταν από τρία κομμάτια. Το κυρίως καζάνι, όπου έβαζαν τα σταφύλια (τσίπρα), στερεωμένο στην εστία της φωτιάς, το καπάκι, ψηλό, φαρδύ (σε σχήμα ημισφαιρίου), με χειρολαβές και ο λουλάς, χάλκινος σωλήνας, που περνούσε μέσα από μικρή δεξαμενή γεμάτη με κρύο νερό.

Για να λειτουργήσει το ρακοκάζανο εκδίδονταν από την Οικονομική Εφορία άδεια λειτουργίας (εικοσιτετράωρη ή σαρανταοκτάωρη). Όταν οι ώρες της άδειας τελείωναν, ο ίδιος ο παραγωγός είχε το δικαίωμα να βγάλει όσες άλλες άδειες ήθελε με την ίδια διαδικασία και τις ίδιες υποχρεώσεις.

Η σφράγιση και αποσφράγιση του καζανιού γίνονταν πάντα από δημόσιο υπάλληλο ή αστυνομικό. Στον Άγιο Μάμα ήταν ο δάσκαλος του δημοτικού σχολείου.

Η διαδικασία της απόσταξης γινόταν με μεγάλη σχολαστικότητα. Γέμιζαν το καζάνι με τσίπουρα, τοποθετούσαν το καπάκι, ώστε να κλείνει εφαρμοστά, και γύρω γύρω στο σημείο εφαρμογής άλοιφαν ζυμάρι από στάχτι και πίτουρα (στεγανοποίηση) για να μη διαφεύγει ατμός κατά τη διάρκεια του βρασμού. Το ίδιο γινόταν και εκεί που το καπάκι ενωνόταν με το λουλά. Η φωτιά κάτω από το καζάνι δυνάμωνε και σε λίγη ώρα άρχιζαν τα τσίπουρα να βράζουν.

Οι υδρατμοί, που δημιουργούνται από το βρασμό, διοχετεύονταν στον λουλά και καθώς περνούσαν μέσα από το κρύο νερό της δεξαμενής υδροποιούνταν και συγκεντρώνονταν με μορφή υγρού πια σε δοχείο. Αυτό ήταν το πρωτόβρασμα ή χάμκο (πορδοράκι). Όταν τελείωναν οι καζανιές με τα τσίπουρα, ακολουθούσε το μετάβρασμα. Αφού καθάριζαν καλά το καζάνι, έρριχναν μέσα όλο το πρωτόβρασμα μαζί με διάφορα υλικά (γλυκάνισο, κρεμμύδια, κυδώνια κ.ά.), που έδιναν άρωμα και λαμπρότητα στο ρακί.

Ακολουθούσε η διαδικασία της στεγανοποίησης και γινόταν πάλι ο βρασμός με χαμηλή φωτιά. Το πρώτο ρακί (τσίπουρο), που έβγαине, ήταν πολύ δυνατό σε αλκοόλ. Γέμιζαν ένα μπουκάλι και το διατηρούσαν για φαρμακευτική χρήση (εντριβές). Όταν το τσίπουρο άρχιζε να τρέχει από τον λουλά γαλανό (θόλωνε), που συνήθως αυτό γινόταν μετά από δυόμισι με τρεις ώρες βράσιμο, τέλειωνε και όλη η διαδικασία της παραγωγής του τσίπουρου.

Τα έξοδα, άδεια λειτουργίας, καυσόξυλα κ.λπ. επιβάρυναν τον ίδιο τον παραγωγό. Ο ιδιοκτήτης του καζανιού εισέπραττε δικαίωμα σε ρακί ή σε χρήμα.

Τα τσιπροβράσματα για τους ανθρώπους εκείνης της εποχής ήταν ευχάριστη διαδικασία. Γέροι και νέοι συγκεντρώνονταν στη φωτιά του καζανιού και απολάμβαναν τη ζεστασιά, που σκορπούσαν τα αναμμένα κούτσουρα. Οι νέες κάτω από το φτωχό φως της γκαζόλαμπας συνέχιζαν το εργόχειρό τους. Οι γέροι με τα παραμύθια και με τις αναμνήσεις τους έκαναν τους νέους να προσέχουν τις ευχάριστες εξιστορήσεις τους, μια και η ευχάριστη διάθεση ήταν διάχυτη σ' όλους, αφού κάπου-κάπου δοκίμαζαν και το τελευταίο προϊόν του ευλογημένου αμπελιού.

Η αγοραπωλησία του τσίπουρου την εποχή εκείνη απαγορευόταν. Χαρακτηριζόταν λαθραίο προϊόν. Οι παραβάτες είχαν τις ίδιες ποινικές συνέπειες με τους καπνοπαραγωγούς (πρόστιμο, φυλάκιση, εξορία).

ΓΕΩΡΓΙΑ

Την πρώτη και εξέχουσα θέση σ' όλες τις ασχολίες των κατοίκων του Αγίου Μάμα από τα πολύ παλιά χρόνια την κατείχε η γεωργία.

Από την καλλιέργεια των χωραφιών εξασφάλιζαν τα απαραίτητα για την επιβίωση των οικογενειών τους.

Στις αγροτοκαλλιέργειες και μεταφορές των προϊόντων, εκτός από τα ζώα (βόδια, άλογα), που έτρεφαν και διατηρούσαν με ξεχωριστή φροντίδα όλοι οι αγρότες, χρησιμοποιούσαν και διάφορα σύνεργα (εργαλεία), που το καθένα είχε την χρησιμότητα στην καλλιέργεια.

Το άροτρο (αλέτρι), που έσερναν τα βόδια και αργότερα τα άλογα, χρησίμευε στο όργωμα. Τα πολύ παλιά χρόνια ήταν ξύλινο. Μετά αντικαταστάθηκε με το σιδερένιο, που διατήρησε όμως τις ονομασίες του ξύλινου στα διάφορα τμήματα ή εξαρτήματά του (σταβάρι, γυνί (υνί), όγκιθρο, πλαϊνά παράβολα για να φαρδαίνει η αυλακιά, αλετρόχειρα). Το άροτρο αυτό αργότερα χρησιμοποιήθηκε για το σκάλισμα του βαμβακιού και του καλαμποκιού, γι' αυτό ονομάστηκε υποσκάλιστρο.

Κάποιο άλλο άροτρο, που χρησιμοποιήθηκε περισσότερο με τα άλογα, μετά την κτηματική αποκατάσταση των κατοίκων, ήταν και το τελευταίο. Η χρησιμοποίησή του σταμάτησε με την εμφάνιση των μηχανοκίνητων εργαλείων (τρακτέρ κ.λπ.). Το άροτρο αυτό αποτελούνταν από το σταβάρι, τη βάση-μάννα, το γυνί, το φτερό, το όγκιθρο, το τιμόνι-βέργα, τον τροχό, δύο αλετρόχειρες, τον σταυρό και δύο ρεγολατόρους, τα λεγόμενα καβούρια.

Τα εξαρτήματα που χρησιμοποιούσαν στο ζέψιμο των βοδιών, προκειμένου να καλλιεργήσουν ή να μεταφέρουν με τον

αραμπά διάφορα υλικά, ήταν: 1) το σταβάρι, φτιαγμένο από ξύλο (ασκαμιά, δρύς, καστανιά), είχε μήκος δύο με δυόμισι μέτρα, 2) ο ζυγός, ξύλινος κι αυτός, 3) οι ζεύγλες, σιδερένιες ή ξύλινες, 4) οι λουζίτσες, λουρίδες δερμάτινες συνήθως και 5) το ζευγολούρι (ζγουλούρι), διπλόχοντρο δέρμα από μεγάλα ζώα.

Ο ζυγός εφαρμοζόταν στο σβέγκο των βοδιών με τις ζεύγλες, που δένονταν κάτω από τους λαιμούς με τις λουζίτσες. Το ζευγολούρι (ζγουλούρι) ένωνε το σταβάρι με το ζυγό που έσερναν τα βόδια στις εργασίες που αναφέραμε.

Για να παρακινούν και οδηγούν τα βόδια, χρησιμοποιούσαν το φκέντρι. Ήταν μεγάλη και χοντρή βέργα, που στη μια άκρη είχε ένα κεντρί (σουβλί) και στην άλλη μια σιδερένια λάμα (τη Ξιάλη). Μ' αυτή καθάριζαν τα χώματα που έμεναν στο αλέτρι κατά το όργωμα. Όταν οι γεωργοί ήθελαν να στρίψουν τα βόδια δεξιά, κεντούσαν με το φκέντρι (σουβλί) το αριστερό βόδι, το αντίθετο γινόταν για να στρίψουν αριστερά.

Μετά την κτηματική αποκατάσταση των κολίγων και την πάροδο του χρόνου, οι κάτοικοι σταμάτησαν τις καλλιέργειες και τις μεταφορές με τα βόδια και χρησιμοποίησαν για όλες τις εργασίες τα άλογα. Τα εξαρτήματα για το ζέψιμο των αλόγων ήταν τα χαλινάρια (γκέμια), η λαιμαριά (λιμαριά) και τα τραβηχτά. Τα γκέμια, δερμάτινα λουριά ή σχοινιά, ξεκινούσαν από το καπίστρι και κατέληγαν στα χέρια του γεωργού. Η λαιμαριά (λιμαριά), ένα δερμάτινο αβγοειδές χοντρό μαξιλάρι, γεμισμένο με άχυρα ή μαλλί και με δύο σιδερένιες καμπυλωτές βέργες, σταθεροποιημένες πάνω σ' αυτό, περνούσε στο λαιμό του αλόγου. Μετά το πέρασμα της λαιμαριάς οι σιδερένιες βέργες που συνδέονταν μόνο στο κάτω μέρος δένονταν με μηχανισμό πάνω από τη χαιτή του αλόγου και ένωναν έτσι και το επάνω μέρος της λαιμαριάς, που ήταν ανοιχτό για να περνά στο λαιμό του α-

λόγου. Στο κάθε καμπύλο σίδηρο ήταν κολλημένη αλυσίδα μήκους δεκαπέντε με είκοσι πόντους, όπου έπιανε ο γάντζος των τραβηχτών. Το τραβηχτό ήταν ένα γερό ξύλο, που στα ακριανά του είχε δύο αλυσίδες, πιο ψιλές, δύο με δύο και μισό μέτρο περίπου. Στο πίσω μέρος του ξύλου, στη μέση, υπήρχε μια σιδερένια υποδοχή για τον κοτσαδόρο οποιουδήποτε εργαλείου.

Στο ζευγάρι των αλόγων τα τραβηχτά συνδέονταν μεταξύ τους με ένα ξεχωριστό ξύλο χωρίς αλυσίδες, με δύο γάντζους στα άκρα και μια υποδοχή στη μέση, στο πίσω μέρος, που σκάλωνε στο άροτρο.

Στις μεταφορές με τα βόδια είχαν τη βοϊδάμαξα (αραμπά), όπου χρησιμοποιούσαν σχεδόν τα ίδια εξαρτήματα με το άροτρο (ζυγό, σταβάρη κ.λ.π.). Στις μεταφορές όμως με τα άλογα τα εξαρτήματά τους ήταν διαφορετικά στο κάρο από εκείνα που έσυραν το άροτρο στο όργωμα. Εκτός από τη λαιμαριά (λιμαριά), που ήταν το βασικότερο εξάρτημα για τράβηγμα (αλέτρι, κάρο κλπ) το καπίστρι με τα ηνία (γκέμια) χρησίμευε για την καθοδήγηση των αλόγων. Επίσης για το κάρο υπήρχε η κεφαλαριά, καπίστρι με παρωπίδες και χαλινάρι (δυο μικρά και λεπτά σίδερα που έμπαιναν στο στόμα του αλόγου και το έκαναν περισσότερο υπάκουο). Το σαμαράκι, ξύλινο εξάρτημα, που έμπαινε στη ράχη του αλόγου. Αποτελούνταν από δύο μαξιλάρια, δύο σκάλες (χονδρές, διπλές δερμάτινες λωρίδες) αριστερά-δεξιά στα μαξιλάρια, για να κρατούν τα τιμόνια του κάρου ψηλά, σ' ένα σταθερό σημείο. Μια ζώνη περνούσε κάτω από την κοιλιά του αλόγου και κρατούσε σταθερό το σαμαράκι (ίγκλα). Άλλη μια φαρδιά ζώνη περνούσε πίσω από τους μηρούς (γοφούς) του αλόγου. Δεξιά και αριστερά είχε αλυσίδες στις άκρες και σκάλωναν στους γάντζους, που ήταν μπροστά στα τιμόνια του κάρου, για να το συγκρατούν στις κατηφόρες. Η ζώνη αυτή λεγό-

ταν πιστιά.

Όλα τα εξαρτήματα αυτά οι κάτοικοι του Αγίου Μάμα τα ονόμαζαν σάγματα ή χάμουρα. Οι μερακλήδες στόλιζαν τα χάμουρα με διάφορες χρωματιστές χάνδρες, φούντες, περιλαίμια, κουδουνάκια και με πολλά άλλα μπιχλιμπίδια.

Με τις πρώτες βροχές, που έπεφταν συνήθως τον Σεπτέμβρη (πρωτοβρόχια), οι γεωργοί όργωναν τα χωράφια, που θα έσπερναν τον Οκτώβρη.

Πρώτα απ' όλα έσπερναν τα κριθάρια και τη βρώμη στα αβούλια για γρασίδι, που θα έβοσκαν τα πρόβατα το χειμώνα, κυρίως τα γεννημένα, και αργότερα, την άνοιξη, θα τάιζαν τα μεγάλα ζώα με χασίλια. Μετά από αυτά έσπερναν τα ρεβύθια, τα κουκιά, τις φακές, το ρόβι, τα σουσάμια, τη σίκαλη και το βίκιο, που η σπορά του άρχισε μετά το 1930 στον Άγιο Μάμα. Στη συνέχεια έσπερναν τα βρωμοκριθάρα για παραγωγή ζωοτροφής και τελευταία τα σιτάρια (στάρια).

Από όλα τα παραπάνω μόνο τα σιτάρια έσπερναν σε καλοοργωμένα χωράφια, που είχαν μείνει χωρίς σπορά την προηγούμενη χρονιά για ξεκούραση (αγρανάπαυση), τα λεγόμενα νιάματα.

Σύμφωνα με όσα αναφέρονται στην απόφαση επιτροπής απαλλοτριώσης, κατά την εποχή των κολίγων (1909-1914), ο σπόρος που ρίχνονταν για κάθε είδος, στο στρέμμα, ήταν 12 οκάδες σιτάρι, 14 οκάδες κριθάρι, 15 οκάδες βρώμη, 1½ οκά σουσάμι και για το καλαμπόκι, που έσπερναν την άνοιξη, 3 οκάδες.

Η απόδοσή τους σε κάθε στρέμμα ήταν 80 οκάδες σιτάρι, 100 οκάδες κριθάρι, 90 οκάδες βρώμη, 50 οκάδες σουσάμι και 150 οκάδες καλαμπόκι (τα στρέμματα υπολογίστηκαν σε δεκαδικά).

Λιπάσματα την εποχή εκείνη δεν χρησιμοποιούσαν.

Οι ποικιλίες (τσασίτια) σταριών, που έσπερναν, ήταν το ντόπιο (κοκκινόσταρο), το ξυλόκαστρο, η ερέτρια, η μεντάνα και πολύ αργότερα το λήμνο.

Όπως αναφέραμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, οι γεωργοί φρόντιζαν ιδιαίτερα τα ζώα που χρησιμοποιούσαν στις δουλειές. Πολύ περισσότερο μάλιστα κατά τη διάρκεια του σπαρμού. Κάθε βράδυ τα τάζαν καλά και το πρωί (3:30 ώρα), που σηκώνονταν, πριν ξεκινήσουν για τη δουλειά, η πρώτη τους φροντίδα ήταν να τα ξαναταΐσουν. Μέχρι να τελειώσουν την τροφή τους τα ζώα, εκείνοι έβρισκαν την ευκαιρία να ετοιμαστούν. Έβαζαν τα γεωργικά τους εργαλεία και τον σπόρο στον αραμπά, που έσερναν τα βόδια ή στο τετράτροχο ή δίτροχο (σούστα) κάρο των αλόγων και ξεκινούσαν για το χωράφι.

Στο χωράφι η πρώτη τους δουλειά ήταν να ζέψουν τα ζώα στο αλέτρι, έκαναν τον σταυρό τους (που πάντα συνήθιζαν να κάνουν πριν αρχίσουν τη δουλειά) και μετά έκοβαν με αυλακιές τη σποριά, που θα έρριχναν τον σπόρο. Ο σπαρτοντροβάς ήταν ένας συνηθισμένος ντροβάς, που πλάι, στα δύο άκρα, είχε δεμένη ζώνη δερμάτινη ή σχοινί, που περνούσαν στον ώμο από τη μεριά του αριστερού χεριού και με το δεξί χέρι σκορπούσαν τον σπόρο στη χωρισμένη σποριά του χωραφιού. Ο τρόπος που έρριχναν τον σπόρο ήταν επιδέξιος. Σε κάθε βήμα σκορπούσαν με τη χούφτα του χεριού τόσους σπόρους που θα φύτεωναν κανονικά.

Όταν τελείωνε ο σπαρμός, έτρωγαν και τον κριτσμά, που αποτελούνταν από καλομαγειρεμένη κότα και σαραγλί (γλυκό). Ήταν η απαραίτητη συνήθεια των Αγιομαμιτών, που απολάμβαναν στο τέλος κάθε εργασίας, ανταλλάσσοντας ανάλογες ευχές.

Τα σημερινά φυτοφάρμακα για την καταπολέμηση των ζιζανιών (λαψάνες, αγριοβρώμη, αγριοβίκο και καβαλαριά) δεν

υπήρχαν στα παλιά εκείνα χρόνια. Η απαλλαγή από τα παράσιτα αυτά γινόταν με ξεβοτανίσματα από τους ίδιους παραγωγούς.

Όταν η άνοιξη είχε ανομβρία, οι κάτοικοι του Αγίου Μάμα έφερναν την εικόνα της Αγίας Αναστασίας από την ομώνυμη Ιερά Μονή ή τον Τίμιο Σταυρό από το Άγιο Όρος και έκαναν λιτανεία για να βρέξει. Οι ανοιξιάτικες βροχές ήταν απαραίτητες και για τη σπορά του καλαμποκιού και των μπουστανικών (καρπούζια, πεπόνια).

Στα τέλη Μαΐου με αρχές Ιουνίου τα γεννήματα από πράσινα γίνονταν κίτρινα, ωριμάζαν. Οι παραγωγοί ετοιμάζονταν για τη συγκομιδή τους.

Όσοι από τους καλλιεργητές δεν είχαν τη δυνατότητα να ανταποκριθούν μόνοι τους στις καλοκαιρινές κοπιαστικές εργασίες, μίσθωναν εργατικό προσωπικό, άνδρες ή γυναίκες, που τους ονόμαζαν παραλωνίτες και παραλωνίτσες, για μικρή διάρκεια, ώσπου να τελειώσουν οι παραπάνω εργασίες.

Η πρώτη ετοιμασία ήταν να καθαρίσουν τον αλωνότοπο (αλώνι), όπου θα δέχονταν τη συγκομιδή για τη σχετική επεξεργασία. Πριν αρχίσουν τον θερισμό, έβγαζαν με τα χέρια τους το σουσάμι, τα ρεβύθια, τις φακές, τα κουκιά και το ρόβι. Τις σουσαμιές τις τοποθετούσαν όρθιες. Ξεραίνονταν και άνοιγαν διαδοχικά. Οι παραγωγοί κάθε δύο ή τρεις ημέρες τις τίναζαν πάνω σε σαΐσματα, χρέμια όπου έπεφτε το σουσάμι από το ανοιγμένο περίβλημά του. Τα ρεβύθια, τα κουκιά και τις φακές, επειδή η παραγωγή ήταν λίγη σε ποσότητα και προοριζόταν μόνο για τις ανάγκες της οικογενείας και όχι για εμπόριο, δεν τα αλώνιζαν, αλλά τα τίναζαν με τον κόπανο της μπουγάδας ή με οποιοδήποτε ρόπαλο. Το ίδιο τίναγμα γίνονταν και στη σίκαλη, που θερίζονταν πρώτη από όλα τα άλλα. Αυτό γινόταν περισ-

σότερο για τις καλαμιές της, που χρησιμοποιούνταν για δεματικά.

Το ρόβι που σπέρνονταν σε έκταση πάνω από στρέμμα, το έβγαζαν με τα χέρια. Ήταν η πιο δύσκολη και κοπιαστική συγκομιδή. Οι καλλιεργητές το αλώνιζαν, αφού τελείωναν τις παραπάνω εργασίες. Ακολουθούσε ο θερισμός κριθαριού, βρώμης και σιταριού.

Στον θερισμό χρησιμοποιούσαν σύνεργα-εργαλεία που τους ήταν απαραίτητα. Το δρεπάνι (κυρτό, προιονωτό, μεγάλο κλαδευτήριο), την παλαμαριά (ξύλινο γάντι, χωρούσε τέσσερα δάχτυλα, περισσότερο για ασφάλεια του χεριού) και το ζαγκότσι (ξύλινο με εγκοπή στην άκρη, 35-40 πόντους μάκρος, για το σφίξιμο των δεματικών στα δεμάτια).

Με τα εργαλεία αυτά και με τα μοναδικά εφόδια τροφής (ξηρό ψωμί και φτωχό προσφάγι) ξεκινούσαν οι άνθρωποι εκείνοι κάθε πρωί για τη δουλειά, που γινόταν κάτω από το καυτό ολόήμερο λιοπύρι.

Πριν αρχίσουν τη δουλειά στο χωράφι, ο σταυρός και οι ευχές για το καλό της ημέρας ήταν απαραίτητα. Στη συνέχεια έκοβαν, νοητά, μια έκταση από το χωράφι, που είχε γέννημα, ανάλογα με τον αριθμό των εργατών (τον όργο). Με το δρεπάνι στο ένα χέρι και την παλαμαριά στο άλλο έκοβαν τα στάχυα με τις καλαμιές τους και τα άφηναν κάτω σε δρομιά. Όταν τελείωναν τον όργο, ακολουθούσε το δέσιμο των δεματιών. Ο αρχηγός της ομάδας άπλωνε κάτω το σικάλινο δεματικό και οι υπόλοιποι τοποθετούσαν τα δρομιά επάνω. Εκείνος χρησιμοποιώντας το ζαγκότσι έδενε σφιχτά τα δεμάτια.

Το μεσημέρι κάτω από τον ίσκιο κάποιας αγκορνιτσιάς ή τεχνητό τσαρδάκι κάθονταν να γευματίσουν και να ξεκουραστούν για λίγο. Το καθημερινό τους δροσιστικό ήταν η σκορδα-

λιά. Αυτή αποτελούνταν από κρύο νερό, σκόρδο, ξύδι με λάδι, αλάτι, αγγούρι αν υπήρχε ή ξυλάγγουρο (ανώριμο πεπόνι) και ελιές. Όλα αυτά ρίχνονταν σε ένα μεγάλο και βαθύ πιάτο (τσανάκα) και αφού έτριβαν ψωμί, απολάμβαναν όλοι με τα κουτάλια το δροσιστικό τους φαγητό. Για νερό είχαν τη χωμάτινη στάμνα, τη μπούκλα φτιαγμένη από ξύλο κέδρινο που ποτέ δεν έχανε το άρωμά του.

Μετά το τέλος του θερισμού κουβαλούσαν με τους αραμπάδες ή τα κάρα τα δεμάτια στο αλώνι, τοποθετώντάς τα σε θημωνιές με ξύλινο ή σιδερένιο δικράνι, που λεγόταν αναδότης, χρήσιμο και για τη φόρτωση.

Ο αλωνισμός γινόταν με την αδοκάνη, που την έσερναν τα βόδια ή τα άλογα. Η αδοκάνη αποτελούνταν από δύο χοντρά και φαρδιά σανιδια, καρφωμένα μεταξύ τους, που από το κάτω μέρος υπήρχαν σφηνομένες κοφτερές πέτρες από γρανίτη (αδοκανόπετρες). Οι γεωργοί προμηθεύονταν τις αδοκάνες στη ζωεμποροπανήγυρη του Αγίου Μάμα από πωλητές ξερβοχωρίτες.

Πρώτα αλώνιζαν το ρόβι, τα βρωμοκρίθαρα και στο τέλος τα σιτάρια. Πριν βάλουν την αδοκάνη στο αλώνι, σκορπούσαν τα δεμάτια μέσα σ' αυτό με κομμένα τα δεματικά και στη συνέχεια έβαζαν τα πεταλωμένα βόδια ή άλογα για να τσαλαπατήσουν. Μετά τοποθετούσαν την αδοκάνη πάνω στα τσαλαπατημένα και έζευν τα ζώα, που θα την έσερναν, κάνοντας κυκλικούς γύρους σ' όλα τα σημεία του αλωνιού, ώσπου να τριφτούν καλά οι καλαμιές και να σπάσουν τα στάχυα. Βέβαια σ' όλο αυτό το διάστημα οι αγρότες ανακάτευαν το γένημα, στην αρχή με σιδερένια δίκρανα, μετά με ξύλινα δόκρανα (καρπολόγια) και στο τέλος, στο γύρισμα, χρησιμοποιούσαν τα ξυλόφτιαρα. Όταν τελείωνε το αλώνισμα του γεννήματος χρησιμοποιούσαν μια μεγάλη πόρτα με δύο χειρολαβές στο πίσω μέρος. Μ' αυτή,

καθώς την έσερνε ένα ζώο και την κρατούσε από τις χειρολαβές ένας αλωνιστής, μάζευαν το λιώμα, όπως το έλεγαν, σ' ένα μακρόστενο σωρό, το λαμνί. Για τη συσσώρευση χρησιμοποιούσαν και άλλα εργαλεία, τις παπαδιές και τα φουρκάλια.

Έπειτα με τα ξύλινα καρπόλογια και τα ξυλόφκιαρα, ο ένας κοντά στον άλλο επάνω στο λαμνί και πάντα με τη βοήθεια του νοτιά, λίχνιζαν το μείγμα (λιώμα), για να ξεχωρίσουν τον καρπό από το άχυρο. Όταν τελείωνε κι αυτή η εργασία μ' ένα δερμάτινο ή τενεκεδένιο μεγάλο κόσκινο (δρομόνι) κοσκίνιζαν τον καρπό, βγάζοντας τα άχρηστα περισσεύματα, που τα έλεγαν σκύβαλα (σκουπίδια). Τέλος με ειδικό δοχείο, τον κούτλο, μετρούσαν την ποσότητα του καρπού και με τρίχινα σακιά τον μετέφεραν στα αμπάρια του σπιτιού.

Στα χρόνια των κολίγων όμως δεν προχωρούσαν σε καμιά ενέργεια μετά το κοσκίνισμα, αν δεν ήταν παρών ο επιστάτης του Βέη. Παρουσία αυτού ξεχώριζαν τον σπόρο, τον φόρο (δεκάτη), το ενοίκιο κ.λπ. και μετά γινόταν το μοίρασμα στον καθένα (Βέη-κολίγα).

Το σύστημα αλωνισμού με ζώα και αδοκάνες σταμάτησε με την εμφάνιση των αλωνιστικών μηχανών (πατόζες). Την ίδια τύχη όμως είχαν κι αυτές, όταν βγήκαν οι θεριζωαλωνιστικές μηχανές (κομπίνες), που συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται και σήμερα.

Όπως είναι γνωστό, όλες οι γεωκτηνοτροφικές εγκαταστάσεις στα χρόνια των κολίγων βρίσκονταν μέσα στο χωριό, στα οικοπέδα γύρω από τα σπίτια. Έτσι οι επεξεργασίες και αποθηκεύσεις των προϊόντων γίνονταν ευκολότερα. Το άχυρο μεταφερόταν στον αχυρώνα από το αλώνι, με την πόρτα, που αναφέραμε πιο πάνω, μέχρι την είσοδό του. Από εκεί με ξύλινα καρπολόγια (τρίκρανα) αποθήκευαν το άχυρο ως την κορυφή

της αχερώνας (κόρφιασμα). Το άχυρο που προερχόταν από ρόβι, βίκο κ.ά. (ψυχανθή) αποθηκεύονταν ξεχωριστά σε κάποια γωνιά του αχερώνα. Προοριζόταν για τροφή των προβάτων και την έλεγαν ρουβνιά.

Όταν τα αλώνια μεταφέρθηκαν έξω από το χωριό, όλα τα προϊόντα τα μετέφεραν στις αποθήκες με τους αραμπάδες ή τα κάρρα. Για τη μεταφορά του αχύρου έβαζαν στα παραπέτα των οχημάτων λεπτόχοντρος πασάλους, που τους ονόμαζαν κλιμιές. Γύρω απ' αυτές τοποθετούσαν πλεκτό σύρμα και περιέφραζαν το όχημα. Εκεί μέσα έρριχναν το άχυρο με το μεγαλύτερο ξύλινο πολυδίχαλο καρπολόϊ, που λεγόταν αχυροφάς και το μετέφεραν στον αχυρώνα.

Το σιτάρι, που παράγονταν απ' όλες τι ζπαραπάνω εργασίες, ήταν και το πολυτιμότερο αγαθό. Απ' αυτό εξασφάλιζαν το ψωμί και άλλα απαραίτητα για τη ζωή τους. Όταν αυτό συμπληρωνόταν με το λάδι και το κρασί, είχαν τα πάντα (σίτον, έλαιον και οίνον όπως αναφέρουν και οι Γραφές).

Η ποσότητα της παραγωγής υπολογίζονταν σε Μτζούρια. Το κάθε Μτζούρι είχε για σιτάρι 50 οκάδες, κριθάρι 38 οκάδες και βρώμη 33 οκάδες.

ΤΟΠΩΝΥΜΙΕΣ

Αφορούν τις τοποθεσίες της περιοχής του Αγίου Μάμα πριν από το 1909, γνωστές από τα τουρκικά ταπιά:

Τουζντερέ (Αλατόρεμα)

Κισλάκ (τόπος χειμ. βοσκής)

Κάτω από την Τούμπα

Αλμυρή λίμνη στην πεδιάδα

Τασλί Μπινάρ (πέτρινο πηγάδι)

Στη Σύρτη (ράχη)
 Πόμπα ταρλά (αγρός πόμπα)
 Ταρακτσι (ή Τρακτσι)
 Τούμπα Καλίνη
 Καμάκ
 Ντικιλί Ταζ (Μπηγμένη πέτρα)
 Καπράκ
 Ντερί Ντερέ (βαθύς ρέμμα ή λάκκος)
 Ντουζ Γερ (ίσωμα)
 Μάνιο Μπέη, Μεσέ Αγάς (Βαλανιδιά Μανιου Μπέη)
 Ιντζέ Ντούμπα (Στενή Τούμπα)
 Κούσκουρη Μπινάρ (Πηγάδι Κούσκουρη)
 Παλιούρια
 Ταλιαλώνη Ταρλά (Αγρός Ταλιαλώνη)
 Μπεγιάτι Αρμούτ (Παλιά Αχλαδιά)
 Σούλου Ταρλά (Αγρός Σούλου)
 Τεπέ Αλτί (Κάτω από τον λόφο)
 Τούμπα Σύνορα Πολυγύρου
 Γιότσα Ταρλά (Αγρός Γιότσα)
 Γαργκι λιμάνι
 Βρύση Ευτύχου
 Αντρονιτ Μπινάρ (Πηγάδι Ανδρονίτη)
 Τούμπα σύνορα Πολυγύρου.
 Γιότσα Ταρλά (αγρό Γιότσα)

Τοπωνυμίες που διατηρούνται και σήμερα στη περιοχή του Αγίου Μάμα και ισχύουν μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους:

Βλαχοκάλυβα

Πηγάδια

Κουφάθικιες Συκιές

Μύτκα

Αγίασμα	Κουσισμένο
Λάκκος	Μπακάλικο
Αλωνίσματα	Μπεζεστένι
Λυχνίδα	Λουρίδα
Ξέκομμα	Αράπη Πηγάδι
Γούβες	Μουστάκα Αγκορνιτσά
Μπουζίκια	Μικρό -Μεγάλο Νησί
Σακαλή Καμίνι	Τρανή Λυγαριά
Βουρλούδια	Σπαρτούδια
Παπά Αλώνι	Φαρδύ Αυλάκι
Κεραμαριά	Φουρκάλια
Αρμύρες (Μεσαρές)	Τσατάλι
Πγιάδα	Πόρτες
Κεράτσα	Βρωμαλλική
Μανώλι Αυλάκι	Βάρκες
Τσιραυλακκα	Παλεχέρωνα
Βαλόμπαρα	Ανδρώνενα
Λυγαρές	Ίσμπα
Ψωράκα	Αλμυρόλακκος
Πλατάνι	Ανοιξά Πέτρα
Μικρή και Μεγάλη	
Βρωμόλουστρα	Γκρέμια (Κανόνια)
Αλμυρίχια	Μάνη του Δένδρου
Βρωμπαρούδα	Λιοντάρια
Γπί	Βαθιά Λαγκάδα
Κουσκουρίνα	Λυθιρή
Λία Αλώνια	Χασάνενα
Τουρλίτια	Παλιάμπελα
Αλμπανάδικα	Τσουπλί Αμπέλι
Γριας το Μπήδμα	

ΕΛΟΝΟΣΙΑ ΚΑΙ ΓΙΑΤΡΟΣΟΦΙΑ (ΙΛΙΑΤΣΙΑ)

Οι Αγιομαμίτες, όπως και σε πολλά μέρη της Χώρας που βρίσκονταν κοντά σε έλη (λιμνάζοντα νερά), δεν είχαν να αντιμετωπίσουν μόνο τη φτώχεια, ανέχεια και τη μιζέρια, αλλά και τη καταραμένη θέρμη, όπως την ονόμαζαν τα χρόνια εκείνα, την ελονοσία.

Η ελονοσία ήταν η κοινωνική μάστιγα, που ταλάνιζε εκατοντάδες χρόνια τους κατοίκους του χωριού, κυρίως τους μικρούς.

Τα συνηθισμένα συμπτώματα που παρουσίαζε η ελονοσία στον άνθρωπο ήταν πυρετός υψηλός, που άρχιζε με δυνατό ρίγος, κοιλιά φουσκωμένη, σπλήνα πρησμένη κίτρινο και σκελετωμένο πρόσωπο, μάτια βαθουλωμένα και μεγάλη κατάπτωση.

Δεν ήταν λίγοι εκείνοι από τους ελονοπαθείς που προσβάλλονταν στην συνέχεια από τη φυματίωση με πολύ άσχημα επακόλουθα.

Η μοναδική θεραπεία για την καταπολέμηση της ελονοσίας για πολλά χρόνια ήταν το ευλογημένο φάρμακο κινίνο (ενέσεις ή χάπια) και αργότερα ή αντιπυρίνη.

Φορείς της αρρώστιας αυτής ήταν τα άφθονα κουνούπια που αναπτύσσονταν στο έλος και τα οποία εξολοθρεύονταν με την εμφάνιση του εντομοκτόνου ντι-ντι-τι μετά την κατοχή 1945/46.

Ο ψεκασμός των ελών και των νοσόπληκτων περιοχών με το εντομοκτόνο ντι-ντι-τι έσωσε και τους κατοίκους του Αγίου Μάμα από τη φοβερή εκείνη χρόνια αρρώστια.

Εκτός από την ελονοσία οι άνθρωποι εκείνοι υπέφεραν και από πολλά άλλα νοσήματα ή ατυχήματα, τα οποία αντιμετώπιζαν οι ίδιοι με διάφορα πρακτικά μέσα (γιατροσόφια-ιλιάτσια).

Για τα κρουολογήματα είχαν τις γνωστές και σήμερα βεντούζες, κουφές (κφες) ή κουφτές.

Στα τραύματα για να σταματήσουν την αιμοραγία τοποθετούσαν καπνό (τσιγάρο).

Για πληγές έκαναν μόνοι τους αλοιφές από διάφορα υλικά, θειάφι, λίπη (ξούγκια) κ.λπ.

Για πόνους στ' αυτιά χρησιμοποιούσαν σταγόνες λάδι από το κανδήλι ή ποντικόλαδο (νεογέννητα γυμνά ποντικάκια στο λάδι).

Για αϋπνίες είχαν τη παπαρούνα (μάκο) χωρίς να γνωρίζουν πως αυτή είχε ναρκωτικές ουσίες.

Επίσης για ξεματώματα, πόνους από ρευματισμούς χρησιμοποιούσαν πολύ συχνά τις βδέλλες (υδρόβια σκουλήκια), που ζούσαν σε στεκούμενα νερά κυρίως σε βρωμολούστρες. Τις προμηθεύονταν την άνοιξη κατά τον Απρίλιο και τις διατηρούσαν σε μπουκάλια όλο τον χρόνο.

Για τα κατάγματα-στραμπουλήγματα κ.λπ. είχαν τον πρακτικό γερο-Νικόλα Γαβρίλη από τον Πολύγυρο. Η κάθε οικογένεια του χωριού πλήρωνε στον πρακτικό ορθοπεδικό από ένα τενεκέ σιτάρι τον χρόνο (σύστημα κοντότα) τον οποίον ειδοποιούσαν σε κάθε περίπτωση.

Μ' αυτά και πολλά άλλα πρακτικά γιατροσόφια οι απλοί εκείνοι αθώοι άνθρωποι προσπαθούσαν να θεραπεύσουν αρρώστιες και ατυχήματα, χωρίς βέβαια να γνωρίζουν και τον κίνδυνο που διέτρεχαν με την αλόγιστη χρήση ορισμένων απ' αυτά.

ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΕΝΟΡΙΑΣ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ

ΤΕΛΕΣΑΝΤΕΣ ΕΦΗΜΕΡΙΟΙ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

1885-1905	ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ - ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΑΚΟΣ
1905-1912	ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΑΡΑΣ (ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ)
1912-1933	ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΖΙΒΑΪΡΗΣ (ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ)
1933-1935	ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΑΒΕΡΚΙΟΣ ΚΟΥΤΛΟΥΜΟΥΣΙΑΝΟΣ
1935-1957	ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΜΑΞΙΜΟΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ (ΠΑΠΑΜΑΞΙΜΟΥ)
1957-1966	ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΟΝΤΟΣ
1966-1977	ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΙΑΚΩΒΟΣ ΣΤΑΘΟΥΛΗΣ
1977-1979	ΕΞΥΠΗΡΕΤΕΙΤΑΙ ΥΠΟ ΤΩΝ ΙΕΡΟΚΗΡΥΚΩΝ
1979-	ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΜΑΞΙΜΟΣ ΜΟΣΧΟΣ
1980-	ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΛΑΖΟΠΟΥΛΟΣ (ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΑΠΟ ΓΕΡΑΚΙΝΗΣ ΜΕΧΡΙ ΣΥΛΛΑΤΩΝ ΚΑΙ ΚΤΗΤΩΡ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ)
2002-	ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΑΪΒΑΛΙΩΤΗΣ

ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑ

Η κοινότης Αγίου Μάμα ιδρύθηκε τον Αύγουστο 1927. Μέχρι τότε αποτελούσε συνοικισμό και υπάγονταν στην κοινότητα Πορταριάς.

Τα έσοδά της προέρχονταν από ενοίκια χώρου εμποροπανήγυρης, δικαιώματα βοσκής από κατοίκους και Σαρακατσαναίους.

Δικαιώματα προσωπικής εργασίας.

Και τη δεκάτη (φόρος επί των γεωργικών προϊόντων των κατοίκων).

Γενομένων τοπικών εκλογών για την ανάδειξη κοινοτικού συμβουλίου.

Εξελέγησαν:

1. Πλατσάς Μαργαρίτης.
2. Τρατσέλας Δημήτριος.
3. Μπαλής Απόστολος.
4. Μιμήλας Κωνσταντίνος.
5. Γιακαγιάς Ιωάννης.

Πρόεδρος κοινότητας για το διάστημα μέχρι τις εκλογές το 1927 ΕΞΕΛΕΓΗ

Ο Πλατσάς Μαργαρίτης.

Με γραμματέα της κοινότητας τον μέχρι της εποχής εκείνης γραμματέα της κοινότητας Πορταριάς Μουχτιδιώτη Γεώργιο.

ΔΙΑΤΕΛΕΣΑΝΤΕΣ ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ

A/A	Όνοματεπώνυμο αιρετών διορισμένων	Χρονολογία - Παρατηρήσεις
1	Πλατσάς Μαργαρίτης	1927-1931
2	Μπαλής Απόστολος	1932
3	Ουζούνης Αστέριος	1933
4	Ζαμπούνης Αθανάσιος	1934
5	Σαμαράς Νικόλαος	1935-1936
6	Πλατσάς Μαργαρίτης	1937-1939

7	Ουζούνης Δημήτριος	1939-1940	Επι.Μεταξά.
8	Μπασλής Αριστείδης	1940	-II-
9	Κρασσάς Νικόλαος	1940-1942	Κατοχή
10	Σοφής Χρυσόπουλος	1942-1944	-II-
11	Σαμαράς Αστέριος	1944	-II-
12	Σοφής Παραδείσης	1944-1945	ΕΑΜοκρατία
13	Γιακαγιάς Ιωάννης	1945-1946	Εμφύλιο
14	Ουζούνης Γεώργιος	1946-1947	-II-
15	Κρασσάς Νικόλαος	1947-1949	-II-
16	Πλατσάς Ιωάννης Μ.	1949-1950	-II-
17	Πλατσάς Ιωάννης Μ.	1950	
18	Παπανικολάου Νικόλαος	1951	
19	Γκούτζιος Χρήστος	1952	
20	Πλατσάς Ιωάννης Μ.	1953-1954	
21	Σοφής Παραδείσης	1955-1956	
22	Πλατσάς Ιωάννης Χ.	1957	
23	Σαμαράς Αστέριος	1957-1959	
24	Σάγγος Χρήστος	1959-1961	
25	Μουχτιδιώτης Στυλιανός	1962-1967	
26	Καραγιάννης Άγγελος	1967-1974	
			Δικτατορία 21ης Απριλίου
27	Βούρδας Ευάγγελος	1974-1975	Μεταπολίτευση
28	Σάγγος Χρήστος	1975-1978	
29	Ντούνας Βασίλειος	1979-1986	
30	Λαμπροπούλου Παναγιώτης	1987-1990	
31	Μουχτιδιώτης Παναγιώτης	1991-1998	

ΠΗΓΗ

Αρχείο Στυλιανού Μουχτιδιώτη

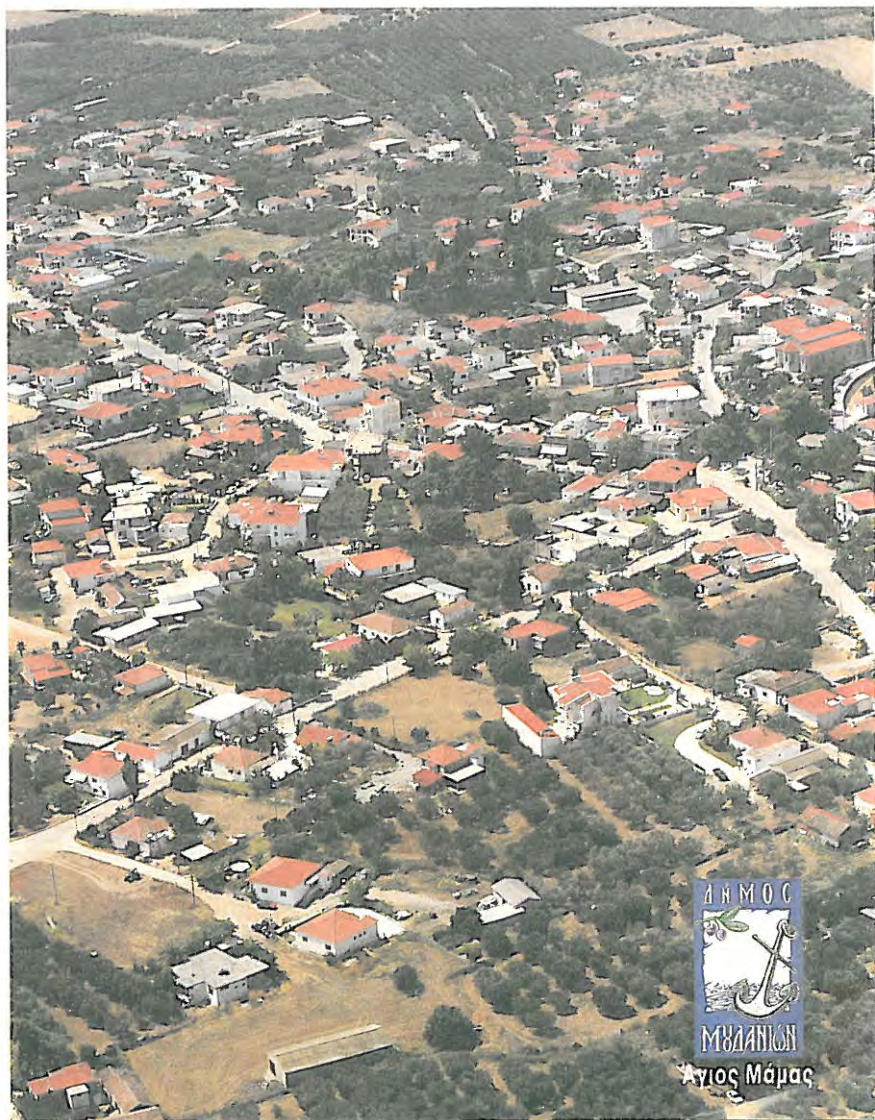
ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΙΑΤΕΛΕΣΑΝΤΕΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑ

Από τη δεκαετία 1920 μέχρι και το 1944

- 1) Άγγελος Παπαχρήστος.
- 2) Δημήτριος Ξανθόπουλος.
- 3) Αύρα Αυρακώμη.
- 4) Ειρήνη Ζούλη.
- 5) Μαρία Παπαδημητρίου.
- 6) Αλεξάνδρα Ιωαννίδου.

Οι αποφοιτήσαντες Αγιομαμίτες από Γυμνάσιο κατά τη δεκαετία του 1940 μέχρι και το 1950.

- 1) Χαρίλαος Μπασλής.
Κοινοτ. γραμματέας κοιν. Αγίου Μάμα.
- 2) Κων. Κουρμπέτης. Στρατιωτικός (Αντιστράτηγος).
- 3) Δημήτριος Χ. Σοφής. Γεωπόνος
(Επιθεωρητής Τεχ. Υπηρ. ΑΤΕ).
- 4) Στυλιανός Μουχτιδιώτης. Ασχολήθηκε με τη γεωργία.
- 5) Άγγελος Καραγιάννης. Ασχολήθηκε με τη γεωργία.
- 6) Χρήστος Τρατσέλας. Μετανάστευσε στην Αυστραλία.
- 7) Γεώργιος Πλατσάς. Δημόσιος ταμιακός υπάλληλος.
- 8) Δημήτριος Σαμαράς. Δημόσιος ταμιακός υπάλληλος.
- 9) Χρήστος Μουχτιδιώτης. Αστυνομικός.

Αεροφωτογραφία Αγίου Μάμα.

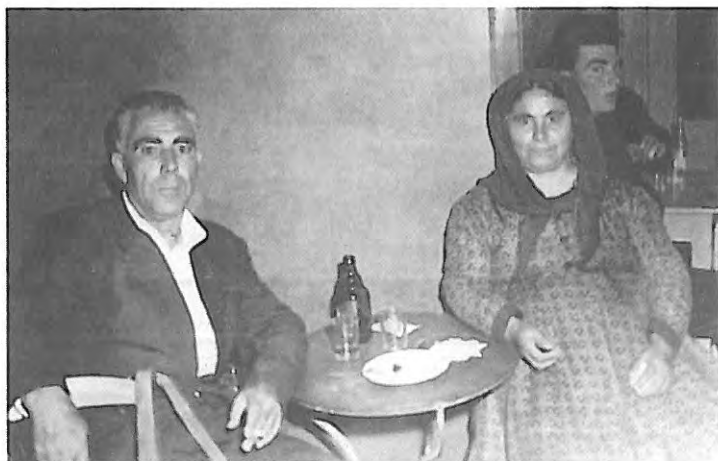

Εμποροπανήγυρις Αγ. Μάμας 1903 περίπου.

Εμποροπανήγυρις Αγίου Μάμα, 1900-1905.

Κατοικία αδελφών Βέη (κονάκι).

Ο τραυματίας 1940 Κωνσταντίνος Κυρίμης με τη σύζυγό του.

Ο τραυματίας Ιωάννης Δ. Πλατσάς, 1940.

Από αριστερά: Γεώργιος Δ. Κούλας, φονευθείς στον εμφύλιο, Νικόλαος Ανοιξάς, Χρήστος Παπαχρήστος, Ιωάννης Χ. Πλατσάς.

Μάμας Α. Κρασσάς, φονευθείς στον εμφύλιο.

Στρατιώτες Βασίλειος Πλατσάς και Ιωάννης Χ. Πλατσάς.

*Οι τρεις αδελφοί Πλατσά. Από αριστερά:
Δημήτριος, Αστέριος, Μαργαρίτης και
όρθιος: ο Ιωάννης Γ. Πλατσάς, ανηψιός.*

*Άγγελος Παπαχρήστος, δάσκαλος
δημοτικού σχολείου.*

Εμποροπανήγυρη Αγίου Μάμα, ΕΠΟΚΑΜ.

Κοινοτικό κατάστημα Αγίου Μάμα.

Πρωτομαγιά στα πλατάνια Ολύνθου.

*Από τα παιδιά του Μαργαρίτη Πλατσά:
Κωνσταντίνος, Αικατερίνη και
Γεώργιος Πλατσάς, 1936*

*Άγγελος Παπαχρήστος με
συνάδελφό του δασκάλα.*

Δημοτικό σχολείο Αγίου Μάμα.

Το όργωμα με βόδια.

Αλωνισμός με αδόκνη.

Το λύχνισμα.

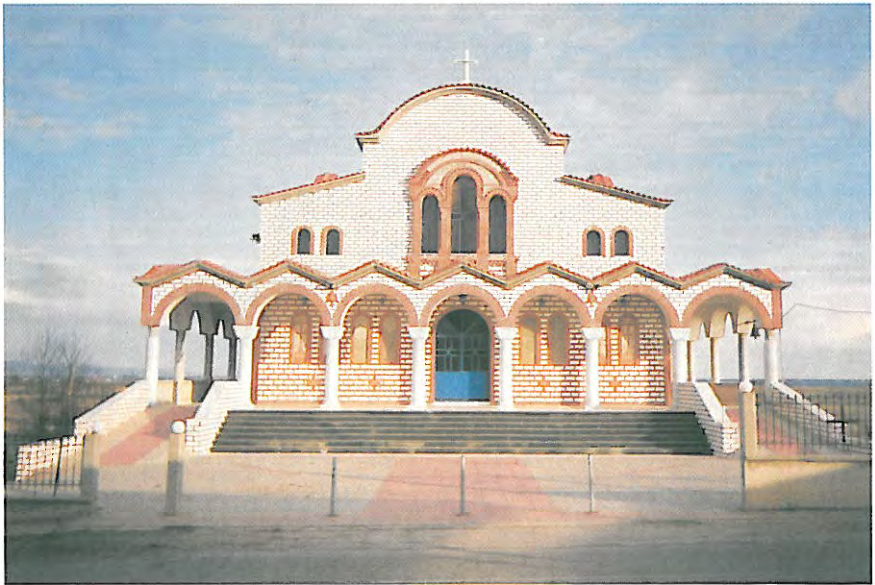
Αλωνιστική μηχανή (ΠΑΤΟΖΑ).

Καθισμένοι από αριστερά: Γεώργιος Μουχτιδιώτης, κοινοτικός γραμματέας κοινότητας Αγίου Μάμα, Μαργαρίτης Πλατσάς, πρόεδρος κοινότητας Αγίου Μάμα, Γεώργιος Μαύρος, Αστέριος Ουζούνης, Απόστολος Μπαλής, μέλη κοινοτ. συμβουλίου 1927.

Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου (ενορίας).

Ιερός Ναός Αγίου Μάμα (εμποροπανήγυρη).

Αγία Τριάδα. Προσκνητάρι.

Άγιος Χριστόφορος. Παρεκκλήσι.

Άγιος Αθανάσιος. Προσκυνητάρι.

Αγία Κυριακή. Παρεκκλήσι.

Αγία Παρασκευή, Παρεκκλήσι.

Άγιος Μάμας, Προσκυνητάρι.

Άγιος Δημήτριος, Προσκυνητάρι.

Άγιος Γεώργιος, Προσκυνητάρι.

Άγιος Ραφαήλ. Παρεκκλήσι. - Κοίμησις της Θεοτόκου. Προσκυνητάρι.

Αγία Μαρία η Μαγδαληνή. Προσκυνητάρι.

Άγιος Μηνάς. Προσκυνητάρι.

Άγιος Νικόλαος. Προσκυνητάρι.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Ο Γεώργιος Μ. Πλατσάς γεννήθηκε στον Άγιο Μάμα το 1930 από γονείς αγρότες οι οποίοι έζησαν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και των κολίγων.

Τα πρώτα σχολικά του χρόνια τα φοίτησε στο δημοτικό σχολείο της γενέτειράς του.

Τελείωσε το Γυμνάσιο Πολυγύρου. Υπηρέτησε στις τάξεις του στρατού ως έφεδρος ανθυπολοχαγός πεζικού.

Υπήρξε δημόσιος υπάλληλος του Υπουργείου Οικονομικών και υπηρέτησε σε διάφορα δημόσια ταμεία της Ελλάδος.

Συνταξιοδοτήθηκε την 1η Ιανουαρίου 1986 από το δημόσιο ταμείο Πολυγύρου.

Είναι παντρεμένος με την Ευφροσύνη Ζήση από τον Πολύγυρο. Απόκτησαν δύο παιδιά και μετά τρία εγγόνια.

Διαμένει στον Πολύγυρο.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1960

Διαχρονική προσφορά
στην πνευματική,
πολιτιστική & κοινωνική
ζωή της Χαλκιδικής

Επιστημονική εταιρεία με ενεργό δράση από το 1960. Ιδρύθηκε από επίλεκτα τέκνα της Χαλκιδικής, με έδρα τη Θεσσαλονίκη και σκοπό “την πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξη της Χαλκιδικής με την περισυλλογή και διάσωση του ιστορικού, λαογραφικού, γλωσσικού και αρχαιολογικού υλικού, την έρευνα και μελέτη της προγενέστερης και της σύγχρονης ιστορίας, της λαϊκής τέχνης και κάθε κοινωνικής εκδήλωσης, καθώς και την περισυλλογή των παλαιών εθίμων και παραδόσεων της Χαλκιδικής”.

Στα ιδιόκτητα γραφεία της στην συμπρωτεύουσα (Αλ. Σβώλου 10, ΤΚ 546 22) στεγάζονται τα γραφεία και η βιβλιοθήκη της, αίθουσα διαλέξεων, καθώς επίσης και τα κεντρικά γραφεία του Κέντρου Αριστοτελικών Ερευνών και Μελέτης των Αρχαίων Σταγείρων και του Κέντρου Έρευνας της Εταιρείας, τα οποία λειτουργούν ως παραρτήματά της. Πλην των κεντρικών Γραφείων η Εταιρεία έχει ιδρύσει δύο παραρτήματά της στον Πολύγυρο και την Ιερισσό.

Με το διεθνώς αναγνωρισμένο περιοδικό σύγγραμμά της “ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ”, τις δημοσιεύσεις αυτοτελών μελετών, την πραγματοποίηση πανελληνίων και διεθνών συνεδρίων (και την έκδοση των πρακτικών τους), διαλέξεων, καταγραφών, συμποσίων, εκδρομών και εκδηλώσεων (με έμφαση στη νεολαία της Χαλκιδικής) συμβάλλει στην επιτυχία των πνευματικών και κοινωφελών σκοπών της.

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

Σταθμό στην ανοδική πορεία της Εταιρείας αποτέλεσε το έγχρωμο ντοκιμαντέρ της (διάρκειας 40') με τον τίτλο “Μικρό οδοιπορικό στη Χαλκιδική” που γυρίστηκε από τον διακεκριμένο σκηνοθέτη και συγγραφέα Νέστορα Μάτσα και αναφέρεται στην ιστορία, λαογραφία, τέχνη και παράδοση της Χαλκιδικής και του Αγίου Όρους. Τεράστια υπήρξε η προβολή της Χαλκιδικής από την παρουσίαση της ταινίας στις μεγαλουπόλεις του εξωτερικού, όπως και η απήχηση της προβολής της σε εκδηλώσεις πολιτιστικών φορέων και του εκπαιδευτικού κόσμου στον ελλαδικό χώρο.

Οι δεσμοί της Εταιρείας με την Ομογένεια είναι και παραμένουν άρρηκτοι. Γόνιμες και δημιουργικές χαρακτηρίζονται οι αποστολές του προέδρου της Εταιρείας κ. Βασ. Πάππα σε πολλές πόλεις των 5 ηπείρων, όπου υπάρχει έντονο το ελληνικό στοιχείο, με σκοπό της ανάδειξη της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς που διαθέτει η Χαλκιδική και το Άγιον Όρος και τη σύσφιξη των σχέσεων με τον ελληνισμό της Διασποράς. Παράλληλα, προβλήθηκε εκεί το παρόν της Χαλκιδικής, οι ασχολίες των ακτιόνων της, ο ανελλισσόμενος τουρισμός και τα μελλοντικά της σχέδια.

Επίτιμα μέλη της Εταιρείας έχουν ανακηρυχθεί μέχρι σήμερα άνθρωποι της Εκκλησίας, των Γραμμάτων και των Τεχνών, αναγνωρισμένες προσωπικότητες που έχουν ενεργά συνδράμει στην υλοποίηση των υψηλών στόχων της.

Για το έργο της η Εταιρεία βραβεύεται καθημερινά. Σημαντικές βραβεύσεις χαρακτηρίζονται: από την Ακαδημία Αθηνών (2 φορές) για τις εκδόσεις και τη δράση της, από την Ακαδημία Αθηνών (2 φορές) για επιστημονικές εργασίες επιτίμου μέλους της (Χρ. Μπαλόγλου), από όλα τα πνευματικά ιδρύματα της χώρας και ιδιαίτερα το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, από την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, από διεθνώς αναγνωρισμένους οργανισμούς και από εθνικοτοπικές μας οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο εξωτερικό.

Στους άμεσους στόχους της Εταιρείας συγκαταλέγονται:

α) Η ολοκλήρωση της υλικοτεχνικής υποδομής του Κέντρου Έρευνάς της, όπου διεκδικεί πρωτοποριακό ρόλο στο πεδίο της ιστορικολαογραφικής, αρχαιολογικής και γλωσσικής έρευνας και της πληροφορικής στον χώρο της Χαλκιδικής.

β) Η λειτουργία του Εθνολογικού - Λαογραφικού Μουσείου της Χαλκιδικής στον Πολύγυρο, σε ιδιόκτητο κτίριό της (δωρεά Αικ. Στεφ. Κοτσιάνου) υπό τη μορφή πολυμουσείου, με τη συνεργασία της τοπ. αυτοδιοίκησης και των τοπικών φορέων.

γ) Η ανέγερση, σε χώρο της Βορ. Χαλκιδικής, οικήματος για τη στέγαση του Κέντρου Αριστοτελικών Ερευνών και Μελέτης των Αρχαίων Σταγείρων. Το κέντρο αυτό επιδιώκει μέσα σε μια κοσμογονική εποχή, όπως η δική μας, να στρέψει το ενδιαφέρον των επιστημόνων, των ερευνητών αλλά και του ευρύτερου κοινού στο έργο του μεγάλου Μακεδόνα πρωτοπόρου, ένα έργο που αποτέλεσε και αποτελεί τη βάση όλων των σύγχρονων επιτεύξεων.

Επί σειρά ετών η Εταιρεία ζητά τη συνεργασία παλαιότερων και νέων επιστημόνων γι' αυτή την υπεύθυνη επιστροφή στις ρίζες της σύγχρονης επιστημονικής παιδείας. Στόχος δεν είναι μόνον ο στενός ελλαδικός χώρος, αλλά ο ευρύτερος ευρωπαϊκός. Πέρα ωστόσο από την Ευρώπη, στοχεύει, με μίαν ευρύτερη θεώρηση, σε όλο τον κόσμο, εφόσον όλος ο κόσμος, για να επιβιώσει στην επικίνδυνη ισορροπία του μέλλοντος, χρειάζεται να επιστρέψει συνειδητά στις μεγάλες αξίες: άρα στον Αριστοτέλη.

Η ίδρυση του Κέντρου αυτού υιοθετήθηκε από τους συνέδρους του Δεύτερου Πανελληνίου Συμποσίου που οργάνωσε η Εταιρεία με θέμα “Η Αριστοτελική Σκέψη” (με πρόταση του προέδρου της κ. Βασ. Πάππα), αποτελεί αίτημα των κατοίκων του νομού Χαλκιδικής, ανάγκη του πνευματικού κόσμου της χώρας και όλων γενικά, όσων στ' αλήθεια πιστεύουν ότι θα πρέπει να προβληθεί το έργο του Χαλκιδικιώτη φιλόσοφου. Ήδη, το δ. σ. απευθύνεται προς όλους τους αρμόδιους φορείς, ιδιαίτερα στους πνευματικούς χώρους, και ζητά τη συμπαράστασή τους, όπως ακόμη προς οιονδήποτε θα μπορούσε να συμβάλει στην υλοποίηση του παραπάνω σκοπού.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, όλα αυτά τα χρόνια, η Εταιρεία έχει πραγματοποιήσει πανελλήνια συνέδρια, ημερίδες, διαλέξεις, προβολές, δημοσιεύσεις άρθρων στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο (ελληνικό και ξένο) και έχει εκδόσει πολύτιμες επιστημονικές μελέτες (πρακτικά Συνεδρίων και μονογραφίες) για το αριστοτελικό έργο.

Φωτογραφίες από τη δράση και τα επιτεύγματα της Εταιρείας

*Το πρώτο διοικητικό συμβούλιο της Ιστορικής και
Λαογραφικής Εταιρείας Χαλκιδικής.*

*Η Εταιρεία βραβεύεται για δεύτερη φορά από την Ακαδημία
Αθηνών (1990).*

*Ο μύλος του Γέρο-Βασί-
λα Πάππα, όπου στεγάζεται
το Παράρτημα της
Εταιρείας στην Ιερισσό.*

*Η οικία Στεφάνου & Αικατερίνης Κοτσιάνου στον Πολύγυρο, όπου
στεγάζεται και το Παράρτημα Πολυγύρου της Εταιρείας.*

Από τις εργασίες των Γ' Διεθνούς και Ε', ΣΤ' Πανελληνίων Συνεδρίων της Εταιρείας.

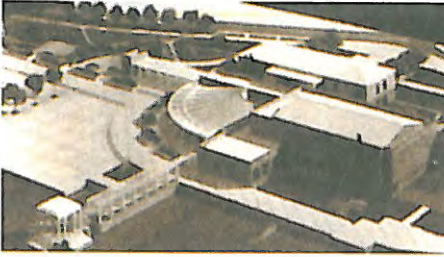
Βράβευση μαθητών για την επίδοση και το ήθος τους από τον πρόεδρο της Εταιρείας κ. Βασ. Πάππα.

Από εκδήλωση πολιτισμού, όπου η νεολαία της Ιερισσού "απεκάλυψε" την ομορφιά της στην πλούσια πολιτιστική κληρονομιά της ιστορικής αυτής περιοχής.

Από την ανακήρυξη της Ελένης Γλύκατζη - Αρβελέρ ως επιτίμου μέλους της Εταιρείας (Ν. Μουδανιά).

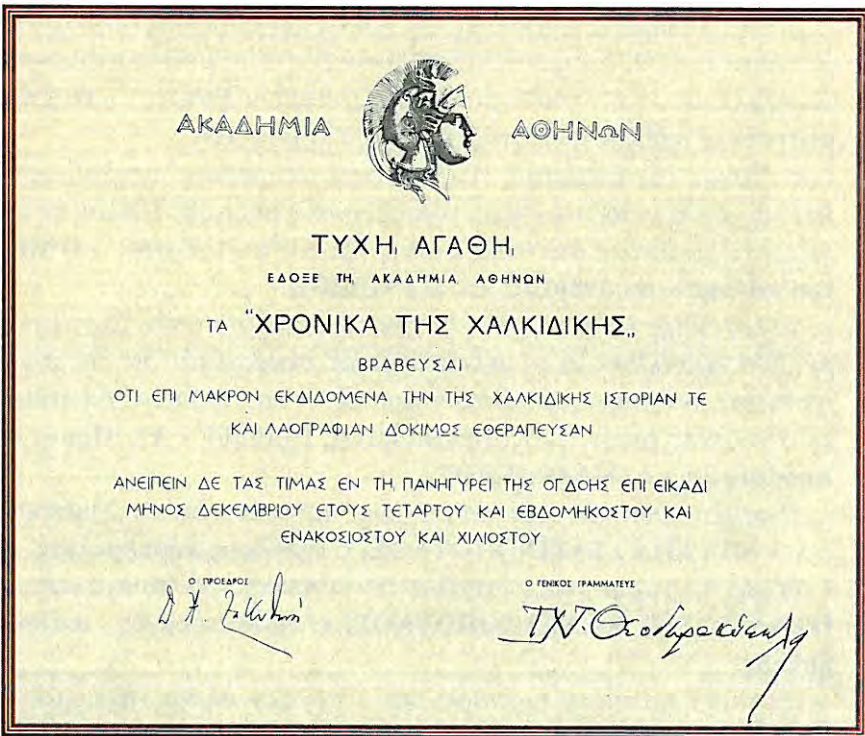
Η μακέτα του Κέντρου Αριστοτελικών Ερευνών και Μελέτης των Αρχαίων Σταγείρων.

Χαιρετισμός του προέδρου της Εταιρείας και βουλευτή κ. Βασ. Πάππα στο Παγκόσμιο Συνέδριο του Συμβουλίου Αποδήμων Ελληνισμού (Σ.Α.Ε.) στη Θεσσαλονίκη και στο 2ο Παγκόσμιο Συνέδριο Αποδήμων Χαλκιδικιωτών στην Ορμύλια Χαλκιδικής.

Βραβεύσεις της Εταιρείας από την Ακαδημία Αθηνών

- 1974:** Για την περιοδική έκδοσή της
“ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ”
- 1990:** Για την 30χρονη πνευματική και πολιτιστική δράση της
- 1993:** Για τη μελέτη: “Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΤΩΝ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ” (Δρ. Χρήστου Π. Μπαλόγλου)
- 2002:** Για τη μελέτη “Ο Μέγας Αλέξανδρος και η φιλοσοφία. Ο
επηρεασμός του από τη φιλοσοφία και οι φιλόσοφοι του
περιβάλλοντός του” (Δρ. Χρήστου Π. Μπαλόγλου).

Το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών που απονεμήθηκε στην Εταιρεία για την περιοδική έκδοσή της “ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ” (1974).

...έγραψαν για την ΙΛΕΧ

- ◇ «...Επί δε τούτοις, διαβιβάζων υμίν την αγίαν ευλογίαν του Παναγιωτάτου Πατριάρχου ημών...διατελώ μετ' αγάπης εν Κυρίω και τιμής...» **ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ Ο εψηφισμένος Μητροπολίτης Φιλαδελφείας Μελίτων, αρχιγραμματεύων της Αγίας και Ιεράς Συνόδου.**
- ◇ «...με τις καλύτερες μου ευχές για την δυναμική και εθνοφελή συνέχιση του μεγάλου και αξιολόγου έργου σας σαν προέδρου της Εταιρείας και με εκτίμηση και χριστιανική αγάπη...» **Ο Αρχιεπίσκοπος ο Αμερικής ΙΑΚΩΒΟΣ.**
- ◇ «...Ο Δορήτωρ Κύριος ημών Ιησούς Χριστός να ευλογεί και να ενισχύει τη ζωή και το έργο σας...» **ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ.κ. Χριστόδουλος .**
- ◇ «...συμπαριστάμεθα νοερώς εις τας καλὰς προσπάθειάς σας και ευχόμεθα ὡς ο Κύριος ευλογεί το έργον Σας προς συνέχισιν και συνεχὴ βελτίωσιν επ' αγαθῷ του Ορθοδόξου ημών Έθνους...» **Οι Επιστάται της Ιερᾶς Κοινότητος του Αγίου Όρους Άθω.**
- ◇ «...το έργον της Εταιρείας είναι ἐξόχως σπουδαίον...συγχαίρομεν και ευχόμεθα μετὰ του ιδίου ενδιαφέροντος και αυτού ζήλου συνεχίζετε το ἐξαιρετον και εθνικῶς απαραίτητον τούτο έργον...» **Ο Μητροπολίτης Κασσανδρείας κ.κ. ΣΥΝΕΣΙΟΣ.**
- ◇ «...το έργον της Εταιρείας σας τυγχάνει αξιολογώτατον. Συγχαίρομεν τον πρόεδρον και τα μέλη του διοικ. συμβουλίου δια τας προσπάθειάς των και ευχόμεθα κάθε προκοπήν και πρόοδον. Επιτελείτε εθνοφελές έργον...» **Ο Μητροπολίτης Ιερισσού - Αγ. Όρους & Αρδαμερίου κ.κ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ.**
- ◇ «...Εύχομαι κάθε επιτυχία και ευόδωση των σκοπών του Συμποσίου...» **ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, τ. πρόεδρος Δημοκρατίας.**
- ◇ «...θερμά συγχαρητήρια. Συνεχίστε την ευγενική προσπάθειά σας...» **ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ, τ. πρωθυπουργός - ακαδημαϊκός.**
- ◇ «...Εύχομαι πάντα οι εργασίες σας να έχουν πλήρη επιτυχία...» **ΚΩΝ/ΝΟΣ ΜΠΟΝΗΣ, Ακαδημαϊκός, τ. πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών.**

- ◇ «...για την προσφορά της Εταιρείας σας αξίζετε συγχαρητήρια...»
ΣΟΛΩΝ ΚΥΔΩΝΙΑΤΗΣ, Ακαδημαϊκός, τ. Πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών.
- ◇ «...Ο,τι όμως κυρίως χαρακτηρίζει το συνέδριο, δεν είναι μόνον η επιτυχία στην υποδομή του που υπήρξε εξαιρετη και αξίζει πάσα τιμή γι' αυτήν στην οργαν. επιτροπή, είναι και η ατμόσφαιρα που δημιουργησε και η ανταπόκρισή του στις προσδοκίες της περιοχής, ενωμένως γεωγραφικά με τη σύνθετη έννοια, δηλ. με την ανθρώπινη και ιστορική και διοικητική έκφρασή της...» **ΚΩΝ/ΝΟΣ ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ, καθηγητής - ακαδημαϊκός.**
- ◇ «...Ο ξήλος της Εταιρείας για την προβολή της Χαλκιδικής και των ανθρώπων της είναι αξιέπαινος και οι ευχές των φίλων της ειλικρινείς...» **ΑΓΑΠΗΤΟΣ ΤΣΟΠΑΝΑΚΗΣ, ακαδημαϊκός, τ. πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών.**
- ◇ «...Η Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών με πολλήν αγάπην παρακολουθεί το έργο σας. Εύχεται απο βάθους καρδιάς να το διευρύνετε, να το προωθήσετε...έχετε να επιδείξετε έργο άξιον επαίνου...» **ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΒΟΥΣΚΟΣ, καθηγητής - ακαδημαϊκός.**
- ◇ «...το συνέδριο (τρίτο διεθνές) κάλυψε ένα πνευματικό χρέος απέναντι στο λαό της Χαλκιδικής και στον τόπο μας... Ευχαριστίες οφείλονται στο δ.σ. για τις τόσες θυσίες και κόπους που κατέβαλε...» **ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, καθηγητής Α.Π.Θ. - ακαδημαϊκός.**
- ◇ «...Η Εταιρεία σας έχει επιδείξει από την ίδρυσή της λαμπρή εκπολιτιστική δραστηριότητα. Απτή εσαεί απόδειξη θα μείνει η συνεχιζόμενη έκδοση του επιστημονικού της οργάνου ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ... ευχόμενος συνεχή και καρποφόρα την πρόοδο στο μέλλον...» **ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, ιστορικός - ομ. καθηγητής Α.Π.Θ.**
- ◇ «...να συγχαρώ θερμά την Εταιρεία για το πολύπλευρο έργο της και ιδιαιτέρως το εκδοτικό...» **ΤΕΡΕΖΑ ΠΕΝΤΖΟΠΟΥΛΟΥ - ΒΑΛΑΛΑ, καθηγήτρια - πρόεδρος της Ελληνικής Φιλοσοφικής Εταιρείας.**
- ◇ «...σας εύχομαι κάθε επιτυχία...» **ΕΛΕΝΗ ΓΛΥΚΑΝΤΖΗ - ΑΡΒΕΛΕΡ, διευθύντρια του Παρισινού Κέντρου Ζωρζ Πομπιντού.**
- ◇ «...Το πολύμορφο έργο της Εταιρείας σας έχει από χρόνια μεταγγι-

σει και έξω από τον ελλαδικό χώρο την αγάπη και την ευαισθησία των μελών της για ο,τιδήποτε συνδέεται με την παράδοση αυτής της όμορφης και ταυτόχρονα ιστορικής γωνιάς της ελληνικής Γης...Γι'αυτό το εθνικό παρόν και την πολύπλευρη προσφορά σας δίκαια καυχάται ο λαός της Χαλκιδικής. Ανάλογη είναι και η καύχηση του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης...»
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΤΡΑΚΑΤΕΛΗΣ, πρότανης Α.Π.Θ.

- ◇ «...Το περιοδικό σας είναι ένας θησαυρός ιστορικών και λαογραφικών πληροφοριών. Σας συγχαίρω με όλη μου την καρδιά για το αξιοθαύμαστο έργο σας...» **ΑΛΚΗ ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ - ΝΕΣΤΟΡΟΣ, καθηγήτρια της Λαογραφίας του Α.Π.Θ.**
- ◇ «...θέλουμε να σας συγχαρούμε για το πολύτιμο έργο σας, τις δραστηριότητες σας και σαν Εταιρεία και προσωπικά γιατί πιστεύουμε ότι η προσφορά σας είναι πολύ θετική...» **PAN - MACEDONIAN ASSOCIATION, Inc (ΠΑΜ-ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑ).**
- ◇ «...Συνέδρια όπως το δικό σας έχουν μεγάλη εθνική σημασία, την οποία εσείς οι ίδιοι με τόση αγάπη τονίζετε. Σας παρακολουθούμε από μακριά, σας βλέπουμε από κοντά και πάντοτε διατηρούμε ζωντανή την επαφή μεταξύ μας σαν άρρηκτη ενότητα φιλίας, συνεργασίας και αδελφοσύνης...» **Δρ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΧΤΑΡΙΔΗΣ, καθηγητής πανεπιστημίου - πρόεδρος της Παμμακεδονικής Ένώσεως ΗΠΑ - Καναδά.**
- ◇ «...Οι ωραίοι αγώνες δεν τελειώνουν ποτέ. Κλείνουν μέσα τους το φως και την αέναη δύναμη της δημιουργίας. Ένας τέτοιος ωραίος αγώνας στο χώρο της ιστορίας και λαογραφίας είναι το οδοιπορικό της Εταιρείας. Με αγάπη και ενδιαφέρον παρακολουθούμε το έργο της. Και ειλικρινά ευχόμαστε να το συνεχίσει με την ίδια πίστη στην ιερότητα του υψηλού σκοπού της...» **ΝΕΣΤΟΡΑΣ ΜΑΤΣΑΣ, συγγραφέας, λαογράφος, σκηνοθέτης.**

Εκδόσεις της Εταιρείας

Α. Η ετήσια περιοδική έκδοση “ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ” (Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών, 1974), τόμοι 51.

Β. Τα πρακτικά των Συμποσίων της Εταιρείας ως παραρτήματος της περιοδικής της εκδόσεως “ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ”:

- Α’ Πανελληνίου Συμποσίου με θέμα: “Ιστορία και Αρχαιολογία της Χαλκιδικής”.
- Β’ Πανελληνίου Συμποσίου με θέμα: “Αριστοτελική σκέψη”.
- Γ’ Διεθνούς Συμποσίου με θέμα: “Πολιτιστική κληρονομιά και αρχιτεκτονική παράδοση στη Χαλκιδική και το Άγιον Όρος”.
- Δ’ Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα: “Η Χαλκιδική κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας”.
- Ε’ Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα: “Ο Ελληνισμός της Μ. Ασίας, του Πόντου, της Ανατολικής Θράκης και η Χαλκιδική 1912- 1940”.
- ΣΤ’ Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα: “Ο Αριστοτέλης και η σύγχρονη εποχή”.

Γ. Οι αυτοτελείς εκδόσεις:

- “Αριστοτέλης ο Σταγιρίτης” Κων. Γεωργούλη (επανάδοση και επαύξηση).
- “Τα εικοσάχρονα της Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας Χαλκιδικής, 1960-1980” Βασ. Ν. Πάππα.
- “Η Οικονομική σκέψη των αρχαίων Ελλήνων” (βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών, 1993) Χρ. Μπαλόγλου.

Δ. Η έγχρωμη ταινία μικρού μήκους (βιντεοκασέτα και CD) με τίτλο “ΜΙΚΡΟ ΟΔΟΠΟΡΙΚΟ ΣΤΗ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ” (Νέστορα Μάτσα). Διάρκεια 40’.

Ε. Η έγχρωμη αφίσσα του φιλοσόφου ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ.

